

VIGILIA

1979
február

CSERHÁTI JÓZSEF
AZ EGYHÁZ SZOLGÁLATA A VILÁGBAN

RÁKOS RAYMUND
ÚJ ADATOK KELEMEN DIDÁKRÓL

AURÉLIEN SAUVAGEOT
A MAGYAR KÖLTÉSZET FRANCIAORSZÁGBAN
A MÉCS LÁSZLÓ-EPIZÓD

VASADI PÉTER: **Búcsú Mécs Lászlótól**

BODA LÁSZLÓ: **Az értelmezés alapkérdései**

KISS LÁSZLÓ: **Rudolf Bultmann élete és munkássága**

S. GYURKOVICS MÁRIA: **Egy életrevaló életforma**

SZIRMAI ENDRE: **Albert Schweitzer**

SÍKI GÉZA: **Papi sors '79**

CSEERNÁK ÁRPÁD: **Ébredés (elbeszélés)**

HABÁN MIHÁLY, SÁRI GÁL IMRE és BALÁZSOVICS MIHÁLY **versei**

A IX. magyar békekongresszus után — Lélek a betűk mögött (Síki Géza) — Renoir-
tól Picassóig (Haits Géza) — A magyar irodalom hanglemezen (R. L.) — Tájékoztató
Précis: français, deutsch, English

CSERHÁTI JÓZSEF	Az egyház szolgálata a világban. A diakónia három területe — — — — —	73
RÁKOS RAYMUND (Róma)	Új adatok Isten szolgájáról, Kelemen Didákról — — —	80
BODA LÁSZLÓ	Az értelmezés alapkérdései — — — — —	87
KISS LÁSZLÓ	Az istentalálkozás teológusa. Rudolf Bultmann élete és munkássága — — — — —	95
HABÁN MIHÁLY	Szöttes barlangom falán, Elátkozott nemzedékek, Karnevál álarc nélkül (versek) — — — — —	101
VASADI PÉTER	Búcsú Mécs Lászlótól — — — — —	103
SAUVAGEOT, AURÉLIEN	A magyar költészet Franciaországban. A Mécs László-epizód (fordította <i>Uhl Antal</i>) — — — — —	105
SÍKI GÉZA	Papi sors '79 — — — — —	112
SÁRI GÁL IMRE	Virágok portréja (versek) — — — — —	118
S. GYURKOVICS MARIA	Egy életrevaló életforma — — — — —	119
SZIRMAI ENDRE	Albert Schweitzer. Jegyzetek, beszélgetések, gondolatok — — — — —	124
CSEERNÁK ÁRPÁD	Ébredés (elbeszélés) — — — — —	130
LUKÁCS LÁSZLÓ	Játék és komolyság — — — — —	133
NAPJAINK	A IX. magyar békekongresszus után — — — — —	134
BALÁZSOVICS MIHÁLY	Ikon, Tükröt tart, És egy arc, Elhelyezhetetlen, Korál és előjáték (versek) — — — — —	141

NAPLÓ

Síki Géza: Lélek a betűk mögött (Jelenits István: Betű és lélek) — 135; *Haits Géza*: Renoirtól Picassóig — 137; *R. L.*: A magyar irodalom — hanglemezen (I.) — 138; *Tájékozódás* — 139; *Idegen nyelvű tartalomjegyzék* — 142.

Felelős szerkesztő: DOROMBY KÁROLY

Felelős kiadó: VARKONYI IMRE

Laptulajdonos: *Actio Catholica*

Szerkesztőség és Kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 137-438, 173-933. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Terjesztő, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekkszámja száma: OTP 37.343—VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest V., József Nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 16,50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekkszámjára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 16,— Ft. Előfizetés: egy évre 180,— Ft, félévre: 90,— Ft, negyedévre 45,— Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042—6024.

AZ EGYHÁZ SZOLGÁLATA A VILÁGBAN

A diakónia három területe

Zsinati nyitás a világ felé

E tanulmányom egyenes folyománya és folytatása a Vigiliában 1978 szeptemberében megjelent „Mi újat hozott a zsinat?” című írásomnak. Az egyház és a világ kapcsolatának mai alakulásáról és lehetőségeiről is beszélnünk kell, ha a zsinat új kereséseit és eredményeit mérlegre kívánjuk tenni. Egészen új nézőpontból közeledünk ma a világ felé és új értékskálával mérjük a földi valóságokat. A zsinat után az egyház véglegesen is az újkorban tudja magát, tudomásul veszi az önálló világot saját törvényszerűségeivel és benne az alkotó autonóm embert, akinek társadalomalakításába és államberendezkedéseibe az egyház intézményesen és közvetlenül már nem akar beleszólni. Ezzel észrevétlenül is megszűnt az egyház ama gyakorlati társadalomfelettsége, amelyet a középkorban még magának tulajdonított. De eltűntek lassan mindenütt az egyházi előjogok és kiváltságok is; a szekularizált és emancipált társadalom és a laikus állam történelmi valóság lett. Ebben a lezárt helyzetben kellett a zsinatnak egyrészt pontot tennie arra, ami elmúlt, de újat is kellett mondania az alakulások további lehetőségeiről. Mi az egyház szerepe és milyen feladatokat kell vállalnia a mai világban? VI. Pál pápa végrendeletében ezt olvashatjuk: „A világnak úgy használhatunk, ha tanulmányozzuk, szeretjük és szolgálatára leszünk”.

A zsinati dokumentumokban kétségtelenül új vonásként jelentkezik az a tény, hogy az egyház újra felfedezte a világot, benne a földi, az anyagi értékeket és ezek boldogító szerepét. Egyházi megnyilatkozásokban eddig együttvéve sem történt annyiszor említés az emberről és a világról, mint a zsinati tanításban. A világ az ember világa; úgy is fogalmazhatjuk, hogy a világ és az ember együtt jelennek meg, egybe tartoznak, egymásra hatnak és így lesz a világból az ember világa. A hívó a világban élő ember, aki munkája révén akar boldog lenni itt a földön, ugyanakkor azonban lelki üdvét is gondolja, és mint a földön elkez-dődő és a túlvilágban beteljesedő Isten országának meghívottja és várományosa a földi egyház tagja. Az egyház ebben a világban él és egyúttal a világhoz is van rendelve. A világ alakulásában és fejlődésében az egyház arca is állandóan változik és tökéletesedik mindaddig, míg Krisztus arca fel nem ragyog rajta teljes fényességében. Az egyház és a világ egymásmellettségében az életközösséget, az életkapcsolatokat, a kölcsönhatást csak úgy szabad elképzelnünk, hogy a két külön világ saját törvényszerűségeivel továbbra is fennáll, de kölcsönösen gazdagíthatják, úgy is mondhatjuk, kiegészíthetik egymást.

E bevezető sorokkal két fontos tényre kívánjuk a figyelmet felhívni. A zsinaton az egyház természetesen elsősorban az evangéliumi üzenet átadásának, illetve befogadásának mai feltételei után kutatva fordult az emberhez, mint az örök üdvösségre rendelt vallásos lényhez, de külön is foglalkozott az ember személyével úgy, ahogyan a keresztény etika elvei szerint ma a világban, a mai társadalomban kell állnia. Ez volt a zsinat antropológiájának, embertanának egyik szempontja. A másik figyelemreméltó vonás e tanításban az, hogy külön kívánt tekintettel lenni az emberiség gyökeresen megváltozott helyzetére: a szekularizáció következtében nagyrészt már nem vallásos környezetbe építjük, mint arra a tényre, hogy a világ egyetlen nagy sorsközösséggé vált, amelyben meg kell keresni a keresztény ember helyét és feladatát.

A zsinat tanítása szerint az egyháznak, mint valójában történelme egész folyamán, ma is — természetesen új színezettel és hangsúllyal — hármas szolgálatot kell vállalnia a világban. Először is a kinyilatkoztatás forrásai és saját hagyománya alapján segítenie kell az emberi személy értékeinek kiemelésében, az emberi jogok és kötelességek bemutatásában, a személy méltóságának megvédésében. Másodszor fáradoznia kell az emberiség egységéért, az emberi család közös ügyeiért. S végül erkölcsi tényezőként kell építően részt vennie a konkrétan adott és létének keretétől szolgáló társadalom életében.

Az emberi személy szolgálata

Az egyház örök küldetése Jézus Krisztus üdvösségi szolgálatát folytatni a világban. De mit tehet még az egyház az emberért és a világért azon felül, hogy hirdeti és felkínálja az evangélium üzenetét. Felszólít mindenek előtt a megtérésre és szentségeivel Krisztus és az egyház közösségébe iktatja be az embert? Ugyanakkor az egyháznak e lélekmentő tevékenységén túl az emberrel, minf a föld lakójával is foglalkoznia kell. Azzal az emberrel, aki munkájával és közösségi kapcsolatkeresése révén saját boldogságát is biztosítani akarja. Más szóval a hívő embert pásztori gondoskodással egyszerre Istenhez és az embertársához kell vezetnie, úgy mondjuk, meg kell az embert térítenie. E megtérés elvi vagy eszmei síkon túl konkrétan annyit jelent, hogy Istent vallásos életalakításunkkal elismerjük és tiszteljük, hogy a lelkünkbe írt és Jézus Krisztus által kinyilatkoztatott isteni törvényeket és igazságokat követjük, hogy békében élünk egymással itt a földön és mindig teljesebb erkölcsi megtisztulás felé való törekvésben ápoljuk saját boldogulásunkat és építjük az új közösségi és embertestvéri perspektívákat ígérő mai világot. Az ember és a világ eme szolgálatában az egyház csak saját magát adhatja, mert nincsen különleges földi hatalma és nincs is más tekintélye, mint a természet rendjéből, a szív rejtekeiből, a lelkiismeretből és az isteni kinyilatkoztatásból, a Szentírásból vett érveléseinek ereje és a világ felé elkötelezett keresztények tanúságtevő életének kisugárzása.

A keresztény embernek nemcsak a saját lelke üdvösségét kell ápolnia, hanem meg kell valósítania az evangéliumi emberképet s tanúságot kell tennie a Krisztus igazsága és irgalmassága mellett, más szóval az Isten létezéséről és az embernek Istenhez való tartozásáról, vállalnia kell az evangélium forradalmasító emberszeretétét. Az evangélium a természet rendjében álló embert, az értelmes és szabad akarattal rendelkező, erkölcsi tökéletességre törekvő embert állítja eléünk, de egyúttal a társas embert is, aki az örök élet hitével tevékenykedik itt a földön a saját és mások boldogságáért. A zsinat fényében a keresztény humanizmusról szóló tanítást ma újra kell értelmeznünk, s immár nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a humanizáló következtetéseket és elméleteket, amelyek a legújabb kori forradalmakban és társadalomátalakítási törekvésekben gyökereznek. Minden hiteles keresztény humanista keresésnek figyelembe kell vennie a korszerű szociológiai tudományoktól, továbbá a marxizmustól és a szocializmustól kidolgozott embertanok azon pozitív elemeit, amelyek a belterületen művelt keresztény társadalomtanokkal és általában a keresztény erkölcsi tanítással összeegyeztethetők.

Az egyház ma újból felülvizsgált és elmélyített emberképével kíván azon törekvések segítségére lenni, amelyek a mai tudományos elemzés alapján igyekeznek a jövő emberének és társadalmának jellemző vonásait egységbe foglalni. A zsinat által leírt emberkép a felbonthatatlan és elidegeníthetetlen személy és a közösség egységét sürgeti. Az ember körüli feladat e rövid lapidáris foglalat már önmagában is revíziót jelent a régi, bizonyos vonatkozásban idealista vagy statikus emberszemlélettel szemben, amely az embert egyedül önmagában vizsgálja. Az emberiség történelmében a két világháború után mélyreható és sorsdöntő változások mentek végbe. A korforduló egyszerre fájdalmas és izgatóan érdekes valóság lett, középpontjába az önmaga igazát és valóságát kereső ember és az emberi közösség került.

Az egyháznak most választ kell adnia arra a kérdésre, vajon a kétezres éves kereszténység képes-e a többarcú korfordulóban eligazító és előremutató választ adni? Képes-e mozgósítani olyan erőket, amelyek a kor követelményeinek megfelelően új, alkotó embert és az emberibb, az igazi embertestvériséget megvalósító társadalmat állítják a történelem folytonosságába? Az egyház a zsinaton belső megújulást keresett, de egyetlen reformnak sem lett volna értelme, ha nem lett volna tekintettel a világ, az egész emberiség megújulási szándékára és törekvéseire. Az egyház a keresztény tanítás evangéliumi tartalmából kiindulva ismerte fel az emberi kapcsolatok újjárendezésének szükségességét, az „életrelációk” új irányulásait és tartalmasabb súlyát.

A zsinat az evangélium fényében vizsgálja felül azokat az emberi kapcsolatokat, amelyek Istenhez és az emberi családhoz, a történelemhez, a fejlődéshez, az emberi jóléthez és általában a földi értékekhez kötik. Csak így válaszolhatott

az egyház azokra a kívülről jövő kritikákra, amelyek a kereszténység lényegét, a vallást, mint ilyent is ostromolni kezdték. Az az Isten, aki nem szól bele az emberi élet alakításába, már nem is Isten, és az a hitvallás, amely nem hat átalakítólag az emberre és a társadalomra, a világ minden kérdésével való szembenézésre, értelmetlen és feleslegessé vált. Ebben a felülvizsgálásban az is világos lett, hogy az egyház nem védheti minden áron a régi világot, amelynek alapstruktúráját a birtoklás, a hatalom keresése és érvényesítése, az uralkodás és a tehetetlenek kizsákmányolása határozta meg.

Vége a régi világnak, valami más, valami új kezdődik. A konklávéba vonuló egyik bíboros ezt mondta: „A legjobb és legmaradandóbb, amit az egyház legújabb kori történelmének köszönhet, az a földi hatalmának és vagyonának egyre szembetűnőbb elvesztése volt”. Az egyháznak ma szolgálnia kell az igazi személyi és humanitárius értékeken nyugvó kapcsolatok megteremtését. A szellemi és erkölcsi értékek felé tájékozódó ember lebeg ma szemünk előtt. Ez az ember többé már nem egocentrikus, hanem a másik ember minden problémája felé nyitott, megértő, az embertestvériség nagy élményében élő ember. Ez az új ember, akiért az egyház is felelősséget kíván vállalni.

A zsinaton hangzott el: „az embert, a személyt kell felemelni, és az emberek közössége vár megújításra”. (Világ 3.) Az emberiséget ma már nemcsak eszmeileg, hanem konkrétan is egyetlen egésznek kell tekintenünk. A technika és az akadálytalan szellemi érintkezés folytán mindinkább eggyé leszünk és az egész emberiség közjavát akarni mindannyiunk kötelességévé lett, vagyis az, hogy minden ember minél könnyebben érje el képességeinek kibontakoztatását. Mindezzel logikus összefüggésben nő az emberi személy méltóságának tudata: az ember általános érvényű és sérthetetlen jogok és kötelességek hordozója. „Az ember számára tehát hozzáférhetővé kell tenni mindazt, ami a hozzá illő életmódhoz szükséges. Ilyen a táplálék, a ruházat, a lakás, a jog az életállapot szabad megválasztására és a családalapításra, a neveletésre, a munkára, a jó hírnévre, a tisztetle, a megfelelő tájékoztatásra, továbbá arra, hogy a saját lelkiismeretének helyes indításait kövesse, hogy magánélete védelmében részesüljön, és hogy jogos szabadságot élvezzen, vallási életében is.” (Világ 26.) Legújában világszerte sokat foglalkoztak az emberi jogok kérdéseivel, különösen a Helsinki/Belgrád „biztonsági és együttműködési” konferenciák záróokmányával kapcsolatban. A viták igen mélyre engedtek bepillantani az emberi valóság titkaiba. Amit viszont ezekből mindannyian tanultunk, nem a vágyálmok, hanem a tények elfogadását sürgeti. Az emberi jogoknak minden ember valamennyi jogát magában kellene foglalnia. Ezt a nehéz feladatot nem lehet rövid időn belül megoldani, ezért lesz szükség Madridra is. Addig is kár lenne mindennapi politikai propaganda tárgyává súlylyesztani a legkomolyabb emberi sorskérdések egyikét.

A kereszténység és a szocializmus különböző utakon haladva, különböző alapelvekből kiindulva próbálja az emberi személyt kibontakoztatni képességei szerint, és gazdagítani azokkal az értékekkel, amelyek az embert anyagi és szellemi vonatkozásban szabadabbá teszik, felemelik, s képessé teszik arra, hogy a közösségben alkotóan vegyen részt a jövő boldogabb társadalmának felépítésében. A zsinat számtalanszor ismételte meg, hogy az egyház feladata és küldetése a mai világ világossága”. (Mt 5,13-14.) Az egyház tekintélyének és kisugárzó erejének ezek az alapjai: megőrző, tisztító és erősítő jelenlét azok számára, akik követni kívánják Krisztust, továbbá fény, melegség és beteljesedés azok számára, akik már Istenhez tértek meg. Jézus az Isten országát nem a gazdagoknak hirdette meg, hanem a szegényeknek, az éhezőknek, a szomorúaknak, az otthontalanoknak, a kitaszítottaknak, az üldözötteknek és mindazoknak, akik lelkük mélyén a felsoroltakkal azonosítják magukat. Tehát azoknak is, akik állandóan még igazságosabb és mindig erkölcsösebb világért vállalnak lemondást, szenvedést és megvetést, vagyis akik az emberi teljesség felé törekednek.

Az egyháznak a mai világban is a kereszt alatt kell maradnia, innen kell megbocsátást, szabadságot és békét hirdetnie. A hit erejére épült sajátos cselekvés világa, ahogy ezt VI. Pál pápa 1977 karácsonyán megfogalmazta: „A hívó ember szabad és erős ember. Megnyitott az igazságok felé, kész arra, hogy embertársain segítsen. E belátás alapján tudjuk mi keresztények magunkat bevetni egy emberibb és igazságosabb világért.”

A népek szolgálata

A világgal való kapcsolat második területe az emberiség egységének, a népek és nemzetek egybetartozásának, kölcsönös jóviszonyának és a békének a szolgálata. A tragikus hirtelenséggel eltávozott I. János Pál pápa megválasztása után a bíborosokhoz intézett beszédében ezeket mondta: „Az egyház legfontosabb feladata az evangelizálás, vagyis Jézus Krisztus tanításának hirdetése marad, de küldetése az egész világ szolgálatára is irányul: az igazság, az igazságosság, a béke és az együttélés, a nemzetek közötti együttműködés és a népek közötti kapcsolatok szolgálatára”. Az egyház kétezer éves történelme és a föld minden helyén való földrajzi jelenléte folytán e feladatok betöltésére nemcsak kiválóan alkalmas, hanem sajátos helyzete folytán eleve is összekötő kapocs az egyes nemzetek hívői között.

„A népek fejlődése” című enciklikájában VI. Pál pápa az egyház világtörténelmi vállalkozásának nevezi azt a segítségnyújtást és hozzáállást, amellyel az egyház is felelősséget kíván vállalni az emberiség holnapjának, a jövő új társadalmának kialakításában. E vállalkozásnak spontánnak és belső lényegéből folyónak, bátornak és szükség esetén kezdeményezőnek is kell lennie. Ebben a munkában hatalmi tényezők nem állnak az egyház rendelkezésére. Segítő és építő magatartásának a keresztény hit három alapjából kell táplálkoznia. Először is Istenbe, mint Teremtőbe és gondoskodó Atyába vetett hite szüntelenül az emberek egyenlőségének és az egyetlen emberi családnak gondolata felé tereli figyelmét. Másodszor a Jézus Krisztushoz tartozás erőt ad neki ahhoz, hogy az elfelejtettek, a megvetettek és a kiszorítottak mellett tudjon kiállni és a társadalmi igazságosságért síkra szállni. S végül a megvalósuló Isten országába, vagyis a Szeretet uralmába vetett reménye arra is képessé teszi a Krisztusban hívőket, hogy áldozatokat tudjanak hozni, nemcsak egymásért, hanem mindenkiért, mert ugyanannak az Atyának gyermekei vagyunk.

Az emberiség egységét elsősorban az biztosítja, hogy minden ember lényege azonos, vagyis természetben egyenlő és így azonos jogok birtoklására rendelt. Már eleve alapvető és egybekötő egység felé haladunk, ha az emberi személynek, a személyi méltóságnak kijáró jogokat védjük és segítjük. Az egyháznak ma talán jobban, mint bármikor, azt a világmeretű feladatot is magára kell vállalnia, hogy síkra száll a szociális igazságokért, hogy megszűnjenek a szakadékok a népek között, az elmaradt és a haladó, a fejlődésben levő és a fejlett országok, a gazdagok és a szegények csoportjai között. Nem lehet az egyház Jézus örököse, ha ezt az emberment és felemelő feladatot elutasítaná magától. Ezért kell sokszor a lelkiismerethez szólnia, sőt kiáltania, hogy a jóllakottak is meghallják a nélkülöző milliók vádaskodását. Ha az egyház valóban sokak szemében lelkiismereti fórum, akkor igenis felelős a népek egységéért is, és ha ma az egyház általában nem is szolgálhatja közvetlenül a kultúra és a civilizáció javait, mégis mint az öt világész lakóinak összekötő erejévé és erkölcsi fáklyájává kell lennie.

Az új társadalom alapjait az önálló és felelős emberi személy és az emberek felelősségén alapuló közösségi kapcsolat tudja csak lerakni. Csak így lehet hozzájárítani az emberek felszabadításához s véget vetni mindenfajta elnyomásnak és kizsákmányolásnak. Az egyház a saját területén, hiteles talajon állva, igyekszik az evangéliumi embert kialakítani, aki hajlandó a másik terhére is viselni, mert hite szerint tudja, hogy „így teljesíti Krisztus törvényét”.

A holnap küszöbén állva mindent el kell távolítani, ami az új világ kialakulását megakadályozza vagy gátolja. Ezért vállalja az egyház is részvételét minden olyan erőösszerogásban, amely korunk legnagyobb veszedelmének, az újabb háborúnak és a legszörnyűbb katasztrófának, a nukleáris konfliktusnak elhárítására törekszik. A biztonság és együttműködés, a leszerelés és a gazdasági élet feloldítása az egyház számára is elrendő és megvalósítandó programok, ezért vett részt a Vatikán is hivatalos küldöttséggel Helsinkiben és Belgrádban is.

Az Egyesült Nemzetek 1978 júniusában az eddig legnagyobb szabású külön ülésén foglalkozott a leszerelés égető kérdésével. Ezzel kapcsolatban a Szentszék külön kiadványban foglalta össze észrevételeit. Innen idézünk: „Az esztelen fegyverkezési verseny hamis békét és kétes biztonságot fog eredményezni. Önmagában már céljá lett, ahelyett, hogy csupán eszköz maradna. A túrt rendetlenséget állandóvá teszi és így a béke perverzciója lesz.”

A legutóbbi néhány év háborús technológiája a régi állapotokhoz viszonyítva egészen új helyzetet teremtett. Technikai civilizációnk velejárójává vált az az illúzió, hogy az emberiség jövője és általában a hatalmi kérdések technológiai beavatkozással nemcsak irányíthatók, hanem meg is oldhatók. Újból idézünk a Vatikán dokumentumából: „A fegyverkezési verseny ma már kumulatív folyamat, amely az államok ellenőrzéséből kiesett és eszeveszett gépezetté vált.” Sokak nézete szerint elérkezett az emberiség „megmaradásának” válságos ideje, amikor a továbbélés erkölcsi kérdéssé lett.

Mit kell ma az egyháznak e kényes területen vállalnia? Mozgósítania kell a keresztény hit lelki és erkölcsi erőit a gyakorlati életben is. Nekünk, hívőknek egyéni életünk erkölcsi megalapozásával kell részt vállalnunk egy „új erkölcsi világrend felépítésében”. Az evangélium tanítása a legalkalmasabb arra, hogy a nemzetközileg is érvényes erkölcsi elvek alapján kialakítsuk a felelősségtudatot, az együttműködés és a béke vágyát. Az új liturgia és a szöszék alkalmas eszközök arra, hogy az egyszerű, a hatalmi központoktól távol élő emberek előtt is megszólaltassuk az emberiség legnagyobb aggodalmait és vágyait.

A világ sok bajának, nehézségének orvoslása érdekében nagy emberi összefogásra van szükség. Az egyház az összfelelősség vállalásból nem vonhatja ki magát, és már lényegi rendeltetésénél fogva sem marad más választása, mint menteni és segíteni. A leszerelés, a társadalmi igazságtalanság, az emberi jogok, a biztonságosabb új világgazdasági rend kérdései logikus egymástól való függésben állnak előttünk és szükségszerűen új nemzetközi ethosz világába tartoznak. I. János Pál pápa idézett beszédében még ezeket olvashatjuk: „Az egyház különösképpen is támogatni kívánja mindazokat a jó és dicséretes kezdeményezéseket, amelyek felbolygatott világunkban a békét meg akarják őrizni, és azt elősegíteni. Minden becsületes szívű, jó, igaz és tiszteletudó embert arra kérünk, hogy a nemzeteken belül a vak, a pusztító, a romokat és szenvedést okozó erőszakkal szemben gátat emeljen. A nemzetközi életben pedig az embereket közös megértéshez kell vezetnünk, hogy előmozdíthassák a szociális előrehaladást, hogy leküzdhessék a fizikai éhséget és a szellemi tudatlanságot, hogy végül is felemelhetők legyen az életszínvonal azoknál a népeknél, akik nem rendelkeznek különleges javakkal, de tele vannak energiával és életakarással.”

A felekezeti és nacionalista, valamint a személyes sértődési határokat át kell lépnünk. A partnerek keresése és az együttműködés lehetőségeinek kiterjesztése mindannyiunk sürgős feladata. Az egyházak álláspontját ma világos tételekben foglalhatjuk össze: ami fenyegeti az embert, az eleve támadás az egyházak ellen is.

A diakónia és az állam

Az egyháznak meg kell keresnie a ma élő társadalommal, az államhatalommal való szükséges és megengedett együttműködés lehetőségeit is. E szempontokat csak röviden tudjuk érinteni.

Mindig többen lesznek a keresztények, akik lelkileg és kollektív újrakezdés élményében élnek és megértik a mai történelmi fordulatot. Megértik, hogy a ma jelentkező általános újítási vágy, — mint a történelem során annyiszor fellépő megújulási igény — szintén, és ma talán hatványozottabban is, az emberi sors alakulásának, továbblépésének a jele. Mindig világosabban sejtjük, hogy a mának lüktető, sokszor zavaros jelenségei felett állandóan ott lebeg a kibontakozás, a továbbmenés ígérete is. Azt az együttélést keressük, amely mögött mint dinamikus hajtóerő a személyi és társadalmi megújulás igénye áll. A világnézetiileg többretegű társadalomban a tudatos együttélés csak a nagyobb jó, a világosan kielemezhető társadalmi, kulturális, gazdasági haladás érdekében lesz értékes és termékeny. Mivel az egyház és az állam ugyanazt az embert szolgálja, — a hívő egyúttal állampolgár is —, ezért az egyház nem vonhatja meg segítségét az embert szolgáló államhatalomtól mindaddig, ameddig a hatalomgyakorlás képviselői a természetes erkölcsi és jogrend alapján állnak.

A katolikus tanítás szerint az egyház természetfeletti, vagyis kegyelmi, isteni közreműködésre épült vallásos közösség, Isten üdvözítő akaratából, a túlvilági életre való rendeltségből határozza meg létét, felépítményét és tevékenységét. Az

állam ezzel szemben konkrét természetes közösség, alapja az ember társas természete, tartó pillérei a természetes erkölcsi rendre épülő jogrend elvei, célja pedig az egész társadalom, a nemzet belső és külső békéjének megőrzése és a közjó előmozdítása. Hitbeli meggyőződésünk, hogy mind a két közösség Istentől ered és mindkettőnek feladata az emberi személy és közösség szolgálata. Társadalomtudományi szempontból azt mondjuk, hogy az egyház és az állam is „societas perfecta”, vagyis „tökéletes társulás”, mert mindkettő független minden külső hatalomtól, céljukat önmagukban hordozzák és szabadon rendelkeznek is azokkal az eszközökkel, melyek e célok elérésére szükségesek.

Az állam egyetemesen érvényes rendeltetéssel bír, és mégsem lehet öncélú. XXIII. János pápa „Pacem in terris” című enciklikája egybefoglalja a legújabb katolikus államtan szempontjait. Ezek szerint az állam bármilyen nagy hatalmat is képviseljen, rendeltetésének csak akkor felel meg, ha az állampolgárok felett nem gyakorol önkényes parancsoló hatalmat, nem „uralkodik”, hanem mindenkinek szolgál. Az állam mint földi képződmény, a teremtmények rendjében áll, de önmagán túl az Istenre is utal, aki az általa teremtett és adott erkölcsi világrendben kijelölte az államhatalom számára a társadalmi élet alakításának, belső gazdagításának, állandó előbbre vitelének szolgáló feladatokat. Az állami létnek két forrása van, ezek egyúttal az emberi közösség vagy társulás céljaival is azonosak: az együttélés zavartalan biztosítása, a közös megteremtése és állandó emelése. Ezek között első helyen kétségtelenül a külső és belső béke biztosítása áll — ebből világlik ki az államnak mint társadalmi képletnek alapvető sajátos jelentősége és első jégve —, a béke hiányában ugyanis a közösségi lét értelmetlenné és semmissé válnék.

Az államközösség kormányzásának első és legjellegzetesebb tevékenysége ma is a béke biztosítása marad. A belső békés jogrend megteremtése áll voltaképpen a második helyen és csak e kettő, a külső és belső béke biztosítása után jöhet az állam általános társadalmi célkitűzése, a közjó megteremtése és gazdagítása.

Az egyház és az állam a természet rendjében és a mindenkori történelmi jelenben is együtt vannak, ebből azonban egyáltalán nem következik, hogy az egyház és az állam azonosak, vagy eleve egybe is tartoznának. Az együttélés önmagában sem jelent még együttműködést. Ennek megvalósítása külön feladat. A térben és időben való együttlét folytán az egyháznak és az államnak eleve közük van egymáshoz, amely a történelem folyamán az államvallásban kifejezésre jutó legszorosabb együttműködéstől kezdve, egészen a legújabb teljes szétválásig a legszínesebb képet mutatja, amelyben az „egység” vagy az egymáshoz való tartozás lehet az egybefonódás ilyen vagy olyan formája, vagy lehet egyszerűen egymásmellettségben való közös jelenlét. Nálunk a szocialista népi állam alkotmánya kimondta az egyház és állam teljes szétválását, ennek ellenére 1945-től kezdve napjainkig e kettő között, a mai idők és körülmények követelményeinek alakító hatása alatt, újszerű kapcsolatok alakultak ki, és fejlődtek tovább. Biztosra vehetjük, hogy a fejlődés a jövőben sem áll meg ezen a téren. Ma mindkét oldalon az együttélés tényének és fontosságának, a külön utakon való közös célhoz való eljutásnak elfogadása biztos alap a továbbjutáshoz. A hívő emberek ragaszkodnak hazájukhoz, itt e földön akarnak boldogok lenni. E hazafiság nem akármilyen eszmei vagy elméleti képzeletbeli hazát, hanem a konkrét szocialista mai államot fogadja el hazájául. Tehát a hívők a mai társadalommal tudatosan együtt akarnak élni, sőt mindinkább vele egybeforrni, amit nem ideológiailag, hanem gyakorlati cselekvésben kell megvalósítani.

Hosszú vita és küszködés előzte meg a mai, már más lelki klímájú helyzet kialakulását. Arról vitáztunk korábban, egymás mellett élhet-e az egyház és a szocialista társadalom egy népi demokratikus államban, lehet-e valamilyen formában együttműködést létesíteni a kettő között és milyen természetű legyen a közreműködés a jövő társadalmának a felépítésében? Híveink számára ma már nem jelent problémát a szocialista állam elfogadása, és a társadalom építő munkájában való részvétel. Erről a hívőket az a felismerés győzte meg, hogy a szocializmus mint társadalmi képlet, mint gazdasági rendszer valóban haladást, felemelkedést jelent. E felismerésből következett a lelkiismereti elkötelezettség vállalása: a keresztény embernek munkájával és áldozatvállalásával segítenie kell az új társadalom felépítésében. Ha a hívő embernek még ma is fenntartásai

vannak, akkor ezek nem a mostani rendszer korábbi éveiből származó, a gyökeres változással együttjáró megpróbáltatások emlékei, nem is a rendszernek a régítől vagy más társadalmi rendszerektől való eltérése és nem is a szocializmusnak és ideológiájának, a marxizmusnak mint materialista világnézetnek a keresztény tanítással való szembehelyezkedéséből erednek, hanem csupán annak az elvárásnak biztosítását szeretné látni, hogy a pluralista és demokratikus alapon saját hitbéli meggyőződése szerint rendezhesse be életét és hitében erkölcsi indítékai alapján járulhasson hozzá a jobb ember és a jobb társadalom kialakításához. A hívő ember elvileg sohasem tudja elfogadni, hogy a társadalmi fejlődés bizonyos szakaszaiban már nem lesz szükség a vallásra és hogy a szocializmus egyúttal egyet jelent a vallás kiküszöbölésével. Mindannyian hiszünk a fejlődésben és a történelem alakító erejében. Az egyház és az állam közötti korábbi megállapodások a legújabb egyházpolitikai eseményekben megpecsételt és mindkét fél számára komoly ígéreteket tartalmazó beérésekhez jutottak el. És mindez a dialógus eredményeként könyvelhető el.

Rónay György, a Vigilia nemrég elhunyt főszerkesztője az 1977 decemberi számban „Hol tartunk?” című tanulmányában éles megvilágításban a dialógus eddigi útszakaszait követte végig. Most az egyház harmas diakóniájának megvilágítása után talán érdemes lenne, hogy a dialógus jelenlegi itthoni helyzetéről az elemzést folytassuk. Erre egy következő tanulmányomban szeretnék vállalkozni.

Korunk egyértelmű követelménye, hogy a különbözőségeket, az egymástól eltérő nézeteket és praktikákat közös felelősség átfogásával a nagyobb érték és a nagyobb cél érdekében termékenyvé tegyük. A pluralizmus, a dialógus és a bátor, mindenkit mozgósító cselekvések egybetartoznak. Egység után vágyódunk, egymást támogatni, erősíteni kell az egyetlen cél, az új ember, az új társadalom és az új világtrend kialakításának útján. E közös útra ma a körülmények, a bonyolult és elpusztulással fenyegető világhelyzet mindenkit rákényszerít és mi sem természetesebb ma, mint a keresztények vállalkozása a nagy tétre, amely a maga teljességében evangéliumi tartalmú. Ha a közös menetelés történelmi elkötelezettsége ma elválaszthatatlanul egybeköti az összes erőket, tehát az egyházat és a szocialista államot is, akkor éppen a közös feladatok erkölcsi súlyával kell az államhatalomnak az egyház lelki külön területét biztosítani és mindent elkövetni, hogy semmi se sértse és meg ne rövidítse a keresztény hitből és más megalapozású világnézeti meggyőződésből jövő készenletet. Csak ilyen elvi megalapozással állhat ma az egyház hazánkban is a felelős államvezetés oldalán.

Nincsen értelme a problémák elkendőzésének vagy a foltok szépítésének. Hazánkban a szocialista állam és az egyház közeledésében és egymásra találásában eddig elért nagy eredmények mellett még mindig találhatók nehézségek, talán itt-ott feszültségek is. Nyugodtan mondhatjuk, hogy felülvizsgálandó kérdések e téren mindig is lesznek, ameddig az egyház a más világnézeti szocialista társadalomban él. A világnézet területén a szembenállás tényén nem lehet változtatni, az egyház és a szocialista állam sohasem lesznek együtt, de evilági vonatkozásban az egyetlen közös cél, az emberiség földi boldogulásának szolgálataiban elismerhetik és segíthetik egymást. Elvileg e téren mindig helytállóak lesznek a zsinat szavai: „Am ha az egyház teljességgel el is utasítja az ateizmust, mégis őszintén vallja, hogy minden embernek, a hívőknek is, a nem hívőknek is együtt kell működniük, hogy helyes módon épüljön a világ, mindnyájuk lakóhelye. Az együttműködés azonban nem valósulhat meg őszinte és okos párbeszéd nélkül. Ezért sajnálja az egyház, ha egyes államvezetők nem ismerve el az ember alapvető jogait, igazságtalanul különbséget tesznek hívők és nem hívők között. Az egyház valódi szabadságot sürget a hívők számára, hogy az Isten templomát is építhessék ebben a világban. Az ateistákat pedig udvariasan felkéri, hogy tanulmányozzák elfogulatlanul Krisztus evangéliumát.” (Világ 21.)

Hitből fakadó világos látásra és a jövővel szemben való bátor szembenézésre van szükségünk: az igazságosságért, az emberi jogokért, a végpusztulással fenyegető fegyverektől való megszabadulásért, a leszerelésért és a békéért az egyházaknak össze kell fogniuk minden világi erőfeszítéssel. Történelmi jelenében a hiteles kereszténység kettőt jelent: hitben és imában elmerülni és összemérni világunkban igazságosságra törekedni. A kereszténységben a gondolkodásnak, a beszédnek és minden szervezésnek ma a befelé fordulásból és a közösségért vállalt cselekvésből kell újjászületnie.

ÚJ ADATOK ISTEN SZOLGÁJÁRÓL, KELEMEN DIDÁKRÓL

„Vita Servi Dei A. R. P. Mgri Didaci Kelemen Sacerdotis ex Ordine Sti Francisci Conventualium” a címe annak a huszonegy és féloldalas, gyöngybetűkkel írt füzetnek, amelyet eredetiben olvashattam 1977 őszén a gyulafehérvári püspöki magánlevéltárban. Az oldalak mérete 21x17 cm, és mindenik oldalon 33—34 sor olvasható. A csak néhány hónappal Kelemen Didák halála után írt krónika Isten Szolgája summás életrajza, egyben közismert erényeinek foglalata is. Szerzője P. Hadbavny Krizosztom a minoritarend magyarországi tartományából. Ékes latin tudása vetekszik a téma nagyszerűségével. Eleddig ezt a forrásmunkát nem használták Kelemen Didák biográfiáiban, szerfölött hasznos tehát a szó szerinti ismertetése, — kivételt csak a már tudott adatok képeznek, és a kevésbé részletezett események.

„A mély lelki fájdalom, egy ily nagy jelenségnek feddhetetlen élete és hősieen gyakorolt erényei késztetnek arra, hogy élete folyását és alkonyát magasztaló ajkakkal hirdessem. Mert csak annál tiszteletreméltóbban és ragyagóbban búcsúztatók el egy ekkora Atyát, ha szent életét és tetteinek kiválóságát szeráfi utódainak leírom akárcsak az összes erényekben oly gazdag termőföldet. O, mennyi erényben volt kiváló: a szerzetesi lelkület őre, a szegénység szerelmese, az alázatosság mestere és buzgó gyakorlója; semmit sem törődve a saját kényelmével; inkább a mások gondjaival telve mint a sajátjaival; mily buzgó, őszinte, jóakarató segítő mind a közérdekű, mind az egyéni ügyekben; milyen serény és fáradhatatlan előharcosa az igazságnak!

Hogy mily derekasan, egészen és teljes mivoltában lett hasonlónak Szeráfi Atyjához, tudta a nép, tudták a vezetők, sőt tudta egész Magyarország; látta, hogy az erényeknek mindezekkel és még nagyobb ékeivel hősi fokban tűnt ki... Erényei ugyanis annyira feltűntek mindenkinek, hogy azokat ma is hirdetik irigyei, bizonyítják ellenfelei és sírva emlegetik barátai.

A katolikus és nemes szülőktől született gyermeknek Erdélyben a nemes kézdi székely székbe kebeleztet Baksafalva készített bölcsőt, 1683 augusztusában. Azután a szent keresztelőkútnál... a keresztségben Sámuel nevét kapta, nem szerencsés előjel nélkül, mivel mint második Sámuelet, ha majd elérkezik az ideje, Isten az ő szolgálatára fogja hívni.

... Kolozsvárnak, ugyanazon erdélyi fejedelemség városának igen híres gimnáziumába ment; hogy ott a humanista tanulmányokat serényen megkezdje; itt kezdett töpregni jövőnd élethivatásának megválasztása felől. Keményen elhatározta, hogy a világ csalárdságának és hiúságának ellentmond. A tökéletes élet vágyától lángragyúlva, a világtól való elfordulásának mindjárt a kezdetén, mint a szegénység és alázatosság szerelmese, Szent Ferenc Konventuális Minorita szerzetes családjaba kérte állhatatosan felvételét. Miután teljesült az ohaja, Eperjesen a Keresztelő Szent János konventben 1702. november 19-én magára öltötte a szent Rend ruháját, és elhagyva a Sámuel nevet, helyette a Didákokat kapta. Irányítására és nevelésére a tudományokban és erényekben nem közepeszerűen képzett Főtisztelendő P. M. Fabritii Kázmért adták. Az ő vezetésével Krisztus ez új katonája gyakorlóéveinek mindjárt a kezdetén buzgón és emelkedett áhitattal imádkozott, böjtökkel gyötörte, virrasztásokkal szenvedette szervezetét, és vezeklőívvel fékezte meg lázongó testét. Irtózott a puha fekhelytől, és keresztrefeszített Urát folyvást átölelve — képét éjszaka is mindig a nyakába függesztve hordta — vajmi keveset pihent.

Végezetül is Krisztusnak ez új katonája gyakorló éve alatt annyira előrehaladt az erényekben, hogy a konvent sok pátere és frátere számára példakép lett, sőt, tökéletességével számos fogadalmast messze felülmúlt. Amiért is szentül és jámborul kiállt próbaidejének kitöltése után, a szent szabályok szerint 1704. november 21-én fogadalmat tett, és lelke nagy öröme napról napra haladt az erények útján.

(A következőkben elmondja az életrajzíró, hogyan ajándékozta egy szegénynek egyetlen „máriását”...)

... Fiatal kezdőként ilyen és sok más erénnyel ékesítette fel lelkét. ... Amikor pap lett, állapota méltóságának megfelelően, mind jobban és jobban kezdett gyarapodni az erényekben, mert a rendi szabályzatoktól előírt böjtökön kívül, az Úr negyvennapos szent böjtjének, amit közönségesen Benediktának neveznek, állandó megtartására bizonyos kötelezettséget vállalt, elannyira, hogy ezt a böjtöt élete végéig soha el nem hagyta. Az imában mindig lankadatlanul, Isten igéje hirdetésében buzognak és törekvőnek, a bajok elviselésében hősi fokon erősnek és rendíthetetlennek mutatkozott.

Az 1713. évben az egri konvent guardiánja lévén, — a megbízást nehezen fogadta el (mivel inkább kívánt alattvaló lenni mint előljáró) —, az Úrnak reá bízott nyáját szelídségben, alázatban és szeretetben kezdte terelgetni; a szerzetesi fegyelemre nem annyira szavakkal, mint inkább tettekkel buzdítani, böjtöt tartva, virrasztáshoz virrasztást adva hosszasan imádkozni, az elmélkedéseket szóba is öntve, a legjobb atyának és előljárónak szerepét betölteni, amiért az 1714. évben ugyanott hivatalában megerősítették, azonfelül a Pádúai Szent Antal őrség tagjává választották...

Az 1715. esztendőben a nagybányai rendház vezetésére rendelték, ahol hasonlóképpen a legjobb előjáróként működött, alattvalói előtt szent példával járva, úgyhogy 1716-ban is megerősítették hivatalában.

1717-ben pedig, ... tizenhat szavazó szavazatával mindannyiuk közös egyetértésével június havának első napján tartományfőnökké választották. — Szeráfi Atyjának követésére, akihez egészen hasonló kívánt lenni, Urunk mennybemenetelétől pünkösdig nagy áhítattal böjtölni kezdett a Szentlélek és Szent Mihály főangyal tiszteletére, 40 napon át, ünnepüket megelőzően, és ezt a böjtölési módot teljes életében megtartotta, míg a többi időben, a természet követelménye ellenére, csaknem soha nem evett eleget. Az imákat bámulatra méltóan sokáig végezte, a virrasztásokat meghosszabbította. Az alája rendelt szerzetesi családot meglepő szelídséggel, veleszületett alázattal és szeretettel látogatta.

... 1718-ban, az egri definitóriumi gyűlésen „hivatala követelményeként” emelkedett beszédben buzdította a szavazókat lelkületük békés egységére és a közösség javának egyesült erővel történő szem előtt tartására. Továbbá, hogy az esztendő minden péntekén végezzék az önostorozás gyakorlatát. Ugyancsak az ő szorgalmazására ebben az évben (1718-ban) visszakerültek a belgrádi, bátori és máramarosszigeti szerzetesházak, egyszersmind a ... bátori rendházban a katolikus hit gyarapítására iskolákat alapítottak.

Az 1719. év július 19. és következő napjain Eperjesen tartott definitóriumi gyűlésen a tiszteendő definitóriumi atyákat hosszú beszédben a szerzetesi fegyelem megőrzésére és megszüllárdítására buzdította. Ezen a gyűlésen ugyancsak az ő kezdeményezésére elhatározták, hogy az egri konventben teológiai főiskolát létesítenek, az eperjesiben bölcséletit, míg a lőcsei konventben erkölcsstudományi főiskolát. Megint csak az ő buzgóságából keletkeznek az új letelepedések a temesvári Bánátban: Lippa, Karánsebes, Lugos és Orsova. Miután tisztségének ideje lejárt, 1720-ban a bátori rendházba rendelték előljárónak, ahol látva, hogy nehéz szándékú nép közé került, Isten igéjét prédikálva kitartott szüntelenül, és a népet az Úr Krisztus igaz hitére visszatéríteni minden módon igyekezett.

... A már említett böjtökön kívül a keddi és pénteki napokon egyedül kenyérrel élt (amit csak este vett magához) és egy korty borral. A szerdai és szombati napot pedig vaj és olaj nélkül, pusztán kevés sóval készült étellel húzta ki, és ezt a böjtölési szokását ugyancsak egész életében folytatta. A többi napokon is majdnem minden ételt megvonva magától, asztaláról a szegényeket táplálta. Teljes napokat töltött imában és elmélkedésben homlokával a földre borulva. (Az életrajzíró itt megemlíti azt a csodás eseményt, hogy P. Kelemen egy virrasztása alkalmával miként mentette meg a tanuló növendékeket egy pusztító vihar veszedelmétől.)

... Nagyböjtben csupasz testén állandóan vezeklőövet viselt, hetente háromszor ostorozva magát.

Erényeit és példás életét csodálattal látva, ... sokan áttértek a katolikus hitre éppen az ő munkája és buzgólkodása által.

Istenbe vetett megmagyarázhatatlan bizalommal felkészülve, a már körülbelül 300 éve elhagyott és majdnem alapjaiig leomlott templomot tatarozni kezdte és azt Istennek az ő szolgáját segítő kegyelmével kellő időben teljesen rendbe is hozta.

Az 1723. évben „az összes szavazók egyöntetű akaratából” P. Kelemen Didákot ismét tartományfőnökké választották... Ezen a gyűlésen ajánlották fel az odaszánt rendi testvéreknek Marosvásárhelyt, amit el is fogadtak. Ugyancsak az ő kezdeményezésére határozták el, hogy egy arravaló személyt válasszanak ki a Testvérek közül a pozsonyi országgyűlésre, a mi szent szerzetünk ünnepélyes nyilvántartása végett.

... Oly alázatos volt, hogy noha napról napra emelkedett, sohasem kapatta el a hízélgő szerencse, mert bár ekkora tisztséget ruháztak rá, mégsem vonakodott egyszerű és alacsony sorsú emberek módjára ökrös szekeren utazni, sőt egyedül ezt a járművet kívánta, és ahol erre mód kínálkozott, kész örömet fogadta, hogy a lassan haladó ökörfogaton annál nyugodtabban tudja megszokott imáit a könyvből olvasni.

... Szokása volt a jámbor atyának, hogy valahányszor templom vagy valamilyen kegykép előtt elhaladt, mindig letérdelt és imádkozott előtte. Ha történetesen egy templomba nem lehetett bemenni, az ajtaja előtt imádkozott. Ugyanígy, ha egy lakóházhoz templom vagy kápolna csatlakozott, sosem köszönt be a házba, míg nem üdvözölte a legméltóságosabb Oltáriszentséget.

(Nagybányán a zárt ajtó magától megnyílt előtte) ... A sekrestyés a kulcsok nélkül is nyitva találta a templomot, magát a buzgó atyát pedig nagy fénytől körülveve; a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt leborulva látta, mert bizonyára méltó volt arra, hogy számára, aki mindig szívébe zártan hordozta Jézust, az ajtók is kinyíljanak.

1725. június 20—22. napjaiban Egerben a definitóriumi gyűlésen.

1725. — Amikor a nyírbátori konventben Szent Kereszt Felmagasztaltatásának ünnepén díszes körmenetet vezetett és ő maga vitte a legméltóságosabb Oltáriszentséget, borzalmas égháború keletkezett. ... Áldást adott a népre és többé egy csepp sem esett rájuk, holott a tér más részén zuhogott.

1726-ban a bátori házba került...

Ohajára minden tisztségtől felmentve, a szegénység és nincstelenség szeretete lángra gyúlasztotta, — ezt csodálta örökké a keresztre feszített Jézusban —, és megfosztotta magát a ruháitól. Mert ledobva magáról az inget, elhagyva a nadrágot, a harisnyát és cipőt, csak a szerzetesi csuhát tartva meg a csuklyával, meg az alsóneműt és sarut, elhatározta, hogy teljes ruhátlanságban és igazi szegénységben fogja szolgálni Teremtőjét.

... Egész életében, a legszigorúbb télben is meg a legnagyobb fokú hidegben, állandóan meztelen lábbal szandálban járt... A napokat majdnem teljesen, és az éjszakák nagyobb részét a templomban imádkozva meg elmélkedve töltötte, elannyira, hogy a hideg tűrése igazi vértanúsággá vált a számára, amit képtelen lett volna elszenvedni, ha az isteni szeretet lángja, amelyet szívében állandóan élesztett, akkora erejű fagyban életben nem tartotta volna.

Király-Telke pusztán, levette ingét és alsóruháját, enyhített egy szegény nyomorán. Ez egyébként gyakori szokása volt... A szűkölködőket mindennap táplálta az asztaláról. Hogy pedig mennyire tetszett a Fölséges Úristennek az irgalmasság illetén gyakorlása, csodálatos eseménnyel mutatta meg... Ő ugyanis, Istenbe vetett hősi bizakodással minden kenyeret szétozott a szegények között. Szerzetestársai neheztelésére, ... szokása szerint a templomba futott és a legméltóságosabb Oltáriszentség előtt földre borulva könyörgött Istenhez, ... és íme, hat ökörtől vontatott szekér jött, kenyérrel, búzával, liszttel, szalonnával és borral megterhelten, ... a buzgó Páter azonban evés miatt nem kívánt a templomból kijönni, hanem hálaadás végett egész estig ott maradt.

Miskolcon a másvallásúaktól szintén alamizsnát kapott minden előzetes kérés nélkül.

Úgy tetszett végül a Fölséges Istennek, hogy Szolgáját gyógyíthatatlan sebbel sújtsa, próbaképpen, hogy teljes szívből szereti-e őt vagy nem. Jobb lábán nagy daganattal és számos fekélyvel sújtotta, annyira, hogy mindazoknak a szívét, akik csak látták a borzasztó sebet, ámulatra és együttérzésre indította. De ő mellét verve ismételte: „Legyen áldott az Úr neve”, anyanyelvén így: „Hála Istennek”!

Amennyire könyörtelen és nyers volt saját magához, annyira irgalmas és jószágos másokhoz, főleg a gondjára bízottakhoz.

— 1728-ban a bátori rendház guardiánjává nevezik ki.

— 1730-ban Miskolcra került előljárónak. Mint tartóra tett gyertya kezdte szentségének sugarait szórni, ... inkább lemondó étellel vonzva mindenkit az igaz hit ismeretére mint beszéddel.

A papi zsolozsmát soha el nem hagyta, és amikor az egyszer a késő esti órára maradt lelkipásztori útja miatt, a magától kigyulladt szénaboglya lángjánál végezte el teljesen.

Nagy szeretettel látogatta a betegeket, vigasztalta a bebörtönzötteket, és mezeitelenségüket, saját ruháját is levéve, takarta be.

A katolikus hit gyarapítására iskolákat alapított, amelyekben a szegényeket, árvákat és a megtérteket tudományban és istenfélelemben neveltette.

Az életrajzíró P. Hadbavny Krizosztom ezután megemlíti P. Kelemen Didák két könyvét, a „Cathekismus”-t meg a „Búzafejek” című prédikációs kötetet, majd így folytatja:

A kételkedőket a legjobb és legbölcsebb tanácsokkal irányította, a megbélyegzetteket rossz híruk türelmes elviselésében vigasztaló szavakkal támogatta. Ekkora egyéniség nemes törekvéseit Isten nem hagyta haszontalanná válni; ugyanis a Mindenható maga annyi kegyelmet méltóztatott adni neki, hogy alig múlt el nap, hogy valakit az igaz hit ismeretére ne vezetett volna. Minden héten kettőt, hármat, sőt olykor többet is visszatérített Krisztus aklába fáradságos munkájával és törekvésével.

Isten ügyének előmozdításáért derekasan kivette részét az alamizsnagyűjtésből. A Mennybevitt Boldogságos Szűz tiszteletére megkezdte egy tekintélyes templom építését, amit az Irgalmasság Anyjának az ő szolgáját segítő kegyelmével be is fejezett.

Itt az 1736. augusztus elsejei kelet következik, amikor az egri püspök megáldotta az említett miskolci templom főoltárát, és Kelemen Didák ünnepi beszédet mondott, amit Kassán ki is nyomtattak. Erről tanúskodik a miskolci „Visitatio Canonica”.

... Maguk a nem katolikusok mindnyájan szentnek, Isten kedveltjének hívták, meg mintegy kitüntetésképpen szent szerzetesnek nevezték. Nem is alaptalanul: mert maguknak a nem katolikusoknak a vallomása szerint, a szentmiseáldozat alatt, míg szokásához híven eleven érzelmekkel Krisztus szenvedéséről elmélkedett, csodálatosan átszellemülni és a Keresztrefeszített előtt a levegőben lebegni látták.

A maguk és az egész megye megmenekülését a pestis ragályától mindnyájan az ő imájának tulajdonították, mert esküvel állították, hogy a ragály dúlásakor a szomszédos helyeken, őt a város felett a levegőben körbejárni látták.

Az 1738. évben egyetemes rendfőnöki megbízott és káptalani elnök lett.

... Miskolcon napról napra erényekben és csodás jelekben kezdett tündökölni...

1742-ben lemondott minden tisztségről és egyedül a természetfeletti élet szemléletének, egyben az imának adta át magát, ... de a gonosz ellenfél kerülgette... (életrajza itt elmondja sokféle szenvedését; végül az isteni kegyelem győzelmét).

Végre megtörve a munkától, súlyos és gyakori betegségtől emésztve, 1744 januárjában halálos betegségbe esett... P. Minucci generális miniszter megtette egyetemes rendfőnöki megbízottnak és a tartományi gyűlés elnökének. Ezt folyó év (megjegyzés: 1744!) április 19-ére tűzte ki az egri konventben, ... de napról napra gyengébb lett. (Ezért tartották meg a gyűlést a generális miniszter megértő elhatározásából Miskolcon, ahol P. Kelemen Didák tartózkodott.)

... Gyónatót hívatott, és elvégezte szentségi gyónását, a betegek szent kenetét buzgó áhítattal felvette ...; mindenki fájdalmas sirásra fakadt.

... Ő pedig hirtelen felemelkedve ismételt felkiáltott: „Ó, édes Teremtőm, édes Megváltóm!” E szavak kiejtése után csodálatos módon kezdett elevenedni benne a Lélek, és előre megmondotta, hogy nem hal meg addig, míg a gyűlés be nem fejeződik és a tartományfőnököt meg nem választják. Ezt az események igazolták... Amikor a káptalani atyák eltávoztak, megint lankadni kezdett az ereje és egyre gyengült, ... ilyen tájt nagy zaklatásokat szenvedett a gonosz lelkektől..., és végül erős és hosszú sóhajjal, április 28-án visszaadta lelkét Teremtőjének.

Eltávozott a szent, elhunyt a tanítómester, elmúlt az igaz, eltűnt az alázatos, eltávozott a szegény, lehullt az eszme harcosa, elszáradt a fa, összeroskadt a munkás, ledől a vallás támasza... Ilyen kifosztottként könnyezi és siratja meg magát P. Hadbavny Krizosztom, az özvegyé vált anyatartomány fia.”

P. Hadbavny (magyarul Selymes) fenti okmányában, — mert annak számít —, a szaggatott pontozás egyéni, minthogy érdeklődésemet az új adatok kötötték le, amelyek az „Ugye, atyafiak?!” Kelemen-életrajzban (Róma, 1975) vagy a Kelemen-mélevelekben (Róma, 1978) nem szerepeltek. A minorita rendtörténeti eseményeken túl leginkább Kelemen Didák lelkesége vonzott; ezért másoltam le teljes hűséggel az erőitelt méltató részeket a gyulafehérvári kéziratból. Ezek esnek latba leginkább a boldoggáavatási perben. Nem közönséges értéke ennek az okményszerű életrajznak, hogy Isten Szolgája, P. Kelemen Didák halálának évében, 1744-ben készült, így egy kortárs és minden valószínűség szerint szem- és fül-tanú tollából származik.

A jelen rövid megemlékezés a XVIII. század szent és tudós férfiáról nem engedi meg a közölt szöveg teljes elemzését, néhány pontját mégis értelmezni kell. — Szó esik benne Kelemen Didák katekizmusáról. Nos, e könyv egyike azoknak az irodalmi munkáinak, amelyek — szerénysége miatt — nem viselik címlapjukon a nevét, de rendi és irodalomtörténeti, főleg pedig tartalmi és kifejezésbeli megokolások alapján neki tulajdoníthatók. A mostani adat tehát megerősíti az eddigi általános meggyőződést a mű kelemen szerzőségéről. (Vö. „P. Kelemen Didák levelei 1714—1743”, Róma, 1978, XXI—XXIV. o.) — Teljes képet mind a szigorúan időrendi, mind az életszentségét bizonyító anyagról csak egy terjedelmes és az egyházi előírásoknak megfelelő munkában lehet majd adni, ezért maga a most közölt szöveg csak kiegészítése, ha nem inkább pusztán tömör összefoglalása Didák atya életének. Emelné e tanúságtétel fontosságát, ha élelátású kutató felfedezné írójának, P. Hadbavny Krizosztomnak a nevét valamelyik minorita névtárban.

Az ő írásának jogilag talán még értékesebb, habár terjedelmében jóval kisebb, P. Pál Imre magyarországi minorita tartományfőnök jelentése a római rendfőnöknek a tartomány személyi és erkölcsi állapotáról 1748. március 7-én, „ubi, inter alia, circa sanctam prorsus P. Kelemen vitam, ponitur testimonium”, hogy a Didák atya ismert szent életéről szóló tanúsítványnak csak az iktatási tartalmát jelezzem.

Rá alig két hónapra, 1748. május 2-án Károlyi Klára megírja biográfiának is beillő levelét ugyanannak a Pál Imre tartományfőnöknek, élő tanúként bizonyítva Kelemen Didák erényes életét. (Vö. „Ugye atyafiak?!” 697—707. oldal.) — Augusztus 26-án P. Pál Imre csaknem szó szerinti latin fordításban közli a fontos beadványt P. Ganganelli Lőrinc római szentszéki főtanácsossal, a későbbi XIV. Kelemen pápával. E latin szöveg — becses peranyag a rend római főházának levéltárában — immár szinte egy harmadik életrajza Kelemen Didáknak. 1749. január 30-án Pál Imre tartományfőnök, újabb jelentésében, visszatér Kelemen Didák életszentségére, „cum fama sanctitatis defuncti”.

1749-ből származik a nyírbátori „Inventarium” megemlékezése is: „... ardentissimus Catholicae Religionis zelus propagandae, Ecclesiae Bathoriensis a rudibus restaurata, Miskolcziensis vero ab imo ex fundo in statum perfectum elevata, conspicuae conciones, libri conscripti, etc., ... pie in Domino cum Sanctitatis opinione obdormivit”.

P. Jakabfalvy Román minorita tartományfőnök 1774. december elsején a rend nevében kérvényezi és „sedulo promovet” Kelemen Didák boldoggáavatási ügyét, amelyet az egri püspöki konzisztórium 1775. január 25-én kánonjogilag el is fogadott. — 1776-ban megtörténtek az értékes tanúvallomások, bizonyítja az egri érseki levéltár idevonatkozó gazdag anyaga. — Az egri szentszéki bizottság 1776. október 11-én megvizsgálta Isten Szolgája P. Kelemen Didák sírját a miskolci Nagybaldogasszony-templom kriptájában, valamint bejárta a kolostort, de sehöl nem lelte nyomát a meg nem engedett nyilvános tiszteletnek. Találtak azonban Rómában nyomot rézkarc másolatot — több példányban — Isten Szolgája képeről, amit a római minorita rendfőnökség terjesztett Magyarországon. Az eredeti rézkarc képeket, elég nagy számban (50—60) a minoritarend római főlevéltárában őrzik, de maga a rézkarc már nincs meg. Teljesen azonos példány található az assisi Szent Ferenc kolostorban (Sacro Convento), ahol egy egész sorozat tartja nyilván a rendnek szentjeit és boldogjait; Isten Szolgáját P. Kelemen Didákot is. A sorozat bevezető lapján ez a szöveg olvasható: „Sanctissimo Domino nostro Clementi Papae XIII, Religiosis et Sanctitatis promotori ac defensori, Optimo Maximo, aliquot Servorum Dei ac Beatorum Ordinis Min. Conventualium Effigies humillime consecrat F. S. P. eiusdem Ordinis Sacerdos.”

XIII. Kelemen pápasága 1758-tól 1769-ig tartott, akkor készült Didák atya képe, azaz két-három évtizeddel a halála (1744) után. Vitathatatlan az értéke mind hagiográfiai, mind egyházi szempontból.

P. Kelemen Didák életrajza szerzőről híres volt. Benkő Sámuel, orvos és bölcész, Miskolc történetében: „*Thopographia Oppidi Miskoltz historico-medica*” (1782) szentként emlegeti: „... ceterisque virtutibus ac signis etiam clarus, eximia sanctitatis fama obiit Miskoltzini; cuius tumbam Exc. Comes Gabriel Erdődi Episcopus Agriensis proprio obsignavit sigillo, ac requiescit in Crypta RR. PP. MM.”

A szentéletű Batthyány Ignác gyulafehérvári püspök 1789. december 14-én saját kezű levélben kéri Esterházy Károly egri püspököt, hogy szorgalmazza Kelemen Didák boldoggáavátását, utalva életrajzára hírére Erdélyben: „... hic praeclara est illius virtutum fama”. Hogy mennyire szíven viselte az ügyet, mutatja az is, hogy 1796. március 1-je és 19-e között többször levelet váltott a magyar tartományfőnökkel.

Szirmay Antal, 1809-ben Budán kiadott művében a 237. és 238. oldalon ezt írja Kelemen Didákról: „(1706. Eszt. Jeszenszky Benedeket) 1710. Eszt. Kelemen Didák Atyát, Magyar születésű fiakat Gárgyánoknak ide (Nagybányára) rendelvén, Báró Károlyi Sándor Fő-Ispány által előbbeni hajlékokat visszá nyerték. Vőt ezen Kelemen Didák a' leg nevezetesebb Atyák között, a' ki akkor Nagy-Bányán uralkodó dög halálban, minden tartózkodás nélkül három esztendeig a' népnek szolgált, még életében sok csudákkal tündöklött, és mint boldogítottatnak (Beatificatus) mostis láttatik a' Miskoltzi sír bőlban rohadatlan teste. — 1711. Eszt. Azon Kelemen Didák esedezésére VI. Károly Császár-is meg erősítette kegyes hagyományokat: hogy a' magok tartásán kívül hat szegényeket is — az Ispitályban gyámolítani tartozzanak.”

Fent említett Benkő Sámuel miskolci monográfiája 1818-ban második kiadást ért, felújítva Isten Szolgája szent életének hírét is. — Számos rendi értesítő tartotta ezt ébren (például 1874-ben, 1882-ben), de a múlt évszázad háromnegyedéből — sajnos — hiányzanak bővebb adatok a Kelemen Didák személyét tárgyaló bibliográfiában, amit egyébként hazai történelmünk ismerői könnyen megértene.

Brázay János mezőpetri plébános és író 1889 Sz. Didák napján közlésezi Károlyi Klára 1748-i levelét Kelemen Didák életrajzáról, többek között ezekkel a bevezető szavakkal: „Mivel Kelemen Didák atya szentség hírében halt meg, — és a jegyzetben idézi az 1864. évi Schematismus 131. oldaláról: „*Pater Didacus Kelemen doctrinae et virtutis splendore enitens de civitate (N. Bánya) optime meruit, diem supremum in fama Sanctitatis obiit*” —, árva K. Klára levele és Szabadszállási István vice ispány bizonyítványa az ő jámbor élete és erényeiről az ő szentté avatása érdekében irattak, mint ezt a levél végső sorai is bizonyítják, hogy Isten és Anyaszentegyház által nekünk tükörül tételesség megdicsőítése ... és dicsőíttessen Isten az ő szenteiben.”

Ugyanitt adja tudtunkra, hogy Isten Szolgája életére vonatkozó adatokért a nyírbátori konventhez fordult, „honnan ft. Sütő Libor lelkész úrtól egy névtart és következő becses sorokat kapta: Kelemen Didák atya valóban a szentség hírében halt el és a rend tagjai most is mint szentet tisztelik ... Hogy beatificatioja érdekében mozgalom indított, már csak azon körülmény is bizonyítja, hogy a negyvenes években egy Rómából kiküldött háromtagú bizottság megvizsgálta rohadatlan testét és lepecsételte... A beatificatio ügye tehát csak elnapoltatott kedvesebb időkre, de nem ejtetett el... Miskolcon, hol rendházat alapított és hol életét befejezte, több traditio maradt fenn róla... Nevezetesen, midőn Miskolcra bevonult, rövid idő múlva egy éjjel beteghez hivatott. Ekkor jött útközben kocsin gróf Fáy, de a sötétben csak lassan haladhatott. Azonban midőn a szent atya hozzá közeledett, ennek mellől a legszentebb útravaló egész fényében tündökölt le. Erre a nemes gróf azon kérdést intézi hozzá: mivel lehetne segítségére Isten ily kedves szolgájának? mire ő egy leendő templom és szerzetes lak számára csak annyi helyet kért, melyet köpenyével betéríthet. De csodák csodája! midőn köpenyét leteríti, az annyira nyúlik, hogy a jelenlegi templom és kolostor egész területét befedi... És hogy a nép őt mai napig is mint szentet tiszteli, mutatja azon körülmény, hogy most is a környékből és messze falvakból a bűnbánók ezrei járnak a miskolci minoriták templomába és ott végzik sz. gyónásukat, minthogy az igaz bűnbánó szeret azon helyen buzgólkodni, hol a sz. atya folytonos imádságban és elmélkedésben a földre borulva annyira buzgólkodott, hogy mi-

ként az ott levő képen látszik, homlokán a bőr egészen megvastagodott. És ezen buzgósága mellett a legsanyarúbb életet élve, annyira szigorúan böjtölt, hogy hús-eledelt csak élete vége felé az orvos rendeletére vett magához néha.”

P. Sütő Libornak tanúságtételéhez hozzáfűzi Brázay János: „Mennyire megerősíti e levél mindazt, amit árva Károlyi Klára levelében olvasunk K. D. atyának az oltári szentség iránti mély tiszteletéről, test-sanyargatásáról, böjtöléséről! Méltán elhihetjük, hogy igaz lelki ismerete szerint írta le K. D. atya buzgó életét, mint a levél elején ezt kifejezi.”

Ballagi Aladár 1891-ben, a Brázay-kötet irodalmi ismertetésekor, maga is adóz Kelemen Didák tiszteletének. — Éble Gábor 1892-ben híven átírja Károlyi Klára levelét, bizonyosságul annak, hogy Isten Szolgája erényekben gazdag élete állandóan foglalkoztatta az írókat, vonzotta az olvasókat. — Ki lehetett volna más azután ennek a lelkesedésnek legismertebb kifejezője, mint Takáts Sándor kegyesrendi történetíró? Ő 1892-ben a budapesti Katholikus Szemlében, folytatásban foglalkozik „Kelemen Didákkal és Károlyi Sándor családjával”, levéltári kutatásainak eredményeként hiteles képét adva a kelemen-i lelkületnek.

Palmer Kálmán „Nagybánya és környéke” című könyvében méltatja Kelemen Didák társadalmi erényeit, 1894-ben; míg Szinnyi József 1897-i „Magyar írók élete és munkái”-ban ad helyet neki, hozzáfűzve, hogy szenttéavatási ügye is folyamatban van.

Átlépve jelen XX. századunkba, Szendrei János „Miskolcz város története és egyetemes helyrajza” című könyvében (1911) úgy emlékezik meg Kelemen Didákról, mint általában tisztelt szentéletű férfiúról.

Takáts Sándor 1914-ben a „Régi Magyar Asszonyok”-ról, köztük Károlyi Kláráról írott könyvében újra Isten Szolgája feledhetetlen személyének szerepét méltatja a magyar társadalmi életben „Károlyi Sándor és Kelemen Didák” címen.

Az első világháború után, 1927-ben P. Dr. Csák Alajos Církék minorita tartományfőnök könyvével: „Kelemen Didák csodás élete és működése”, szinte új szakaszba jutott a „Kelemen-per”, amely kezdettől mindvégig föltétlenül kívánja a történeti, hittudományi, jogi megalapozottságot. Az eltelt félszázadot jellemző jelentős megmozdulás, — cikkek, könyvek, beszédek, magán és hivatalos kérelmek, a Magyar Püspöki Kar jóakarató megértése, a római Apostoli Szentzsák törvényszerűen igényes figyelme —, remélni engedi a magyar lelkiség e kiváló hőséne az Egyház által elismert nyilvános tiszteletét.

BODA LÁSZLÓ

AZ ÉRTELMEZÉS ALAPKÉRDÉSEI

Korunk gondolkodásának egyik jellemző vonása, hogy az az ismeretelmélettől egyre észrevehetőbben a megértés és az értelmezés elmélete felé tart. A hermeneutika, vagyis az értelmezéstan ezért válik egyre népszerűbbé, könyvek és tanulmányok felkapott témájává. Ismert dolog ugyanis, hogy a Biblia hermeneutikájából alkalmas szellemtörténeti út eredményeként olyan módszer bontakozott ki, amely egyre gyümölcsözőbbé válik az ún. „szellemtudományok” területén, a bölcsélet-történetben, az irodalom- és művészetkritikában, a történelem eszmei megközelítésében, sőt a teológiában is. A megértés, nyomában pedig az értelmezés voltaképpen az emberi megismerés egy sajátos módja. A filozófiai ismeretelmélet a külvilágból az érzéklő tapasztalás segítségével szerzett fogalmakat elemzi elsősorban. A skolasztika ezt „prima intentio”-nak, elsődleges tárgyráirányulásnak nevezte. A megértés ezzel szemben már feltételezi a megszerzett fogalmakat. Az ideákat pedig nem önmagukban, hanem áttételesen, érzékelhető kivételéseikben vizsgálja. Diltheyvel szólva a szellemi objektívációk jelentésrétegeit törekszik megragadni. Ebben a vonatkozásban beszélhetünk például arról, hogy egy verset értelmezni tudok, mert megértettem üzenetét, mondanivalóját. Az értelmezés ilyen formán a „másodlagos tárgyráirányulás” (secunda intentio) keretébe tartozik.

Különösen szembetűnik ez a hermeneutika legsajátosabb témáinál, az írásos műveknél. A megértési és értelmezési szándékozó személy a valóságot nem önmagában, hanem írásos dokumentumok tükrében vizsgálja. Jellemző, hogy a mai hermeneutika a Biblia szövegeinek magyarázatából származik. S bár azóta a Biblia értelmezéséből Diltheynél a történelem, Heideggernél a lét értelmezése lett, az írott szöveg mindig megmaradt a hermeneutika legsajátosabb témájának. Ez még a legújabb törekvéseknél, az erkölcsi cselekvés értelmezésénél is jellemző. A nem írásos jellegű szellemi objektívációk ugyanis átalakíthatók, mintegy transzponálhatók írásos szövegekké (pl. az erkölcsi cselekvés a nyelvi kijelentésekben,

a tankönyvekben). A léthermeneutikában végül maga Heidegger is ezt a módszert alkalmazza, amikor nem közvetlenül a létet, hanem a létről való beszédet elemzi. A hermeneutika sajátos világa tehát — Paul Ricoeurrel fogalmazva — a „szövegvilág”.

Tanulmányom célja az értelmezéstan alapkérdéseinek vizsgálata. Nem a hermeneutika neves képviselőinek, tanítómestereinek ismertetésére törekszem, hanem „az” értelmezés módszerének egyéni átgondolására; olyan összegezésre, amelyen belül — mintegy beépítve — Schleiermacher, Heidegger, Dilthey, Gadamer, Ricoeur vagy Coreth megállásai is helyet kapnak. Kifejezett célkitűzésem, hogy — habár vázlatosan —, e tanulmány keretében kidolgozzam a hermeneutika legfontosabb axiómáit, vagyis alapelveit, amelyek egyikére, másikára többször történik utalás az említett gondolkodókkal kapcsolatban anélkül, hogy ezek az elvek rendszerezve volnának. Három kérdésre keresem a választ: Mik az értelmezés tárgyi szempontjai? Mi jellemzi az értelmező személyt? Mi a szerepe térnek és időnek az értelmezésben?

I. KÉRDÉS: A MEGÉRTÉS TÁRGYI OLDALA. A HERMENEUTIKA ALAPELVEI

1. elv: Megérteni és értelmezni csak egészben lehet. Itt nem egyszerűen első télelről van szó, hanem a hermeneutika „főparancsolatáról”, amely egyetemes érvénnyel alapoza meg a többi. Bár ósidóktól alkalmazzák, kifejezett értelmezéstan alapelvként Schleiermacher fogalmazta meg kellő tudatossággal. (1) Az írásos szövegek terminológiájával ezt így szokták kifejezni: *mondatot csak szövegegészben, textust csak kontextusban lehet megérteni*. A szövegegész és a mondatok között így kölcsönhatás áll fenn. A részek valamilyen egészre utalnak, az egész pedig csak a részekben tud kifejeződni. Ezen az alapon a töredékekből rekonstruálni lehet az egészt, legalábbis szerencsés esetben. Egy alkotó munkásságának lényegi vonásait megérteni pedig meg lehet állapítani, hogy bizonyos művek, amelyeket eddig nem ismertek, valóban öhozzá tartoznak-e, vagy hamisítványok, esetleg utánérzések (vö. Csontváry állítólagos művei, vagy a pseudo-evangéliumok). — Ez az alaptétel egyetemes érvényű a hermeneutikában, melyet a gyakorlat számtalanszor igazol. Például a nyelvtanulásban, vagy a műfordításoknál. Így a szavak mondatok egészében szerepelnek; a mondatok szövegrészek, majd összefüggő szövegek egészében nyernek összegezést, hogy aztán az írásos művek ugyanazon szerzőtől származó egészébe illeszkedjenek (pl. Pázmány összes művei).

A Szentírás esetében az értelmezés különböző — egyre táguló — témakörökben történhetik. Sajátos hermeneutikai problémát vehet föl egy szó is (pl. az „Ige” = Logosz; a „föld”), ahogyan az jelentésében egyre mélyül és tágasabbá válik a szentszerzők használatában (a „föld” az Újszövetségben eszkatológiai értelmet nyer és Isten országának beteljesülésére utal). Lehet értelmezni kontextusán belül egy apostoli levelet vagy Szent Pál egész teológiáját. A Szentírás különféle ó- és újszövetségi könyveinek egységes egészebe való összeállítását egyébként tartalmi szempontból az üdvösségre vonatkozó üzenet biztosítja, eredet szempontjából pedig hitünk szerint a Szentlélek inspirációja. — Történelmileg ez az első tétel fedi fel a hamis értelmezések legjellemzőbbjét: hogyan lehet félreismagyarázni a Szentírás üzenetét, amikor valaki a szövegösszefüggés egészéből kiszakít egy mondatot és azt önálló értelemben veszi (pl. az emberre vonatkozó kijelentés: „Istenek vagytok”, Zs 81,6 stb.). (2) Jellemző kérdés a Bibliával kapcsolatban aztán az *exegézis és a hermeneutika megkülönböztetése*. Ezt legegyszerűbben talán úgy lehetne kifejezni, hogy az exegézis a Biblia szűkebb értelmezését adja, tekintettel a szövegösszefüggésekre, ezek nyelvi, kulturális és kortörténeti vonatkozásaira. A mai értelemben vett hermeneutika viszont tágabb értelmezési körbe állítja a Bibliát: az üdvösségtörténet horizontjába, az emberi lét és a keresztény egzisztencia szemhatárába. A teológus fölveti a kérdést: hogyan tágul ki például a Teremtés könyvének értelmezése az evolúció szemléletében, mondjuk Teilhard után? A keresztény egzisztencia kérdésföltevése pedig ez: mit mond nekem itt és most a Szentírás üzenete? Az igazán nagy teológusokat ebben a vonatkozásban az jellemzi, hogy koruk ismereteinek szintjén kellő tágasságban tudják értelmezni a Szentírást (pl. Szent Ágoston). A hermeneutika első törvénye és egyben „főparancsolata” tehát sajátos értelmezési köröket rajzol elénk. E. Coreth találó megállapítása szerint ezek egyre táguló spirálhoz hasonlítanak (az egyéni tudat fejlődésében éppúgy, mint az ember, történelmi

önértelmezésében). A keresztény hit létezésünk értelmének teljes feltárulását a végső célhoz érkezés eszkatológiai távlatától várja. A legtágabb értelmezési horizont valóban ez: Isten magaslátáról nézni a dolgokat.

2. elv: Megérteni és értelmezni csak egyszerűen lehet. Hatalmas arányú pedagógiai tapasztalat támogatja alá ezt az értelmezéstani elvet, melyről egyes hermeneutikusok mintha megfedelkednének. Talán azért, mert saját interpretálásukra alkalmazva feszélyezőnek éreznék. Az elv elismerésével lelepleznék önmagukat. Igaz, az értelmezésnek ebből a szempontból van egy sajátos paradoxona. Hiszen számos esetben előfordul, hogy kis terjedelmű szövegekről köfethny, sőt könyvtárakra menő értelmezések születnek. Bibliái vonatkozásban gondoljunk a Teremtés könyvének első három fejezetére, vagy a hasonló terjedelmű hegyi beszédre. Mindkettőnek hatalmas irodalma van. A látszat tehát az, hogy az egyszerűen fogalmazottat a kommentálás bonyolult formában adja vissza. Ez azonban csak a látszat. Mert nagy baj az, ha az értelmező szöveg érthetelenebb az értelmezettnél. (Aquinói Szent Tamás egyes kommentátorairól mondták némi malíciával, de nem alap nélkül, hogy az eredeti szövegben érthetően megfogalmazottat „sikerült” a magyarázatban elhomályosítaniuk.) Normális esetben nem így van. Az értelmezés föltárja a szöveg rejtett jelentésrétegeit, miközben a bonyolult mondatokat tömönatokra bontja föl. A szövegből kiemeli a lényegest, a térbelit síkba vetíti le, a mozgóképeket állóképekben rögzíti. Ez a megértési és megértetési szándék vezet gondolkodásunkat, amikor modelleket alkotunk, vagy skémákban foglaljuk össze a mondanivalót. Az oly sokszor emlegetett „modell” voltaképpen egyszerre tanúsítja azt, hogy az értelmezés egyrészt *egészben*, másrészt *leegyszerűsítve* történik. A különféle létkategóriák rendeltetése is az, hogy a bonyolult valóság összerosódó folyamataiban szilárdan megragadható vonalakat ismerjünk föl, melyekre az értelmezést fölépíthetjük. A valóság ugyanis általában nehezen körülhatárolható. Vajon hol végződik a fermészet és hol kezdődik a kegyelem a megszentelt emberben? A megértés és megértetés azonban szükségessé teszi a leegyszerűsítést. Ez a pedagógiában kifejezetten kényszer. Egyébként az emberi tudat fejlődése szintén az egyszerűsödés felé tart, amit különösen a nagy alkotó szellemeknél lehet ellenőrizni műveik vagy magatartásuk tükrében. Avilai Szent Terézia beszámol erről. (3) Prohászka stílusában ezt strukturálisan le lehet mérni. Az egyszerűség egyúttal a lényegek kiemelését is jelenti mint szellemi tökéletesedés. Mindennek különleges szerepe van a jelenben a keresztény hit bemutatásával kapcsolatban (evangelizáció!). Ezek az ún. „rövid formulák” nagyon egyszerűen és a lényegét erősen kiemelve törekednek bemutatni a keresztény hitet. A Credo különböző formáinak ugyanez volt a szerepe az egyházban. Mindez egyáltalán nem könnyű, sőt az értelmezés nagyon komoly próbája. — Az egyszerűség elvének ugyanakkor bizonyos kritikai éle is van. Mert akad író, aki azzal védekezik, hogy amit ő mondani akart, azt csak bonyolultan lehet elmondani, egyszerűsítve nem. Ez a védekezés lehet jogos, ha az ábrázolás gazdagságára és árnyalt voltára vonatkozik (vö. Dosztojevskij), de nem indokolt, ha a mondanivaló lényegére utal. Utóbbi esetben az egyszerűség hermeneutikai elve leleplezi az alkotói tudat zavarát, bizonytalanságát, eredendő homályát, vagy nyílt értelmetlenségét.

3. elv: Megérteni és értelmezni ellentétekben lehet. Ebben az alaptételben a dialektika hermeneutikai szerepe nyer megfogalmazást. Régi és már közmondássá vált bölcsesség ugyanis, hogy az egymással szembeállított dolgok értelme jobban megvilágosodik előttünk (Contraria juxta se posita magis elucescunt). Ennek alapvető felismerése vezetett a bölcsélet történetében a dialektika alkalmazásához, amely annyira szembevető Hegelnél vagy a marxizmusban. A keresztény gondolkodás azonban maga is sokrétűen alkalmazza anélkül, hogy mindig használná a dialektika szót. A Szentháromság tana megérteti velünk, hogyan lehet Isten belső valóságában dinamikus élet, hogy miért nem válik merevvé, „mozdulatlan” Ősmozgatóvá a tökéletes Létteljesség (trialektika). Krisztusban Isten és ember találkozása eredményez dialektikus feszültséget. Tanítása is — miközben tökéletesíti az Őszöveget — szembeszegül a Tórával (vö. a hegyi beszédben: „Hallottátok a régieknek szóló parancsot... Én pedig azt mondom nektek”). Pál apostol a test és a lélek emberének dialektikájáról ír. (4) Ágoston pedig a történelem dialektikus értelmezésének kulcsát adja meg a jó és a gonosz szembeállításával, Isten és a Sátán vitájának történelmi drámájával. (5) A dialektikus elv hermeneutikai alkalmazása valóban érthetőbbé teszi az ember sajátos lét-

helyzetét. Hiszen az ember az, aki a világban föllelhető dialektikus erőpárok szinte valamennyi típusát magában foglalja polarizált létformájával. Emberlétünkben ugyanis anyag és szellem, ösztön és tudat, férfi és nő, egyén és közösség, természet és kegyelem, szabadság és megkötöttség olyan dialektikus erőpárokat jelentenek, melyekre a nagy drámák fölépülhetnek. A létfeszültségeknek e súrítt erőterében kell kibontakoznia az emberi személynek, harmóniát teremtvé önmagában és a közösséggel, a teremtmény-Teremtő viszonyában pedig Alkotójával. A bibliai hermeneutika is alkalmazza ezt az elvet, mely többek között az üdvösségtörténet olyan alapvető polarítására bocsát fényt, mint amilyen Isten akaratának és az emberi akaratnak drámai szembesítése.

4. elv: Megérteni és értelmezni szellemi közös nevezőn lehet. Ebben a tételben is kifejeződik a régi meglátás, amely az emberi megismerés vizsgálata kapcsán jelentkezett. Primitív formában, mégis az ősi megsejtés erejével fogalmazta meg ezt Empedoklész még a Kr. e. 5. században. (6) Szerinte a *hasznoltó* a *hasznoltó által ismerjük meg*: a vizet és a tüzet például a bennünk levő víz és tűz által. Az ismeretelmélet később tisztázta, hogy a megismerésben valóban van valami közös a megismerőben, és a megismert dologban. Ez azonban szellemi, nem pedig anyagi hasonlóság, hiszen ha anyagi volna, akkor csak azt tudnánk megismerni, aminek az eleme bennünk megtalálható. Vajon hogyan érvényesül ez a mély megsejtés a letűnt korok szellemének, ill. a múlt nagy egyéniségeinek megértésében, valamint értelmezésében? Megközelíthető-e például tiszta értelmi interpretációval a Szentírás? Vagy pedig be kell vezetni az „egzisztenciális megértés” fogalmát? (Bultmannal, de nem bultmanni értelemben!) Vajon Empedoklész nyomán nem kell-e azt mondani, hogy a megismerésben már szükségnek tartott hasonlóság, a szellemi „közös nevező” a megértés hermeneutikai köreit tekintve még fokozottabban jelentkező igény? Hiszen amikor azt mondjuk, hogy Istent magát is csupán a bennünk levő „isteni jelleggel” lehet fogalmilag megközelíteni, voltaképpen Empedoklész elvét alkalmazzuk a legmagasabb síkon (vö. istenképiség). Aztán lehet-e valóban megérteni és hitelesen értelmezni egy kort, melynek szellemisége és érzésvilága teljesen idegen tőlünk? Vagy egy történelmi személyt, akivel nem kapcsolnak össze közös élmények és emberi tapasztalatok? — Schleiermacher erősen érzelmi telítettségű és romantikus stílusú hermeneutikája tulajdonképpen ilyen vonatkozásban hangsúlyozza az intuitív beleélés vagy beleézés fontosságát, amikor régmúlt idők „halott” szövegeit értelmezve „föltámasztani” próbálja a kor szellemét. (Kosztolányi is a föltámasztás képét alkalmazza egy vers interpretációjával kapcsolatban.) Ez pedig máris megvilágítja számunkra, mi a hermeneutikában az, amit a „megértés művészetének” neveznek. Schleiermacher megállapítását tehát helyére lehet és kell is tenni, megtisztítva azt romantikus érzelmi sallangjaitól. Mert itt válik világossá számunkra, mekkora különbség van mondjuk az atom szerkezetének fizikai-matematikai megismerése és egy élő emberi személy vagy az emberi kapcsolatok megértése között. Ez utóbbi Gabriel Marcel szerint a személy megragadásának „misztériumába” torkollik, kategóriákkal meg nem közelíthető. Van azonban az értelmi kategóriákon túlhaladó megértésnek egy sajátos módja, amit a személyre, ill. a személyi kapcsolatokra alkalmazhatunk s egyben hermeneutikai elvvé tehetünk. Ez pedig a már említett „egzisztenciális megértés”. Ez akkor valósul meg, ha a megértő és a megértett között „konnaturalis” kapcsolat van, tehát a természetek mélyebb összehangoltsága. Így fogalmazta ezt meg már Aquinói Szent Tamás. (7) Ez voltaképpen sorsközösséget jelent (consortes), aminek következtében az értelmező az értelmezett személynek mintegy a „hullámhosszára” van beállítva. Nem csupán azért, mert mindkettő ugyanazon logika közös nevezőjén gondolkodik, hanem mert közös élményekkel, közös tapasztalatokkal, legfőképpen pedig a közös szeretet által vannak egymásra hangolva. Akiben ez a mélyebb „konnaturalitás” nincs meg, az nem képes hitelesen megközelíteni és értelmezni a másik személyt. Illetőleg akkor van szükség a „beleélés” intuíciónak művészi képességére. Így volt képes például egy ateista francia színész De Paul Szent Vincét hitelesen alakítani, ami részéről az előzetes értelmezési megközelítést is szükségessé tette. S így volt képtelen hosszabb időn keresztül Horváth Sándor Prohászkt megérteni, míg rá nem döbbsent, hogy Prohászkt nem a logika észak-kategóriáival kell megközelíteni, hanem a szív teológiája, a misztikai megértés oldaláról, túl a pusztá fogalmi megismerésen. Ez a titka Krisztus megértő megközelítésének éppúgy, mint Shakespeare hiteles értelmezésének. Ha tehát egy

mai színpadi vagy filmrendező hiteles előadást akar produkálni, hinnie kell abban, akit színpadra, filmre visz, és szeretni is kell azt az alkotót. Csak ez hozhatja létre az értelmezéshez szükséges megértés szellemi közös nevezőjét, amely túlhaladja a pusztán racionális interpretáció kategóriáit. Megteremtí az a sajátos „szellemi szimpátiát”, amelyről Bergson beszél, amelyet azonban már János apostol így fogalmazott meg: aki szereti Jézust, csak az remélje, hogy Jézus ebben a mélyebb ismeretben „kinyilatkoztatja magát neki” (Jn 14,21). Az „egzisztenciális megértés” hermeneutikai alapja tehát a személyeket illetően ez: eljutni a „konnaturalitás” olyan fokára, amikor már mintegy „otthon vagyunk” abban a személyben, akit értelmezni kívánunk.

5. elv: Megérteni és értelmezni a cselekvésben lehet. Ez a tétel szoros kapcsolatotban van az előzővel, azt mintegy a megvalósításban, a tettek irányában kamatoztatja. Eszerint a megértésből fakadó cselekvés nem csupán a megértett dolog igazságának kritériuma, hanem magának az értelmezésnek is kritériuma, tehát ismertető jele. Irodalmi példával élve: ahogyan Rónay György Balzacot értelmezi, az meggyőző Balzac kivételes regényírói nagyságáról, de ugyanakkor meggyőző arról is, hogy Rónay György mint kritikus, mint a nagy regényíró irodalmi értelmezője kivételes módon „otthon van” Balzac „birodalmában” s általa magában Balzacban. (8) (A kritikusként az írás a „tette”.) Még sajátosabban érvényesül ez az élő magatartás tanúságtételében. Az, hogy Szent Pál „Krisztusban él” és „Krisztus benne”, strukturálisan megállapítható leveleiből: ahányszor és ahogyan említi Jézust. (9) Még hitelesebben megállapítható azonban cselekvéséből, magatartásmódjából. Abból, hogy egész apostoli életét Krisztusra teszi fel, s abból, hogy érte még a vértanúhalált is vállalja. A sokat említett tanúságtétel rendeltetése tehát végső soron az, hogy élő hermeneutikája legyen az Evangéliumnak. Ezt a hermeneutikai elvet voltaképpen Assisi Szent Ferenc fogalmazta meg legtömörebben, híres megállapításával: „Quanto fa, tanto sa”, vagyis: „Addig ér az ismeret, ameddig a cselekvés”. (A „sa” = sapere itt tulajdonképpen bölcsességet, misztikai megismerést jelent.) Prohászka szintén nagyon tömören fogalmazza meg ezt az előző (4.) hermeneutikai elvvel mintegy összegezve: „Nem érti, aki nem él”. Az „egzisztenciális megértés” fogalmától nem különbözik ez, hanem annak mintegy beteljesítése: *megérteni és értelmezni a teljes személyiség horizontjában*. Mert valóban élő és személyiségformáló igazsággá csak az az átélt gondolat válik, amely a cselekvésnek is spontán mozgatója (vö. elmélkedés). Nem véletlen, hogy a pedagógia az ismeretek lehető dramatizálására törekszik. A katekéta például a bűnbeesés megértése végett eljátszatja Ádám és Éva szerepét. Sartre tézisdrámái is voltaképpen filozófiájának „cselekvés-hermeneutikáját” adják. E drámákon keresztül lehet valóban megérteni Sartre gondolatvilágát. Ebből következik, hogy az emberek igazában csak a saját hivatásuk cselekvési körében értelmezett igazságokat tudják teljes mélységükben, létszerűen megragadni. (10)

6. elv: Megérteni és értelmezni a nyelv közegében lehet. A megismerés közvetlen valóságra irányulásában az érzéklés tölti be azt a szerepet, amit a megértésnél a nyelv. A szenttamási elv, a sokat idézett „conversio ad phantasmata” (= odafordulás a képzetekhez, miközben fogalmakat alkotunk) ebben a tekintetben új megfogalmazást igényel: „conversio ad lingua”. Ez azt jelenti, hogy a megértés másodlagos valóságra irányulása (secunda intentio) esetében a nyelvhez kell fordulnunk. A megértés legjellemzőbbje a nyelvi szövegek tükrében való megértés. A neves hermeneutikusok tudatában vannak a nyelv alapvető értelmezésbeli szerepének, annyira, hogy már-már a nyelv mitologizálásától lehet tartani. Heideggernél ez egy sajátos fejlődésben mutatkozik meg. Ő a filozófiai nyelvtől a költői nyelvhez pártol. (11) Úgy látja, hogy a Lét s benne az emberi egzisztencia hitelesebben szólal meg a költők nyelvén, mint a filozófusok szövegeiben. Ezért a kései Heidegger már nem a valóságot elemzi, hanem az olyan — egzisztenciális fogantatású — verseket, mint amilyen például Hölderliné. Vagyis a költői nyelvet értelmezi, amennyiben „a Lét beszédét” fedezi föl benne. Karl Rahner ezen a nyomon értelmezi újra a kinyilatkoztatást, mint a lét Teljességének, Istennek önközlését (Selbstmitteilung). A heideggeri értelmezés voltaképpen szekularizálta a kinyilatkoztatást; Rahner pedig Heidegger tanításával gazdagodva tágasabban és korszerűbben értelmezi azt teológiájában. A kinyilatkoztatás nála visszanyeri teológiai értelmét: Isten szava, nem a költők nyelvén keresztül, hanem a szentírók és mindenek fölött Krisztus szavaiban

objektívalva, amit aztán korszerűen értelmezni kell. Nyomában Claude Geffré a mai teológiát úgy mutatja be, mint „Isten szavának hermeneutikáját”, a protestáns Ebeling pedig egyenesen mint a hit nyelvelméletét (Sprachlehre des Glaubens). (12) Logikus következménye e gondolatsornak, hogy az új értelmezés szerint jobban összehangolódik a teremtés és a kinyilatkoztatás. A kinyilatkoztatás nem a bűn következtében szükségessé vált, mintegy alkalmasszerű isteni megnyilatkozás, hanem ugyanannak az önközlő, önmagát kiírástól isteni szeretetnek a jele, amely a teremtésben föltárul. Ahogy tehát Teilhard nyomán felismerjük: a megtestesülés a bűntől függetlenül is bekövetkezett volna, úgy Rahner nyomán világossá kezd lenni előttünk: a kinyilatkoztatás sem a bűn függvénye. A megtestesült Ige szavain keresztül Isten „önmaga-közlése” a bűn nélküli világban is szükséges lenne az ember számára. A kinyilatkoztatás tehát „a Lét beszéde” az emberhez, a teremtés jel-információinál személyesebben és közvetlenebbül. Benne Isten mintegy önkéntes interjút ad az embernek a szentírók és a próféták élő mikrofonjain keresztül — azoknak önálló fordításában — önmagáról és az emberre vonatkozó üdvösségi tervéről. Krisztusban pedig ez a szavakban való megnyilatkozás egészen sajátos értelmet nyer: Isten személyes megnyilatkozását jelenti számunkra. A kinyilatkoztatásnak e különös nyelvét akarja a költészet nyelvvel együtt kiiktatni Carnap az értelmzés, vagyis jelentést hordozó beszéd köréből. (13) Nagyothallóvá akarja tenni az embert a „Lét beszédének” meghallására. Vele a nyelvi pozitívizmus képviselői azt szeretnék, ha az ember a Lét szavakban történő önfeltárueltságával szemben csupán a közvetlenül adott érzékleti tapasztalatok gügyögését hallaná meg. A tudományos nyelv körülhatárolása jogos törekvés a neopositívizmus és nyelvi analízis képviselői részéről. „A Lét beszédét” illetően azonban meg kell őrizni a szellemi nyitottságot. — A hermeneutika módszertani alkalmazásához tehát — szellemtudományoknál és a teológiában egyaránt — nélkülözhetetlen a nyelv világában való otthonosság, a nyelv iránti érzék. Enélkül sem igazi megértés, sem eredményes szövegértelmezés nem születhetik.

7. elv: Megérteni és értelmezni csak szellemi nyitottságban lehet. A hermeneutika újabb kutatói közül elsősorban E. Coreth emeli ki az elv fontosságát, annyira, hogy már egyoldalúságba esik. (14) Szerinte voltaképpen csak ezt az egyetlen elvet volna indokolt axiómaként kimondani. Tehát a valóság iránti teljes megnyitottság lenné az értelmezéstán kizárólagos törvénye. Ezt azonban ilyen merev fogalmazásban aligha lehet elfogadni. Ha ugyanis a hermeneutika első sorban szövegértelmezés — még ha áttételesen is —, a szövegek megértésének általunk főlázolt elveit sem lehet figyelmen kívül hagyni, különösen a pedagógia tapasztalatai szempontjából (megértetés!). Különbözn épp a nyitottság elvének monopolizálása eredményezné az értelmezés beszűkülését. — Egyébként ez a befejező elv is kapcsolatban van az elsővel. Az egészben való megértés ugyanis már megköveteli a hermeneutikai körök további tágulásának elfogadását, ezzel pedig a transzcendens nyitottságot. A számunkra különösen fontos bibliamagyarázat szempontjából ez annyit jelent, hogy az emberi tudatszint kitágulásával a Szentírás hermeneutikája is egyre tágasabbá válik. Jellemző példa erre a teremtés „hat napjának” értelmezése. Régen sokan szó szerint vették a hat napot. Később „hat korszak” értelmében magyarázták. Ma pedig nyelvi keretként értelmezzük (hasonló szöveglelet alapján), amelyben a szentíró elmondja a kinyilatkoztatott igazságot, hogy ti. mindent Isten teremtett (anélkül, hogy ezzel fölöslegessé tenné a tudományos fejlődés által lehetővé vált tágasabb értelmezési formákat; vö. F. L. Bolschke: Hat nap alatt?). A történelmi fejlődés adott pontján tehát nem szabad megállni. Legfőképpen pedig nem szabad azt hinnünk, hogy a jelen értelmezési horizontja a végső és a felülmúlhatatlan.

II. KÉRDÉS: AZ ÉRTELMEZŐ SZEMÉLYE

Az ismeretelmélet a megismerés tárgyi oldalá mellett annak alanyi oldalát is számításba veszi, sőt Kantnál a megismerés már annyira alanyi jellegű, hogy ő például a természeti folyamatok célosságát is a megismerő tudatából eredezteti. A megértés és az értelmezés sem merőben objektív megragadása egy múltban élt személynek vagy eseménynek, melyről írásos emlékeink vannak. Az értelmezésben az értelmező személye és általa saját kora is tükröződik. Ezen az alapon

beszélhetünk Paul Ricoeurrel „alkotó értelmezésről”. Olyan ez, mint amikor egy festő megfesti valakinek az arcképét és abba — akarva-akaratlanul — a saját képmását is belefesti. Nem a középkori mesterek módján, kicsinyített formában a kép sarkában elhelyezve, hanem egyszerűen a stílusában, a látásmódjában (vö. Rembrandt Krisztusa). Így van az értelmező ember is, amikor elmúlt korok szellemét megidézi. Az értelmezés személyes jellege nem feltétlenül elítélendő vagy sajnálatos módon kikerülhetetlen szubjektivitás. Ami személyes, az nem okvetlenül szubjektív is, jöllehet az értelmező alany még a megismerő alánynál is fokozottabban ki van téve annak, hogy saját személyét és korát belevigye az értelmezésbe. Hiszen míg a megismerés kezdetén az emberi értelem „üres tábla” (tabula rasa), amelyre a megismerés írja föl a fogalmakat, addig a megértés aktusában az értelmező személy már előzetes fogalmakkal, sőt ítélettel közelít értelmezése témájához. Ezt Gadamer részletesen elemezte. (15) Eszerint a régi korok vagy a történelmi személyek értelmező megközelítéséhez az ember eleve bizonyos „előítéletekkel” (Vorurteile) közelít, bár pontosabb ebben a vonatkozásban *előzetes ismeretekről* beszélni. Aki Jézus életét akarja megírni az evangéliumok alapján, az természetsszerűleg már magában hordoz valamilyen képet Jézusról. Az *előzetes ismeret* akkor válik negatív értelmű előítéletté, ha a megértés nyitottsága hiányzik az értelmező személyből, ha eleve visszautasítja vagy fölmagasztalja azt, akihez közelít. Az értelmező azonban a saját korát is magában hordozza ismeretein és tapasztalatain keresztül. Ez ismét nem önmagában rossz és nem a megértés hátráltatója. Gadamernek igaza van, amikor úgy ítéli meg, hogy a helyes értelmezés az, amikor nem a saját korunk kikapcsolásával interpretáljuk a régebbi korok személyeit és eseményeit, ha tehát merjük használni korunk szemüvegét. Ha valaki például Jézust közelebb akarja hozni a mai emberhez, annak nem csupán Jézus korát kell ismernie, hanem a saját korát is. Közhely, hogy egy múltbeli eseményt nem szabad a mi értékelésünk szerint elbírálni (pl. a kivégzés vagy a büntetéses régi módjait). Ugyanakkor helytelen volna az is, ha a Szentírást csak az adott korok szellemében értelmeznénk és nem kérdeznénk meg, mit akar nekünk mondani a kinyilatkoztatás például Ábrahám áldozatának leírásában.

Nem a jelen és a múlt szemléletmódjának „összeolvasztásáról” van itt szó (Gadamer kifejezése, a Verschmelzung nem egészen szerencsés), hanem a *kettő szembesítéséről*. Ebben a szembesítésben kiderül, hogy a történelmi fejlődés az üdvösségtörténetben is megvan. S a naivabb vagy az adott kor szemléletéhez kötődő régi szokások, értékelésmódok tényét az adott kor eredeti tudatszintjén kell megítélni. Mintapéldája ennek bibliai vonatkozásban Szent Pál és a rab-szolgaság társadalmi adottsága, melyet az apostoloknak is tudomásul kellett venniük. (16) — Az értelmező személye és rajta keresztül a saját kora tehát termékeny feszültséget idéz fel az elmúlt időkkel való szembesítésben. A cél nem a múlt muzeális fölidézése, hanem a múltban a jelenre és a jövőre vonatkozó indítás, ha úgy tetszik, a múlt „tanulságának” fölmutatása. A Szentírás olvasója és értelmezője például fölismeri, mennyire időszerű ma is a tékozló fiú példabeszéde. A Shakespeare-t értelmező színpadi rendező fölismeri, hogy a nagy színműró egy-egy drámáját mai kosztümökben is elő lehet adni, annyira időszerű annak mondanivalója, éppen mert a szövege maradandó. Jól meg lehet különböztetni tehát a személyes interpretációt, az egyéni látást és értékelésmódot az emberi vagy világnézeti elfogultságtól diktált előítéletektől, amelyek aktualitás címén eltorzítják a történelmi valóságot vagy egy múltbeli személy alakját deformálják. Az értelmező részéről tehát a hermeneutika követelménye ez: *úgy megidézni a kort és benne az embert a saját korunk számára, hogy az ne hamisítsa meg a történelmi valóságot.* (17)

III. KÉRDÉS: AZ ÉRTELMEZÉS TÉR-IDŐBELISÉGE.

A JÖVŐ MINT A KERESZTÉNY LÉT-HERMENEUTIKA KULCSA.

Gadamer hermeneutikájának jelentős eredménye a múlt értékeinek megbecsülése, a hagyomány tisztelése. Kétségtelen, hogy a múltból értjük meg és értelmezhetjük megfelelőképpen a jelent. A múlt felgyülemlett tapasztalatai, felismerései azok az alapok, melyeket a jelen tudatszinten való értelmezés támaszpontul használhat. A teológia szempontjából azonban megbocsáthatatlan hiányszág lenne létünk értelmezésében a jövő elhanyagolása. Ha ugyanis a keresz-

tény gondolkodás elfogadja és vallja az üdvösségtörténet realitását, akkor az eszkatologikus jövő, a végső beteljesülés döntő fontosságú hermeneutikai fényforrássá válik létezésünk értelmére vonatkozóan. A múlt tehát csupán az értelmezés egyik pólusa. A jövő a másik, és az a fontosabb. A keresztény múlt ebben a tekintetben a megtestesülést veszi hermeneutikai támpontnak. Krisztus megjelenése valóban új értelmet ad az emberi életnek. Ez az új értelem a keresztény reményben mutat előre, s világítja meg az utat a második advent homályában. Ez a remény azonban a hitből él. A keresztény létezés értelmezésének kulcsa tehát a hit, amely Krisztusban a végső beteljesülés elfogadását, sőt a bennünk és általunk megkezdődött Isten országának bontakozó életformáját jelenti. Mert a hitben élők számára mindez az eszkatologikus jövő elővételezését valósítja meg a páli szavak értelmében: „A hit ... a még nem nyilvánvalók bizonyossága” (Zsid 11,1).

Dilthey, Heidegger és Gadamer hermeneutikája a történelemre összpontosul, az ember történelmi létezésének megértését tűzi ki célul. A jövő azonban Heidegger korai nézete szerint a Semmi, Gadamer vizsgálódásaiban legfeljebb a megnyitottságra kötelező bizonytalan. Így nem is lehet értelmezési bázis. A történelem értelmét valójában csak az üdvösségtörténeti koncepció biztosítja. Mert ha a történelem csupán a véletlenek kusza egyvelege volna — ahogyan például Jacques Monod képzei! —, akkor nyilván nem lenne „értelme”. De hogyan lehetne értelmezni azt, aminek nincs értelme, ami alakulásában nem egy értelmes végső állapot felé tart? Így világítja meg előttünk a hit fényforrása az emberi jövő eszkatologikus távlatából az utat. Ezért döntő fontosságú a teológia számára a jövőből kiinduló értelmezés, ahogyan azt Rahner (18) és Moltmann is alkalma. Így jutunk el a „hermeneutikai körök” teljesebb jelentéséhez. Eszerint nem csupán a térbeli dimenzióban mozgó, *horizontális hermeneutikai körökről* beszélhetünk. Ennek értelmében mondjuk például, hogy az őskeresztény tudat az akkor ismert világ, a római birodalom horizontjában mozgott, amikor Pál apostol „világhódító” missziós útjait járta. Az értelmezési kör a történelmi fejlődés során kiterjedt a világ egészére, mint maga a kereszténység is. Ma pedig már kozmikus tágaságában értelmezzük teológiailag a világot s benne az emberi létet (vö. Teilhard „Kozmikus Krisztusa”; a megváltás hatásának kiterjedése az esetleg más bolygókon élő értelmes lényekre stb.). *A térbeliség értelmezési horizontjára tehát mintegy merőlegesen ível az időbeliség dimenziójának értelmezési köre, amely a múltat és a jövőt egyaránt átfogja.* Az értelmezés erővonalai ebben a vonatkozásban nem csupán a múltból jönnek, hanem a Krisztusban beteljesülésre váró eszkatologikus jövő felől is áramlanak felénk, hogy létezésünket a hit fényében megfelelő távlatban és teljesebben tudjuk interpretálni a kinyilatkoztatás mindenekét átfogó horizontján, transzcendens látóhatárában.

Jegyzetek: (1) Hermeneutik, Heidelberg, 1969 (új kiadás). — (2) Ld. erről: Szellem az anyagban, Vigilia, 1970. 222. — (3) Belső várkastély, 20. — (4) Róm 7,23, Gal 5,16—26 sm. — (5) De civitate Dei. — (6) Ld. Nyíri T.: A filozófiai gondolkodás fejlődése, Bp. 1973. 51. — (7) Pl. I—II. 32. q 3. a ad 3. — (8) Fordítás közben, Magvető, 1968. 204. — (9) A páli levelekben a Jézus Krisztusra való utalás mind számát tekintve, mind pedig jellegében egészen kivételes és Krisztus nagyfokú átélésére mutat. — (10) Az evangelizációt komolyan segítő a hit olyan katekézisszerű kifejtése, amely nem csupán az emberi életkorokra van tekintettel — mint a katekizmusok —, hanem a tágasan értelmezett hivatáskörökre is (pl. egészségügyiek, művészek, gazdálkodók, stb.); éppen mert a megértés maga is függ az emberi cselekvéstől. — (11) Ld. erről Mérieg, 1975/2. 170. — (12) Cl. Geffré megvilágítja a hermeneutika jelentőségét a mai teológiában. Ld. Die neuen Wege der Theologie, 1973. Herder, 63. és 94. — (13) Ld. Vigilia, 1978/3: Az analógia új elmélete és a vallási nyelv megalapozása. 161. — (14) Grundfragen der Hermeneutik, 1969. Herder kd. (ism. Mérieg, 1970/2. 179.). — (15) Wahrheit und Methode, Tübingen, 1972. 3. kd.; ld. erről Vanyó L.: A hermeneutikus szemlélet kialakulása és jelentősége a mai gondolkodásban. Vigilia, 1976/8. 530—534. — (16) Szent Pál Onezimuist, a szökött keresztény rabszolgát visszatanácsolja gazdájához, de nem mint rabszolgát, hanem mint „szeretett tesvért” (Filem 1,8—16). Az akkori társadalmi körülményeket azonban kénytelen ő is tudomásul venni. — (17) Tehát az értelmezés korszerűsége nem ad felhatalmazást a mű eredeti értelmének megváltoztatására. A tágasabb értelmezés jogos, de egy szöveg eredeti értelmével ellentétes irányú magyarázat meghamisít. — (18) vö. Rahner: Schriften zur Theol. IV. Theol. Prinzipien der Hermen. eschatologischer Aussagen, 401—429.

AZ ISTENTALÁLKOZÁS TEOLÓGUSA

Rudolf Bultmann élete és munkássága

Korunk teológiai és szentírási szemléletének fejlődésére nagy hatással volt a marburgi protestáns teológus, Rudolf Bultmann. A hitről adott értelmezése, a „történeti Jézus” megismerhetetlenségéről vallott véleménye, a Szentírás „mítosztalanítására” irányuló törekvése mindmegannyi kihívás volt a katolikus és protestáns teológusok és biblikusok számára. Ellene vagy mellette foglaltak állást, és ezzel tudatosan megfogalmazták saját felfogásukat. A következőkben vázolom szellemi fejlődését, teológiája alapelvét, a hitről, Jézus üdvözítő tetteről, a „mítosztalanításról” és a „végső dolgokról” szóló tanítását.

Szellemi kibontakozása

1884. augusztus 20-án született Wiefelstede-ben. Apja az ottani evangélikus lelkipásztor volt. A család légkörét nagyapja vallásossága és az apa mérsékelt lutheranizmusa adta meg. Az oldenburgi gimnáziumba járt. Karl Jaspers-szel itt kötött barátsága később felbomlott. Bultmann tanulmányait Tübingenben végezte, Berlinben doktorált, Marburgban szerzett tanári képesítést. 1916-ban Breslauban rendkívüli tanár. 1921-ben Marburgba hívták meg professzornak, itt dolgozott élete végéig.

Ekkoriban a hittudományban a „liberális teológia” irányzata volt uralkodó, amely a felvilágosodás korától kezdődő teológiából alakult ki, és azt hirdette, hogy mentes a „dogmák kényszerétől”, a hit bibliai forrásait történetkritikai módszerrel közelíti meg és hangsúlyozottan Jézus személyét állítja a hit középpontjába. Gyakorlatban a világ felé fordul, és az emberi munkát közvetlen istenszolgálatnak tartja, mert elősegíti Isten országa eljövételét. E felfogás szerint Isten a történelem nagy személyiségeiben nyilvánkoztatja ki magát; ilyen volt Jézus Krisztus is. Középpontba került a történeti felfogás, mert a kinyilatkoztatás is csak a történelem tanulmányozásával válik hozzáférhetővé.

Bultmann már korán bírálja ezt a liberális teológiát. Úgy látja, hogy az „embert isteníti”. A teológia igazi tárgya pedig Isten és nem az ember. A teológia tárgya a keresztről szóló tanítás, ami mindig botrány az embernek, mert a megfeszített Krisztus „a zsidóknak ugyan botrány, a pogányoknak meg balgaság, a meghívottaknak azonban... Krisztus, Isten ereje és Isten bölcsessége” (1Kor 1,23k). A liberális teológia ezt a „botrányt és balgaságot” akarja leplezni az ésszerű gondolkodás előtt.

Isten a tőlünk teljesen különböző, az egészen Más — vallja S. A. Kierkegaard egzisztencialista filozófus nyomán Bultmann is — ezért Vele csak ott találkozhatunk, ahol emberi lehetőségeink véget érnek. Majd az akkor bontakozó „*dialektikus teológiához*”, Karl Barth felé fordul. „Az eszkatológia jelentőségéről az Újszövetség vallására vonatkozóan” 1917-ben írt tanulmányában Bultmann kifejti, hogy Isten országát nem az ember „építi”, hanem az Isten titokzatos hatalma járja át az ember sorsát, és mintegy „kívülről” tör be világunkba. 1921-ben a „Szinoptikus hagyomány történetéről” ír (Die Geschichte der synoptischen Tradition), és ebben a műben bemutatja *történetkritikai módszerét*. A szentírási műfajok irodalmi megkülönböztetésével formatörténeti szempontok szerint szinte ízekre szedi Máté, Márk, Lukács evangéliumát és azt állítja, hogy mindebből csak az ősegyház hitenek Krisztus-képét ismerjük meg és ezért nem alkothatunk magunknak valós képet a történeti Jézus valóságos arcáról. Hasonlóan vélekedett K. L. Schmidt és M. Bibeliuss is.

A *katolikus tanítás* ezt az alakuló módszert — amely jelentősen kiemeli az ősegyház igehirdetését és az evangéliumi szentírók szerkesztői munkáját — elválasztja a belőle levont túlzásoktól és pozitív módon értelmezi. „A legrégebb ta-

nítást, amit eleinte csak szóban, később írásban is terjesztettek, ... a szentírók az egyház használatára a maguk elé tűzött célnak legmegfelelőbb formában jegyezték fel a négy evangéliumban. Egyet-mást a gazdag hagyomány anyagából merítettek, némely részeket összefoglaltak, megint mást az egyházközségek helyzete szerint magyaráztak. Mindannyian arra törekedtek, hogy olvasóik az elmondottak megbízhatóságát is felismerhessék" (A Pápai Biblikus Bizottság útmutatása „az evangéliumok történeti igazságáról”, 1964).

Az értelmezéstudomány (hermeneutika) arra törekszik, hogy megértse a szerző szándékát, ezt pedig csak azzal éri el, ha azonosul annak saját belső önértelmével. Így közelít Bultmann a szentírási szövegekhez, hogy megtalálja azok *egzisztencialista értelmét*. Ebből a köztudatba csupán a negatíven értelmezett „*mítosztalanítás*” került.

A marburgi teológus kutatásaival Jézus Krisztus egyházát akarta szolgálni és ezért fájt neki, hogy elítélték és tévtant hirdetőnek, sőt hitetlennek mondták őt olyanok is, akik talán egyetlen sort sem olvastak tőle. A württembergi Class püspök — volt tanítványa — írja róla: Bultmann minket, mint hallgatóit a lakásán tartott ún. „nyílt estéken” különösen biztatott a vallássságra. Összejöveleinket gyakran ezzel az imával zárta: „Istenem, add, hogy meglássuk üdvösségedet! Hogy semmi mulandóban ne bizzunk, semmi hiúságnak ne örüljünk! Add, hogy itt a földön úgy járjunk előtте, mint a gyermekek: egyszerűen, jámborul, vidáman!” — 1976. július 30-án hunyt el. Itt foglaljuk össze fontosabb műveit: A szinoptikus hagyomány története (1921); Jesus (1926); Hit és megértés I—IV. (1933—1965); János evangéliuma (1941); Kérügma és Mítosz I—IV. (Több más teológus nézetét is kifejti a mítosztalanítás problémájával kapcsolatban.); Az Újszövetség teológiája (1953); Marburgi igehirdetések (1956); A mítosztalanítás problémájáról (1963).

A bultmanni teológia alapja

A teológia feladata, hogy Istenről szóljon. Istenről beszélni — lehetetlen feladat! — állapítja meg Bultmann. Lehetetlen, mert ő nem tárgya megismerésünknek, hiszen egészen Más, mint a világ, Róla inkább csak a „tagadás útján” (via negationis) beszélhetünk. „Istennel csak akkor találkozunk, ha ő adja magát nekünk. Csak úgy ismerhetjük meg, ha kinyilatkoztatja magát” (GV I. 18). Ám a magát kinyilatkoztató Istenről sem beszélhetünk, mert ez azt jelentené, hogy őt gondolkodásunk „tárgyává” tesszük. Ha kinyilatkoztatásról szólnak, egyúttal önmagunkról is beszélünk. — Istennek és embernek találkoznia kell egymással, és ebben a *találkozásban tárja fel magát Isten*. A marburgi teológus ezt a találkozást az emberi barátság, bizalom, szerelem példával szemlélteti. Akit szeretek, akiben bízom, az nem lehet gondolkodásom, megismerésem „tárgya”, — mert ha így fogom fel, máris véget ér a közvetlen kapcsolat. Nem úgy szeretek egy embert, hogy előbb megállapítom: Ez (mint tárgy) szeretetre méltó! — hanem csak magában a barátságban veszem észre jóságát. A szeretet magában a szeretet tényében van jelen. Írhat valaki tudományos könyvet a barátság lélektanáról anélkül, hogy akár egyetlen, igazi jó barátja is lenne. Az igazi barátsághoz hasonlólt Isten-kapcsolatunk is. Bultmann szerint a „tárgyasított isten” már nem Isten, és ezért úgy véli, hogy az Isten létezését vagy nem létezését természettudományosan bizonyítani akaró tudomány „ateista” — azaz nélkülözi Istent —, és mivel tárgynak tekintti őt, nem is találkozhatsz vele. Isten valósága nem „metafizikai lényeg”, nem a világ éterszerű közege, nem is „titokzatos erők komplexuma”, még csak nem is teremtő Ős forrás, aki első az okok láncolatában, de nem is „irracionale” hanem az *egészen Más, aki átjárja bensőmet, meghatározza egzisztenciámat*. Túlvilágiságát nem lehet sem térbelileg, sem időbelileg felfogni. *Vele való találkozásom életem személyes eseménye.*

Bultmann szerint a kinyilatkoztatás nem közöl új tanokat, nem tár fel titkokat, hanem olyan esemény, történés, amely képessé teszi a konkrét embert annak átélésére, hogy *minden pillanatban függ a transzcendens Isten hatalmától*. Így a teológia, — amikor Istenről szóló beszéd, egyúttal szól az emberről is. Isten, az egész világ Teremtője az én Teremtőm is! — Ez nemcsak ténymegállapítás, hanem személyes átélés önátadásban és hálaadásban: Isten engem most teremt! Istenről csak úgy alkothatunk képet, ha *megtapasztaljuk életünkben*.

A teológia megvalósítása ilyen emberközelen is lehetetlen feladatnak bizonyul. Ha magamról beszélek a teológiában, nemcsak saját élményeimről beszélek, nem is úgy használom Istent, mint „rejtjelet” vagy „titkos írást” a bensőmben végbemenő folyamatok szemléltetésére, — amint a lélektan alkalmazza. A teológia *hitvallás Istennel való találkozásomról*. Csak magáról Istenről nem beszélhetünk, mert nem tudjuk átfogni. Pusztán önmagunkról sem szólhatunk, mert ezzel „kiesnénk Istenből”. Csak a kettőről együtt beszélhetünk. A teológia csak úgy „tárgyasíthatja” Istent, ha tudatában marad: ez a beszéd a tárgyasítás feloldásával válik értelmessé. Isten megkívánja, hogy Róla beszéljünk. „Lemondás a teológiáról — a hitről való lemondást jelentené” — állapítja meg Bultmann (Das Problem einer theologischen Exegese Des Neuen Testaments, Zwischen den Zeiten, 3, 1925. 353.). Isten a *Róla szóló beszédet önmagából fakadó beszéddé teszi*. Isten Igéje, a láthatatlan Isten képmása (Kol 1,15), a Fiúisten személye, aki-ben önmagát megismeri az Atya és ki is mondja önmagát. Ez az „Ige”, aki Isten-nél volt és maga is Isten volt „testté lett és közöttünk élt” — (Jn 1,14) a názáreti Jézus. Jézusnak nemcsak személye, hanem tanításai is „Isten igéje”. Isten igéjének nevezhetjük az egész Szentírást, mert az emberi szerzőkön túl a sugalmazás révén Isten a „főszerzője”, és mert középponti tartalma: Jézus Krisztus. Ő, az Istenember tette emberi szavá, emberi beszéddé Isten igéjét. Az igehirdető lelkipásztor átveszi ezt a küldetést akkor, amikor alkalmazza Isten szavát konkrét helyzetünkre és felszólít a hitbeli döntésre. Az igehirdető emberi beszéde így nem csupán tartalmazza Isten szavát, hanem Isten hozzánk intézett üzenete lesz, amely elől elzárkózhatunk a hitetlenségben, vagy feltárulunk a hit engedel-mességében és önátadásában. Így találkozunk Istennel: Igéje szól hozzánk, mi pedig válaszolunk rá szerető önátadásban.

A teológia tehát nem az „Isten-fogalomról” szól, hanem a *valódi Istenről és a valóságos emberről*. Az emberi „egzisztencia” — azaz az ember konkrét léte-zési módja — Bultmann szerint csak akkor *igazi egzisztencia*, ha „*hitben léte-zésnek*” nevezhető. A „nem igazi egzisztencia” a tudatosan nem hívó, a bűnben megátalkodó ember létmódja. Láthatjuk, hogy az ember a világban nem csupán „előfordul”, hanem léte „sajátos lehetőség”, önmaga lehetősége, és olyan dönté-sekben valósul meg, amelyben önmagát, igazi egzisztenciáját a legteljesebb tuda-tossággal választja. A Biblia szerint tehát az ember nyitva áll az Istennel való találkozásra. Az ember léte nem kozmikus (azaz a világ rendjébe besorolt, akiről tudta nélkül döntenek, mint a görög filozófiában) — hanem *történeti lét*, sorsa itt és most dől el jóra vagy rosszra. Istennel ebben a *döntés pillanatában* talál-kozik. A „pillanatnak” ilyen értelmét S. A. Kierkegaard filozófiájából veszi át Bultmann. — Eszerint idő és örökkévalóság a „pillanatban” találkozik és az ember élete ilyen egymástól független, mégis folyamatos pillanatok — döntési lehetőségek — sorozata. Ezt az elgondolást K. Jaspers viszi tovább, amikor azt állítja, hogy az emberi egzisztencia a föltétlen döntésben valósul meg és együtt-jár azzal a bizonyossággal: amit most cselekszem, azt az örökkévalóság számára teszem. Heidegger ehhez hozzáfűzi: *A jövő az, ami felé terveink irányulnak*. Ezért az ember a jövőből él és a jövő nyitott lehetőségeire feltárulva vállalja a múlt terhét. Innen lép tovább Bultmann, amikor azt állítja: *A pillanat dön-tésében Isten a saját jövőjét adja nekem úgy, mint önmagam jövőjét, jövőndő önmagamot szerető ajándék gyanánt*.

A pusztán természettudományos emberkép személytelen. Elvonja az ember figyelmét a sors és a halál titkairól. Bultmann itt nem a természettudományok jogos igénye ellen foglal állást, hanem azzal a törekvéssel szemben, amelyik az élet célját és értelmét kizárólag a természettudományokból szeretné levezetni. Az Újszövetség másféle embertanra mutat. Jézus azt hirdeti, hogy Isten országa — azaz Isten jövőbeli cselekvése — már a jelenben döntésre szólít fel minket. Kierkegaard és Heidegger az ember lényegét abban a konkrét egzisztenciában látja, amely mindig nyitott a jövőre, a találkozásra. Itt találkozik Bultmann Szentírás-szemlélete az egzisztencialista gondolkodással, és szintézisbe hozza a kettőt.

Miként valósíthatja meg az ember igazi mivoltát? (Eigentlichkeit) — ez szá-mára az *üdvösség kérdése*. Heideggernél az, hogy az ember önerejéből eljusson igazi mivoltához, — csak pusztán lehetőség. Szerinte az ember „nem igazi létezé-sét” igazinak tartja, — s így feladja a választás szabadságát, hamis biztonságérzetet táplál magában, ezért bezárul a jövő felé és fokozatosan elidegenedik önmagától.

Az ember „nem igazi mivolta” (uneigentliche Existenz) Bultmann szerint megfelel annak, amit az Újszövetség „bűnnek” nevez. A személyes Isten engedelmességet kíván az embertől és azt, hogy fogadja el teremtett voltát. „Egy az Urunk Jézus Krisztus, aki által minden van és mi magunk is általa vagyunk” (1Kor 8,6). Az adott pillanat döntésében ismételtelen választanunk kell Isten és a világ között. Az emberi törekvés az életre irányul, az élet forrása pedig Isten. Az ember bűnös, mert legtöbbször a rendelkezésére álló világot választja annak hamis biztonságával, és ezzel elhibázza életét, mert nem Istenben keresi azt.

A világ azért kísérhet bűnre, mert közvetlenül „rendelkezésére áll” az embernek és így az ember nem érzi azt, hogy élete és a világ is Isten ajándéka. A világ kísértései azért buktatják el, mert fél Istenre bízni életét, hiszen Isten „nem áll közvetlenül rendelkezésére”, mint a világ, és ettől a bizonytalanságtól megtorpan. Aki viszont meri vállalni azt a bizonytalanságot, amit Isten választása jelent, annak élete lehetőséggé válik az Isten-találkozásra. Szent Pál a bűn életét „test szerinti életnek” is nevezi; ez nem testi-szexuális bűnt jelent, mert a test (hús) a „rendelkezésünkre álló világ”. „A testi ember testiekre vágyik, a lelki ember ellenben lelkiekre törekszik” (Róm 8,5). Szent János is ilyen értelemben beszél a világról. De ez a világ „valótlanság”, nem ad igazi életet, elfordít a Teremtőtől, hogy odafordítson a teremtményhez. Az alapbűn ez az elbukottság, amelyből emberileg nincs kiút. Ezért a Krisztus nélküli ember „egészen bűnös”. Ebből a bűnből ered minden aggodása, szorongása, kétségbeesése, és ebből a helyzetből csak Isten képes kiszabadítani őt.

Bultmann felfogásában az emberi gyengeség megnyilvánulhat érzéki vagy egyéb bűnökben, de „bűnös” lehet még a „jámbor” törvenyteljesítés is, ha valaki azt hiszi, hogy ezzel — Isten kegyelmétől függetlenül — megigazulttá lesz Isten előtt. Ezért volt bűnös a jámbor izraeliták vallási gögje, a hellenisták „bölcssége” éppen úgy, mint a mai ember beképzeltsége, hogy a természettudományok és a technika segítségével egészen magáévá teheti a világot. Az ember alapbűne „nem pillanatnyi erkölcsi csőd”, hanem olyan hibás, téves életirányulás, ami magával hozza a halált, mert „a bűn zsoldja a halál” (Róm 6,23) — és „ha test szerint éltek, biztosan meghaltok” (Róm 8,13). A bűnös ember azért halott, mert múltjához kötődik és ezzel bezárul a jövő előtt.

Bultmann szerint az eredeti bűn tanítása kifejezi az emberek közös felelősségét. Ezt a bűnt Szent Pál a lehetséges istenmegismerés megtagadásában látja (vö. Róm 1,16—33). Az Isten kegyelmébe vetett hit hozza el az Istenből fakadó életet.

A hit az üdvösség útja

Az ember igazi élete a hit. Önmagunkat vagy a hitben értelmezhetjük, vagy a bűnben, harmadik lehetőség nincs — vallja Bultmann. „Ami nem hitből származik, bűn” (Róm 14,23).

Létünk minden pillanata telve van az öröm, hála, fájdalom, bánat, kötelesség és szeretet lehetőségeivel. Életünk mindig ajándék. „Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, miért dicsekszel, mintha nem kaptad volna?” (1Kor 4,7). Az Istentől ajándékba kapott hittel megszabadulhatunk attól a bűnös rögeszmétől, hogy magunkban vagy a világban keressük egzisztenciánk végső értelmét. A hit magában hord bizonyos szorongást is. A hívő ember ugyanis tudja, hogy Istennel az evilági lét határán találkozhat. Ilyenkor kell a jövőből élnie. Tehát nem saját kítűzött célunk határozza meg életünket, hanem Isten. Ezért önmagunktól is függetlenítenünk kell magunkat. A jövő önmagunk mindig újabb formáját hozza magával, ezért sohasem érhetjük utol önmagunkat. Ilyen értelemben hinni annyit jelent, mint készen lenni a döntő pillanatra. — Ezért gondolja Bultmann, hogy a hit nem bizonyos tanok elfogadása, nem bizonyos istenkép elismerése, hanem készség a mindenkor iistentalálkozásra életünk adódó helyzeteiben, — azaz nem zárkozzhatunk be saját terveinkbe, álmainkba.

Az Istenrel való találkozás lehet boldogító élmény és öröm, de lehet csalódás vagy szenvedés is. Az iistentalálkozás átalakít, elszakít régi énünktől, hogy elfogadhassuk az igazit. Isten hívását a hétköznapi forgatagában is felfoghatjuk, munka közben, a közlekedés zajában, magányos perceinkben vagy az emberek között. Jézus velünk való találkozásának titka, hogy mindig álruhában, más és más

alakban közeledik hozzánk, hívó hangja mindig másként csendül föl sokszor olyan körülmények között, amikor nem is számítunk rá. Adjuk át magunkat Krisztusnak, hogy ez a találkozás — mint Isten szeretetének eseménye — alakítson át minket (vö. Gotthold Hasenöhüttl, *Der Glaubensvollzug, Eine Begegnung* mit Rudolf Bultmann aus katholischem Glaubensverständnis, Essen, 1963. 10.).

A hitet „előzetes megértés” (Vorverständnis) teszi értelmessé. Forrása az emberi élet és gondolkodás. Így például a barátságról is van bizonyos előzetes ismeretünk, még mielőtt mélyebb tapasztalásunk lenne róla. Megérteni valamit csak velünk való vonatkozásában tudunk, leginkább az hat ránk, akivel vagy amivel *életkapcsolatban* vagyunk. „A kinyilatkoztatásról azért tudunk, mert beletartozik életünkbe” (R. Bultmann: *Kerygma und Mythos*, II. 190). Ha viszont magyarázatot akarunk kapni, (valakiről vagy valamiről), akkor egy *határozott kérdéssel közeledünk feléje*, mert kérdés nélkül nincs válasz. Kérdést értelmesen viszont csak az tehet fel, akinek már van valamilyen előzetes fogalma a kérdés tárgyáról. Ezért mondjuk az ilyen kérdezést „egzisztenciális értelmezésnek”. Előzetes értésünket rendezzük, tudatossá tesszük, hogy például egy szöveget kritikailag tudjunk vizsgálni. Egy szöveg értelmezésében hagyjuk, hogy a szöveg hasson ránk, kérdezzen bennünket (vö. GV II. 228). Tehát nem azt vizsgáljuk, mit jelent valami önmagában, hanem hogy *mit jelent itt és most számomra*.

Vonatkozik ez elsősorban a Biblia értelmezésére. Az előzetes értés — vagy ha tetszik: sejtés — alapja az, hogy *életünket áthatják a valóság és az élet kérdései*. A kérdés tudatlanságunkból fakad, de az is kiderül belőle, hogy az ember — tudatosan vagy öntudatlanul — már eleve sejt valamit az élet forrásáról. Ha nem lenne előzetes sejtésünk Istenről, a Biblia szövege néma maradna számunkra. A megértés alapja az, amit Szent Agoston így fejez ki: „Önmagadnak teremtettél bennünket és nyugtalan szívünk, míg Benned meg nem nyugszik”. Ezért mondhatjuk, hogy *az emberi élet főmozgatója az istenkérdés, az istenkeresés*. Ez a kérdés úgy él bennünk, mint célkeresés, értékek szomjázása, boldogságvágy. A kinyilatkoztatás Istenről ad üzenetet, befogadásához ezért szükséges az előzetes értés. Így „Isten utáni kérdezésem és önmagam felőli érdeklődésem azonos” (R. Bultmann: *Jesus Christus und die Mythologie*, 60).

A keresztény hit a Jézus Krisztusban megjelent isteni Szeretetben gyökerezik, mert „Ő előbb szeretett minket” (1Jn 4,19). Bultmann szerint a hit alapja: „*Isten üdvözítő tette Jézus Krisztusban*”, akiben „benne lakik az egész teljesség” (Kol 1,19). Isten végérvényes, eszkatologikus, üdvösségszerző tette magában foglalja jövőnket is. Jézus Krisztusban nemcsak teremtettiséget ismerem fel, hanem azt is, hogy „új teremtmény” lettem (vö. 2Kor 5,17). Jézus „új önmaggammal” ajándékoz meg és a hitnek ezt az ajándékát kapom, amikor elfogadom Isten Jézus Krisztusban feltárló kinyilatkoztatását. Amikor Istennek átadom önmagamot, egzisztenciámat újraértékelem és készen állok *a krisztusi önátadásra*; ez pedig teljes nyitottság Istenre, lemondás saját elképzeléseimről, érvényesülési vágyamról, az evilág nyújtotta látszatbiztonságról. Az önátadás még a barátságban, szerelemben is nehéz — pedig annak örömet közvetlenül érezzük —, hát még az Istennek tett önátadás! Honnan merítsünk hozzá erőt? „Mint hogy a hit alapja és tárgya Jézus Krisztus, a Megfeszített és Feltámadott, ezért hitünk erejét a kereszthalálból és biztonságát az eszkatologikus eseményből meríti” (G. Hasenöhüttl, i. m. 148.). Így lesz *a hit abszolút döntésünk, válaszunk az isteni ige felszólítására*. A hit alapja Jézus halála és feltámadása úgy, amint feltárlt előttem az apostoli ígehirdetésben, a kérügmában. Így a hitben nem én ragadok meg valamit, hanem „valami megragad engem”, és ebben az elragadottságban befogadom az Ajándékozó jóságát, elismerem, hogy szeretetétől függök és ezért merem Isten előtt feltárni szívemet. Ha a hit mellett foglalok állást, Krisztus bőséges életét kapom ajándékba. Ez Isten ajándéka, de egyszersmind az „ember legfőbb tevékenysége” (Tat és nem Werk), — hiszen „a hit, a tettek nem származnak belőle, — holt dolog” (Jak 2,17; vö. 2,25). „Az ember a hit által válik igazzá” (Róm 3,28).

A hit ezért megkívánja az *evilághoz fűződő biztonságunk és kötődésünk feladását*. Így lesz „győzelem a világ fölött” (vö. Jn 16,33; 1Jn 5,4). Az önátadás sötét-ségében, a hit tényében önmagunkat teljesen feladjuk. Ekkor homályba burkol a világ éjszakája, hiányzik minden emberi biztonság. Jézus követésével beismerjük, hogy saját szívünkben van a legnagyobb sötétség és ezért készségesen engedjük magunkat „újáteremteni”. „Magunkban már a halálos ítéletet is elfogadtuk, hogy

ne magunkban bízunk, hanem Istenben, aki feltámasztja a halottakat" (2Kor 1,9). Isten előbb összetör és csak azután ajándékoz meg. Mint az éjjeli tolvaj, megszábadít önmagunktól, minden tulajdonunktól, szellemünk virágaitól, még a legkedvesebbtől is. Már ekkor megkezdődik halálunk. „Testem és szívem elenyészik, de sziklám és oszálýrészem örökre az Isten" (Zsolt 73,26). Emberileg visszaborzadunk a sötétségtől, de a bizó szeretet és a rettegő félelem látóhatárán felragyog Isten fénye. Ekkor valósul meg az ige: „Aki életét meg akarja menteni, elveszíti. Aki meg elveszíti értsem életét, az megmenti" (Lk 9,24). A hívő ember vállalja a sötétséget, ezzel legyőzi szorongását és elengedi magát, hogy Isten kezébe essen, amint a zsoltáros mondja: „Ha sötét völgyben járok is, nem félek a bajtól, hisz te velem vagy!" (Zsolt 23,4).

A hit nemcsak önátadás, hanem *engedelmesség* is. Ez az engedelmesség azt jelenti, hogy elfogadjuk Isten kegyelmét és önmagunkat rendelkezésére bocsátjuk. *Isten egész valómat kívánja és életem minden szítuációjában jelentkezik.* Hivatásbeli munkánk úgy lesz istenszolgálat, ha egész szívünk Istené, és kötelességteljesítésünk, másoknak végzett szolgálataink azonosulnak a *hitben Isten iránti követlen, létbeli engedelmességünkkel.* — Egy gyermek szülei iránti érzésében, szeretetében, tiszteletében, engedelmességében értékeli önmagát. Így tesz a hívő ember is: Amikor Istennek feltétel nélkül engedelmeskedik, megtapasztalja szerető találkozását és ebben átértékeli egész élethelyzetét. Önmagát újraértékelve az egész világ új fényben tündöklík előtte (vö. Kerygma und Mythos, II. 201—2.). Jézus Krisztus az igazi Világosság, aki megszünteti kínzó kételyeinket, megoldja rejtélyeinket. A hit megismerésében Isten tárja fel önmagát és átváltoztatja az embert isteni lényegébe. „Az az örök élet, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust" (Jn 17,3).

Az ember igazi egzisztenciája megkívánja a szabadságot. A szabadság a Szentlélek ajándéka, általa szabadul ki az ember a halál, a bűn rabságából, megszabadul múltjától és „újjáteremtődik". Az eszkatologikus szabadság végső jövőnk ígérete. Lehetővé teszi azt a radikális döntést, amellyel Istent választjuk és egyben megszábadít a világ kötöttségéből (Entweltlichung). A bultmanni „világtól megfosztottság" nem azonos a világról való lemondással. A világon és történelmen túli Istennel éppen mindennapi életünkben találkozunk. Benne maradunk a világban úgy, hogy életünk „nem evilágból való" lesz. „Nem azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól" — ezt kéri tanítványai számára Jézus is főpapi imájában (Jn 17,15). Ha a hívő tud élni ezzel a radikális szabadsággal, úrrá lesz a dolgok felett, hogy úgy használja a világot, mintha nem élne vele (vö. 1Kor 7,29—31). Tehát a „minden a tietek" elve nem választható el a „ti pedig Krisztusé vagytok" igazságától (vö. 1 Kor 3,22k).

A hittény a „döntés pillanatában" jön létre, amit a Szentírás is hangsúlyoz. „Bár csak meghallanátok *ma* a szavát!" (Zsolt 94,8). „*Most* van a kellő idő, *most* van az üdvösség napja!" (2Kor 6,2). Jeruzsálemről mondja az Úr: „Bárcsak te is felismernéd *legalább ezen a napon, ami békességedre volna!*" (Lk 19,42). Ebből tudjuk, hogy elérkezik az az idő, amikor nem lesz alkalom döntésre, amikor már késő lesz. „Már csak rövid ideig vagyok veletek ... keresni fogtok, de nem találtok" — mondja Jézus (Jn 7,33.34). Bultmann abszolút jelentőséget tulajdonít a pillanatnak. Ezzel egybefoglalja az időt és az örökkévalóságot, ahol létrejön a találkozás Isten üdvözítő tetteivel: a megváltó Jézussal. Az adott pillanatban jövőnkről, örökkévalóságunkról döntünk és ez üdvösséget vagy kárhozatot jelent számunkra. A jelen pillanata learatja a múlt termését és meghatározza a jövőt. A bultmanni pillanat időben van és mégis időn kívüli. *A pillanatot a Krisztussal való találkozás teszi eszkatologikus idővé, „idők teljességévé"* (Gal 4,4), mert egybekapcsol örök jövőnkkal. A pillanat megjeleníti Isten üdvözítő tettet Jézus Krisztusban, ugyanakkor feltárja előttünk Isten örök jövőjét, amelyből részesedhetünk. Ez a kettősség találkozik *az ige hirdetés jelenében*, amely Isten túlvilágiságát, transzcendenciáját az idő síkján a jelenbe vetíti, ahol megsejtjük, hogy a jövő még nincs birtokunkban, de már közösségben vagyunk a jövőndő Istennel. Az adott pillanat jelentősége tehát az, hogy találkozom Jézus Krisztussal és Benne döntök örök sorsomról.

(Folytatjuk)

Szóttas barlangom falán

A kutatások eddigi
Zsákcáit elhagyva és
Bejárva az ismeretlen
Terekbe nyíló utakat,
Vizsgálódásaid küszöbén
Érzékelted már az élet
Tavaszi bioritmusát?
Ha még nem, hagyd, hogy előntsön
Örvénye és figyeld meg jól.
Vedd magadba ésszel soha
Fel nem fogható értelmét.
Kövess nyomon a tombolva
Kibomló, átöröklő
Ivadéknévelést, ezt a
Halállal szembeforduló
Önfeledt vad áradásnak
Tékozló lánggal fölhabzó
Futótűztáncát s válaszolj:
Lehetnek még kétségeid?
A végső bizonyítékok
Táruznak itt fel s nem lehet
Senki sem szavahihetőbb,
Mint a sivatagszomjúság
Némává aszott holt csendjét
Besuttogó forrásszájak.
Bizony az egyszerre felgyült
Eleven mederágakban
Élő tűzfolyók partfaló
S áldozó hőmpölygése az
Egyetlen elfogadható,
Sorstalan, szabad, megosztott
Demokráciák belülről
Vezérelt diktatúrája.
Ki tudna jobbat? Ha fájt is,
Ilyen kúszó lángot a szél
El nem olthat. És készen várt,
Hogy megjelenhess a földön.
Néztél és láttad, hogy jó és,
Ha fáj is, nem lehet másképp.
Emléke majd átitat és
Kísérteni fog az évek
Forgó labirintusában,
Míg gyanútlan magányodban
Egyszer benned is kibontja
A végső bizonyítékok
Feloldó elismerését.

Ez az önmagát emésztő
Szabadarcú lét lehet a
Teremtésé, de csodája
Örökre eltűnt a róla
Levált emberi világnak
Nyílt boltozatú egéről.
És nem ismételtető meg.
A teremtmény öntudatlan
Boldogsága már sohasem
Lehet a tiéd. Elhagytad,
Vagy ha tetszik, kiűzettél
Belőle, mikor a lélek
Bűnbeejtő csapdájával
Kiemelt a teremtésből
S az Istenhez kötött téged,
Hogy mennyei műhelyében —
Az eltöltött tanuló- és
Inas-évezredek után —
Tudásban és mágiában
Az úr után végül az ég
Mesterévé gyarapodva,
Kezedbe adhassa majd a
Földet. Talán gazdája még
Lehetsz, de teremője nem.
Ez a sorsodba ágyazott
Ítélet. Ne kívánj többet.
Ez a legfelső korlátod
És az utolsó iratlan
Szövetség az Istennel.
Nem tehetsz semmit ellene.
A teremtmény boldogságát
Másképp nem szerezheted meg,
Sem ékes biborpalástban,
Sem kevély tudós-talárban.
És hiába kémelesz hátra:
A visszatérő utat és
Időt arkangyalok őrzik.
Nem törhetsz át. Az emberi
Létet világvirágzásba
Serkentő lélek életed
Kulcsrazárt kapuja mögött
Börtönmagányod őre lesz.
Hagyj fel minden kísérlettel.
Tanulj! Különben elveszel.

Elátkozott nemzedékek

Pokolnak lejtő medrekben
Egykor élő testek
Csontkövekké dermedt
Omlása
Idézi őket e gonosz
Kópár, szakadatlan
Merülő völgykatlan
Aljában.
Itt volt, hogy elfolyt reményük
S menedékük sáncá
Lett végső csapdája
Sorsuknak.

Míg éltek hideg szívükben
Eszmék sarki fénye
Kisértve kísérte
Lényüket.
Akartak világteremtő
Bábeli hatalmat.
Áthágtak tilalmak
Egövé.
Készültek okos terv szerint,
De honnan jött a vér?
Ki tépte föl az éjt,
Mielőtt
A teremtésben rendező
Fény világgyújtása
Sátrát le nem zárta.
A fölvert
Lidérc lángtestű démonok
És rémek kiléptek
Az éjből a lélek
Védtelen,
Üres és sötét terébe,
Hol eszmék és szörnyek
Egymásba öltöztek.
Velük a
Kárhozat feltört s eláradt
Kütfókat mérgező,
Folyókat szennyező
Rontása.
Am továbbépült városuk,
Mélyen alapozva,
Meg ne dőljön tornya
S felnyúló
Falait le ne rombolja,
Ha majd az égig ér,
A négyégtájú szél
Nyomása.
De honnan jött a gyűlölet
Egymás koncát leső,
Népeket elnyelő
Borzalma?
Nemzedék után nemzedék
Száradt el az élet
Vízvesztő medrének
Szakaszán.

Íratlan volt az ítélet.
Fölöttük hirtelen
Elnyílt a kegyelem.
Fordított,
Emberközpontú vonzásban,
Lelküket levetve
Zsugorodtak egyre
Kisebbre
S eltűntek végül az anyag
Labirintusában,
Hol már halott árnyak
Se járnak.
Különös pokol az övék:
Célközös bűn után
Ablaktalan magány.
Tudatuk
Betáplált rendje elfoszlott,
Mint kifosztott edény,
Tömör és kőkemény
Ürcsendje.
Emlékük álomriasztó
Jajgató lábnyomok,
Elvetélt versromok,
Sikoltás:
Fölöttük bűnük gomolyog:
Ámítás, élvezet
Az áldozás helyett,
Hazugság,
Szeretet-hiány, erőszak,
Toborzó daj-dajok,
Kéjbefült magzatok,
Üldözés.

Karnevál álarc nélkül

Tekintsd az embert, hallgasd és figyeld! Egy civilizált majomléte merülve,
Micsoda képzelt ősök és utódok
Szokásait öltik föl fura módon.
Meddőségüket tékozlásba rejtve,
Valami újat, nem létezőt sejtve,
Kicsavart tartású önkifejtésük
Összetöri életük folytonosságát.
Görcsösen rángó táncmozdulatokkal,
Mereven, akár a szögszárakon futó
Írányok, eltávolodnak egymástól.
Mohón előrenézve, nem igazodnak;
Sietésükben sokszor összeütköznek;
Megtorpanva, egymással szembefordulnak,
Majd hirtelen hátuk mögé nézve,
Szinte szégyenkezve látják, kutatják
Csökkent farkcsontjuk díszének hiányát.

Főnököm! ajánlás helyett kérdezek:
Hol vetettük le ruhátlan ruhánkat?
Nem tévedtünk el okos diadalunkban?
Végül a gépteknika győzelmével
Kicsoda varázsló bohócai lettünk?

BÚCSÚ MÉCS LÁSZLÓTÓL

Tudom Mécs Lászlóról, amit általában illik róla tudni, hogy az 1923-ban megjelent első verses köteté meglepetésszámba ment, hogy verseinek szociális, lelkiismereti töltése társadalmi elkötelezettségre mutatott, hogy költészete Ady hatása alatt állt, beleértve talán legutolsó verseit is — ez viszont már gyöngeségére vallott —, hogy bátran fölemelte a szavát az erőszak ellen. Ha „csak” ennyit mondhatnánk róla, az sem volna kevés ... A „többi” azonban, ami egyre távolabb tolt a tőlem, a „többi” több volt. Idegenkedéssel fogadtam azt a szinte sístergő népszerűséget, amit tapasztalni ugyan nem tapasztalhattam, de ami néhány évtized messzeségéből is „idehallatszott.” Rajongói — elvetve maguktól az objektivitás korlátait — örege is csillogó szemekkel beszéltek „tündöklően fehér” — premonitri szerzetes volt —, kék cingulussal övezett alakjáról az aranyrojtos bársonyfüggöny előtt, szöke hajtincséről, amit időnként hátravetett s szenvedélyes, biztosan kitűnő szavaló képességéről. A leányliceumok hölgyközönségéről, a hódolattal megfestett képéről, amelyen — kissé napóleoni kéztartással — a távolba merengett, a poétai bronzlevél koszorúró, véget nem érő tapsviharakról, talán még arról is, hogy elragadtatott, fátylós ifjak befogták magukat ünnepi lovakként a kocsijába, s ott lengett a túlvilági fényektől áttüzesített költő a nagy magyar éjszakában. Amely valóban nagy, roppant mély süketségű, és kissé már üszkös is volt. Arról azonban egy szót sem hallottam, hogy költészete a jó kezdet után elsőkélyesedett, inkább bravúrra célzott, mint mélységre, inkább versbeli nagyzenekarra áhítozott, mint például egyetlen, átható hangú fuvolára... Számomra ebben az éjszakában, három irányból három nagy költői csillagrend közeledett egymáshoz, középen találkoztak s ott, a találkozás pontján vakítóan csillagkás lett a szellem magyar éje: Ady, Babits Mihály, József Attila volt a nevük. Ady kidülledt, óriási sötét békaszemeiben, Babits kráter tekintetében, Attila örültségbe kókad, sovány fején minden lényeges kirajzolódott előttem, amit érdemes volt észrevenni, döbbsent hallgatással megfigyelni, s megismerni, s végül Jézus Krisztus sorsával összevetni.

Népszerűség? Tapsorkán? Diadalmenet? Ha van valami, ami eltéríti, benyálkásítja, könnyűvé teszi a költő útját, ezek azok. A költőt nem igazolni kell, hanem meghallgatni. Nem vállon kell hordozni, mint egy élsőosztályú centercsatárt, hanem forgatni kell a műveit. Néha — súlyos bizonyítékként — döngve csapódott elém az asztalra Mécs László összes költeményeinek vaskos kötete. Föl-emeltem ezeket a köteteket, beléjük lapoztam. Nem egy fölbontatlan volt, használatlan. Érvelni — nem mindig művészeti célból — érveltek velem, de olvasni őt sem olvasták... Pedig Mécs László költő volt. Népes olvasótáborra úgy is olvashatta volna műveit, hogy a nagy magyar költők szellemi keresztútjába helyezze őket, s ott, ebben az égésben mérje le szavát, aszerint értékelje, módosítsa róla való értéktételeit, hatását, súlyát; egyszerűen, használja a művét. Azaz, kiteszi sorvadásnak is, vagy kiválogatja a javát. Így őrződött volna meg, így élte volna túl — objektív ítéletű olvasóban — önmagát.

A költőt az tisztelt igazán, aki — akár könyörtelen — igazságot szolgáltat neki. Mécs László minden bizonnyal nem „vadsóska” a termőfák között (Babits Mihály), s nem is az, akiből „a Mindenség lelke áramlik... valami érzékfölötti, de megrezegtető sugárzással” (Cleveland-i kiadás, Ohio, 1976). Aki ezt a tömjén illatú dicséretet írta róla, észbe sem vette, hogy leminősítette a költőt; egy „érzékfölötti” költő nem költő, hiszen még az érzékfölöttséget is érzékien kell ábrázolnia, vagy sehogy. Igen, a túlbuzgalom ártalmas. Isten nem így gondolkodik a művészeiről, a művészet igazságairól. Nem tűr beleszólást abba, kinek hány talentumot adjon. Az alkotói nagyságról nyilván azt akarja, hogy kiszámíthatatlan legyen és maradjon; mintha valami nagyon fontos ügyről volna szó, a lét és az élet befolyásolhatatlan tanúi előtt. Ezért szuverénül és ingyen osztogatja az alkotás kegyelmét, s nem vesz figyelembe semmiféle elvárást; de jaj annak, aki elkótyavetyéli vagy parlagon heverteti a tehetség mindit. Isten egy mélyebb igazságra tanít bennünket azzal, hogy nagy titkokat bízik méltatlanokra, és a méltók titkát nem okvetlenül a tehetségükbe, hanem a méltóságukba rejti.

Most a költő halála pontot tesz a vitákra. A halál levetkőzteti a művet, ahogy Assisi Szent Ferencet levetkőztette ártatlansága a piaci bámészkodók előtt. Az életművet a halállal érkező időtlen-idő méri meg. Ez pedig olyan, mint egy figyelmes kényúr: azt becsüli igazán, aki belesimul a tenyerébe, de onnan szikrát is hány a szeme közé. Sem a konok ellenállót, sem a megalázkodót nem tartja sokra. Azt kedveli, akinek van hozzá ereje, hogy kényszerítse őt, igazodjék a szellemhez. Majd az idő megmutatja, mit alkotott ez a költő: könnyű-e vagy súlyos? Adott-e egyetemes értéket az embernek, tekintet nélkül arra, hogy ez az ember vallásos, vagy nem vallásos? Kimutatja műveiben a jót, s a jónak annyi látszatát. És ha csak egy maroknyi marad belőle, amire — kegyes hazugság nélkül — rámondhatjuk: íme, ennyi, majd köszönettel hozzátesszük: tehát érdemes volt.

*

Egy évvel ezelőtt fölkerestem Mécs Lászlót Pannonhalmán a papi otthonban. Tartottam is a találkozástól, kívántam is őt látni. Szobáját egy folyosóról nyíltott. Az ajtó mellett két hatalmas képen két bíboros, hermelinbe öltözött papi, szellemi nagyság állt őrt, két bíboros. Pontban tíz órakor kitárult az ajtó. Ott ült egy öreg, puhává érett bőrfotelban Laci bácsi, két kezét a karfán nyugtatva. Megdöböntett a feje. Hosszú, fehér haja, arcának telt tisztasága, világoskék szeme, hatalmas orra, erős, domború felső ajka és álla nemcsak szép volt, hanem látványos is. Sokáig kellett néznie őt, s lassan kialakult bennem egy mondat: megőrzött gyermeksége meghaladja az életét. Ami ezután történt, az játékos, kedves, már-már pajkos évődés volt.

Apró süteményt kaptunk, meg konyakot. Az utóbbit módjával, Laci bácsi fölött házi angyal őrködött. Én azért észrevettem, hogy finoman kaparász a fémaljzatú pohárka után, hát úgy csináltam, hogy még egy keveset iszogathassunk. Láttam rajta, följogta a manővereimet. Főlemelte jellegzetes, kicsit mindig görbe, papi ujját s nevetve megfenyegetett: Te nagy gazember vagy!... Tehát megszeretett.

A kérdéseimre nem nagyon tudott felelni. Megkérdeztem, hogy van? Hát nem is tudom, mit mondjak! — válaszolta. S ugyanezt még néhány kérdésemre, s közben megindító gyámoltalansággal várta, hogy végre valaki mondja már

meg körülötte, hogyan is van, ír-e még, szokott-e még olvasni? Akkor már olykor cserben hagyta az értelme... Most itt fekszik előttem a fénykép, amely halott arcát ábrázolja. Lényeglátó arc pihen a fehér párnán. Befelé hulló figyelmet mutat, amely sírásba hajlik, de megreked az arc összehúzóódásának pillanatában. Egy pañnonhalmi barátom ezt írja a levelében: „Tiszta szíve, tiszta lel-külete volt, ... a pózok mind lehullottak már ... Szívesen mondta magnóra a verseit, öreges hanghordozással. Illyés Gyula is meglátogatta. Pár kedves szót mondott neki, de Laci bácsi csak nézett rá. Amikor Illyés elkészönt, Laci bácsi azt mondta neki: Isten áldjon!... Mindennapos imádságai közé tartozott a jó halálért szóló imádság is. Nagyon komolyan és összeszedetten imádkozott. A haláltól nem félt. Amikor megkapta a szent kenetet, együtt imádkozott a jelenlevőkkel. Agóniája hosszan tartott, kora reggeltől másnap hajnalig. A kétségbeesésnek nyoma sem volt rajta, pedig igen szenvedett.”

Pap volt, Melkizedek rendje szerint. Az a tűz, ami áttör művén, fölégetve maga előtt jól-rosszul sikerült sorokat, verseket is, vitathatatlan Istenszerelme, következésképpen emberszeretete is.

VASADI PÉTER

AURÉLIEN SAUVAGEOT

A MAGYAR KÖLTÉSZET FRANCIAORSZÁGBAN

A MÉCS LÁSZLÓ-EPIZÓD*

Úgy gondolom, nem végzek hiábaváló munkát, ha mindazok számára, akiket a francia-magyar irodalmi kapcsolatok története érdekel és érdekelní fog, elmondok egyet s mást egy rövid epizód tárgyában, amely e kapcsolatokat 1935 és 1945 között jellemezte. Sajnos nem számolhatok be mindenről, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy személyes dokumentációs anyagomat a vichy-i rendőrség, valamint a Gestapo (pontosabban a Sicherheitspolizei) a megszállás alatt az otthonomban együttesen és nagy gonddal végzett házkutatás alkalmával lefoglalta és elvitte. Elővigyázatosságból már magam is megsemmisítettem vagy eltávolítottam mindazt, ami kompromittálhatott volna, de föltételezem, hogy Mécs László költészete aligha nyugtalaníthatja akár „a megszálló hatóságokat”, akár a „Vichy-i Allam” hatóságait...

A Mécs László-epizód a következőkben foglalható össze: 1935-ben Mécs László premontrai kanonok (ez a név fölveti a név, ami az oltáron a Szentség előtt lobogó lángocskát jelenti) rövid tartózkodásra Franciaországba jött. Néhány napot Párizsban töltött és a Sorbonne egyik színházában költeményeiből szavalóestet tartott. Ez az est bizonyos tekintetben diadal volt. Ezt követte a válogatott verseiből készült igen szerény kiadás, amelynek francia fordítását Raymond Schwab költő, és régi barátom Molnos Lipót, az akkori Párizsi Magyar Intézet igazgatója és jómagam végeztük. De ez a kiadás csak 1938-ban látott napvilágot, amikor Mécs újból felkereste Párizst. Ez a látogatás nem volt kevésbé gyümölcsöző, és többeket arra ösztönzött, hogy a magyar szerzetes verseiből nagyobb választékú anyagot hozzanak nyilvánosságra. Az események késleltették az újabb gyűjtemény feldolgozását és kiadását. Így az csak 1944-ben jelent meg. A három első fordítóhoz csatlakozott Mathilde Pomès kisasszony, egyetemi előadó és költő, Guy-Emile Tosi egyetemi előadó, a kiváló olasz nyelvtudós, aki Gabriel d'Annunzio-disszertációján dolgozott, és a kegy bőségeképpen Paul Valéry, aki az előszót írta. A következő évben harmadik gyűjtemény is megjelent, amelyet az elköltözött Henri Membré, a francia Pen Club titkára mutatott be. Meg kell még jegyezni, hogy a második gyűjtemény később új kiadást ért meg.

* A neves francia-magyar filológus itt közölt tanulmánya a párizsi Keleti Intézet Études Finno-Ougrienne című kiadványsorozatának XII. számában jelent meg.

Ezek a tények, amelyek szinte megkövetelik, hogy néhány észrevételt fűzzünk hozzájuk.

Az 1935. évi siker nem kis feltűnést keltett a magyarországi irodalmi körökben. Meglepődve állapították meg, hogy a magyar szakmai körökben kevésbé értékelt költő francia közönséget, mi több, párizsi publikumot tudott magával ragadni. Abban az időben a legtöbb magyar értelmiségi elképzelése szerint a költő, az író, vagy művész legfőbb szentesítése Párizsban történt. Nem volt ez új dolog, de abban a miliőben, amelyben az első világháború utáni magyar társadalom értelmisége élt, legtöbbjük mindennél inkább vágyódott arra, hogy hazáján kívül, elsősorban Párizsban tegye ismertté magát: Abban a Párizsban, amely régi barátom, Eckhardt Sándor kifejezése szerint par excellence „a város” volt, bizonyos tekintetben az intelligencia „Mekkája”, ahol az irodalmár legfőbb üdvét kereshette. A kor nem egy magyar költője többé-kevésbé melózásnak, sőt megalázásnak érezte, hogy egy fiatal katolikus szerzetes, az új magyar határokon túl fekvő kis plébánia vezetője, aki a magyar főváros írói körétől távol élt, ebben a varázslatos Párizsban olyan publikumot tud megnyerni, amelynek minden magyar ügy iránt érzett közömbösségét a jól értesült magyar közvélemény egyébként fájdalmasan érezte. Valóságos kihívás volt ez.

Mi magyarázza meg ezt az eseményt? Mécs költészetének minősége? Szavalképessége? Személyének varázsa? Mindez nem volt elegendő magyarázat, hiszen Mécsot a kisebb értékű költők közé sorolták. Az bizonyos, hogy ismerték szavalkörútjának tömegsikerét. A termék mindenütt megteltek, hogy meghallgassák költeményeinek elszavalását, és mindenütt lelkesen ünnepelték. Csakhogy ezek inkább tömegmegnyilatkozások voltak, amelyek semmiképpen sem jelentettek önmagukban irodalmi elismerést. Mi sem könnyebb, mint magunk elé képzelni egy irodalmilag kevésbé képzett jó publikumot, amelyet megigézett az égbé színrű övvel átkötött ékes fehér talár, a bronzszoborként ragyogó arc, a bűgő hang és bizonyos fokú szavalkőművészet. Mindebben volt valami színpadiasság, ami a katolikus egyház szertartásainak szépségére és gazdagságára emlékeztetett. Csakhogy e között és egy párizsi terem között, amelyben nagyon is kritikus, kevésbé jámbor, és készségesen forradalmi párizsiak ültek, nehezen áthidalható szakadék tátongott.

Ebből a szemszögből nézve Mécs László párizsi sikere megmagyarázhatatlan volt, tehát más tényezőkben kellett keresni a magyarázatot. Mindenekelőtt feltételezték, hogy a szerzetes Mécs nyilván az egyház, pontosabban a Franciaországi Magyar Misszió és ezen keresztül a francia püspöki kar támogatását élvezi. Azt is számításba vették, hogy a párizsi magyar „királyi” követség sem maradhatott tétlen és a propaganda minden eszközét bevetette, hogy a költőt bizonyos francia körökben érvenyesítse. Ezáltal minden világossá vált. Nem a költészet minősége, nem is az ember képessége avatódott föl a siker révén, hanem egyszerűen az történt, hogy a költőt ügyes fogással eszközül használta fel az egyház és a reakciós magyar állam.

Ezt a magyarázatot idézem, mert annak idején személy szerint is meglepett a magyar irodalom nem egy vezéregyéniségének ilyenféle vélekedése. Nem akarok neveket emlegetni, hiszen sokan közülük nem élnek már. De ha a kor magyar sajtójába beletekintünk, kétségtelenül megtalálunk a hasonló értelmezések nyomát. Ezek is azt mutatják, hogy szerzőik kevésbé voltak járatosak a dolgokban és a maguk elképzelése szerint alkottak feltevéseket. A rideg valóság ugyanakkor, egészen más volt. Térjünk vissza tehát a valósághoz, amely egyszerűbb és prózaibb.

Ki volt Mécs László francia szavalkörútjának kezdeményezője? Régi barátom, Molnos Lipót, kit barátság fűzött a költőpaphoz. Együtt határozták el, hogy a költő kiutazik Franciaországba. A látogatás azután olyan méreteket öltött, amilyenekre senki sem gondolt. Először csak azt tervezték, hogy a költő bemutatkozik az itteni publikumnak. Mi sem volt könnyebb, mint egy termet magyar származású hallgatókkal benépesíteni. Abban az időben sok magyar élt Párizsban, szétszórva különböző plébániákon. Voltak köztük 1920-as emigránsok és más, 1923-as kivándoroltak, akik egyszerűen életlehetőséget kerestek, becsvagyók, akik nagyszerű sikerekről álmodoztak, hivatalos személyek, újságírók, sőt néhány ideiglenesen vagy végleg ott tartózkodó író is. A Renault és Citroën gyár munkásaitól a bercy-i part tolvajáig, a háztartási alkalmazottól a sücs-és cipész munkásig több ezren voltak (csak a Szajna megyében 36 000-en a

Prefektúra adatai szerint). Mécsnek tehát biztosítva volt a hallgatóság, mégpedig lelkes hallgatóság, amelyet az emigránsok alkottak, akikhez eljött honfitársuk, hogy anyanyelvükön szóljon hozzájuk.

Mi azonban többet akartunk ennél, és hamarosan meg is állapodtunk abban, hogy olyan estet rendezünk, amelyen Mécs francia közönség előtt szavalja verseit. Ilyen hallgatóságot persze csakis a költészet, méghozzá a külföldi költészet iránt érdeklődő személyek körében lehetett toborozni. Meg kellett tehát keresni és meg kellett hívni ezeket a személyeket. Nehezítette a helyzetet, hogy Magyarországnak nem volt jó sajtója Franciaországban. A baloldal kifogásolta fasizmusát, a jobboldal ellenséges nemzetet látott Magyarországnak, amelyet szerintük abban a megcsönkített állapotban kell tartani, amelybe a trianoni szerződés vetette. A szerződés határozatait bántották a magyar hazafiakat, míg a franciák igazságosnak tartották azokat. Az ő szemük előtt a szövetséges szerbek, oroszok, olaszok ellen harcoló honvédek képe lebegett. Az antiszemita megnyilatkozások semmit sem oldottak meg, sem a még mindig emlegetett francia frankhamisítás, nem beszélve a Turul és más hasonló szervezetek tagjainak franciaellenes tüneményeiről.

Igy hát azokhoz a franciákhoz kellett fordulni, akik kívül álltak ezeken a körökön. De hol találhatók ilyenek? Molnos Lipót, aki kedvezőtlen körülmények között indította el Párizsban a Magyar Intézetet, nagy erőfeszítések árán teremtetett széles körű kapcsolatokat a mindenféle árnyalatú francia közönséggel, amely pedig, tudjuk, mennyire zárkózott tud maradni. Eredetileg szocialista érzelmű volt, és ugyanakkor vonzódott egy olyan katolicizmushoz is, amelyet ma „haladónak” mondanánk. Ez a szellemi állapot vezette arra Molnost, hogy ajtót nyisson minden irányban. Így került kapcsolatba egy Guy nevű szocialista tanítóval, aki Nemzetközi Barátság (Amitiés Internationales) néven egy kis kört létesített, amelyet hosszú időn át fenntartott. Ugyancsak ismeretséget kötött a szabadkőműves páholyok személyiségeivel és barátokat szerzett magának a kor „európai” beállítottságú embereinek, valamint a liberális szelleműeknek körében, kiváltképpen pedig az egyetemen dolgozók között.

Ez utóbbiakhoz érezte legközelebb magát, mivel ő maga is egyetemi végzettségű volt, és az Eötvös-kollégiumból került ki, amely a párizsi École Normal Supérieure-nek felel meg. Magam is nyolc évet töltöttem tanárként az Eötvös-kollégiumban. Célestin Bouglé, a párizsi École Normale Supérieure igazgatója nagylelkű barátságával tüntette ki Molnost és megnyitotta előtte szalonját, ahol az Iskola sok öreg diákja és a francia értelmiségi világ különböző személyiségei találkoztak. Ezek a részletek, amelyeket könnyen lehetne bővebben kifejteni, csak arra jók, hogy emlékeztessenek, mennyire szerteágazó kapcsolatokkal rendelkezett Molnos a két háború közötti évek francia értelmiségi köreiből. Ezek felhasználásával sikerült a Sorbonne Richelieu-színházában olyan estet rendezni, amelyet egyedül Mécs László költészetének szenteltek. Az est a következőképpen folyt le: a Mécs által magyarul szavalásra kerülő verseket lefordították franciára, kinyomatták, kiosztották a francia hallgatóság között, és francia művészek még fel is olvasták minden egyes magyar szavalat előtt. Így a hallgatóság az olasz vagy német nyelvű opera hallgatóinak helyzetébe került, akik a franciára fordított szövegből kísérelhetik az előadást. A többit elvégezte a szavaló egyénisége, tehetsége, hangjának csengése és lejtése. Egyébként Mécs megkért engem, hogy rövid beszéddel mutassam be őt, amit meg is tettem.

Már az első szavalóesten kiderült, hogy nyert ügyünk van. Felcsattant a taps, és növekedett minden szavallattal, míg azután végső ünneplésbe torkollott, amely méltónak bizonyult a legnagyobb művészek előadásaihoz. A lassan széteső hallgatóság a csodálatos zengések varázsának hatása alatt, azzal az érzéssel távozott, hogy valami hallatlan dolgot, a költészetnek eddig ismeretlen új formáját fedezte fel. De Párizs Párizs marad, és e szertartás emléke, amellyel a költészetnek áldoztak, nemskára elmosódott a jelenlevők emlékezetében, hogy csatlakozzék egy-egy nagy zongoraművész vagy más művész hasonló sikerű emlékéhez. Szerencsére akadt a hallgatóság körében néhány személyiség, akiket különösen érdekelt a magyar költészet és akik e múlt esemény hatását meg akarták hosszabbítani. E személyiségek egyike volt Raymond Schwab, aki egész életét a költészetnek, mégpedig minden nemzet költészetének szentelte, és fáradhatatlan buzgalommal keltette életre a régi Edda szent kőrisfájának nevére Yggdrasilnak keresztelt folyóiratot, mert az ősi skandináv költészetért is lelkesedett. Én éppen ebből

az alkalmából ismerkedtem meg vele. Ide tartozott a IV. Henrik lyceumi angol szaktanárom, Charles Marie Garnier főtanfelügyelő, aki Shakespeare szonettjeinek fordításával tűnt ki és maga is finom érzésű költő volt, Paul Hazard az összehasonlító irodalomtörténet szaktudósa, Aurélien Digeon, caeni angol szaktanár, Emile Brémont, Pierre Audiat, ez utóbbi négy a középiskolai tanárképző, a Normal volt növendéke stb. Mindezek megállapodtak abban, hogy valami módon érdemes lenne megörökíteni a Sorbonne-on lezajlott eseményt. A legjobb, mondhatni, egyetlen eszköze ennek, hogy lefordítják, kiadják és bemutatják a verseket. Ebben a tekintetben a költő maga is nagy megértő készségről tett bizonyosságot. Ami viszont a fordításra érdemes darabok kiválasztását illeti, nem vadtuk őt mindenben kielégíteni. Mindegyikünk azt ültette át franciára, amit erre legmegfelelőbbnek tartott. Bizonyos esetekben kértük, hogy egy-egy versen változtathassunk, ha olyan képet tartalmazott, ami francia nyelven meghökkentene. Hasonló helyzetbe kerültem évekkel ezelőtt Babitscsal kapcsolatban is, amikor a *Timár Virgil fia* című regényét fordítottam. Vannak kifejezések, amelyeknek nincs megfelelőjük más nyelven. Ha az ember makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy szóról szóra alkalmazzza őket, kiteszi magát annak, hogy mindent elront és az olvasóban megütközést vagy neveltséges érzést kelt. Különösen nem lehetett Mécs üzenetét „ellaposítani”. Molnos Lipót Mathilde Pomès segítségét kérte, aki azután bizonyos fordításokat magára vállalt. Raymond Schwab a maga részéről engedelmeskedett sugalmazásának. Molnos védte az eredeti integritását, és gyakran élénk vita folyt a fordítás megszövegezésében. Nem akarom túlbecsülni az eredményt, de az olvasók megalkották ítéletüket, mert ezek a gyűjtemények egymás után gyorsan elkelték.

Mellesleg érdemes megjegyezni, hogy e gyűjtemények nem rendelkeztek pénzügyi alappal. Ki adhatott anyagi támogatást? Mécs László csehszlovák állampolgár volt. A magyar állam azok számára tartotta fenn kegyeit, akiket felhasznált, márpedig a premontrei kanonok olyan dolgokat mondott, olyan igazságokat proklamált, amelyek nem hízelegtek sem a magyar, sem a csehszlovák uralgó köröknek. A Párizsi Magyar Misszió nem rendelkezett anyagi eszközökkel és csak vegetált. A francia egyház nem szokott ilyen jellegű produkciókkal törődni és valójában nem is ismerte Mécsét, aki viszont a maga részéről semmit sem tett annak érdekében, hogy magára vonja figyelmét. Raymond Schwab talált eszközt és kiadót, az ő folyóiratának kiadóját. Így aztán az „Aux horizons de France” szerény kiadványállata vette gondjába a Paul Valéry előszavával ellátott második versgyűjtemény megjelenését. Közben Molnos Lipót gyanússá lett a megszálló németek szemében és hazatérni kényszerült, míg a Párizsi Magyar Intézet élére régi barátom, Lajti István került, akit minden tisztelet megillet, mert ő vette át a Molnos által kifejtett ez irányú munkálatokat és be is fejezte őket. Neki mindenütt nagyszerű kapcsolatai voltak, mert a Népszövetség különféle intézményeiben kitűnően dolgozott. Kapcsolatai túlhaladták a francia kereketek és kiterjedtek egész Európára. Érdemeit nem lehet eléggé felmérni, amelyeket azért szerzett, hogy nemcsak Magyarország kulturális érdekeit védte, hanem egyéb nem kevésbé értékes érdekeket. Nagy intelligenciája, széles körű műveltsége, művészi dolgokban való finom érzéke kiváló segítséget jelentett nekünk. Tudott tekintélyt tartani, nem beszélve bátorságáról, amelyről sok alkalmammal tett bizonyosságot. Tekintélye nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Mécs verseinek két kiadása létrejött, akit érdekelt anélkül, hogy különösebben nagy költségek tartotta volna. Amikor kényes választás előtt álltunk, tudott dönteni, így sikerült az imént említett két versgyűjteményt kiadni.

Az eddig röviden felidézettekből következik, hogy Mécs László sikere két állomást ismert. Az elsőt a szóbeli bemutatással nyerte meg. Itt lényegében a költő személyes közreműködése döntött. Előadóművészete és csodálatos hangja magának a magyar nyelvnek zeneiségét vitte diadalra. A második állomás csak a kinyomtatott szövegek révén sikerült. Ezek a szövegek azonban már franciául jelentek meg, és ha az olvasónak nem sikerült legalább egy részüket Mécs előadásában hallani, akkor a legcsekélyebb fogalma sem lehetett az eredeti szövegek sajátos zengéséről. Volt tehát egy olyan közönség is, amelyet egyedül a versek olvasása hódított meg, hála részben Paul Valéry észrevételeinek.

Mécs László abban a kiváltságban részesült, hogy versei három esetben jelentek meg franciául és a francia közönségnek Henri Membre mutatta be őt, és főképpen az a Paul Valéry, akinek költészetét annyi magyar író tanulmányozta

abban az időben. Ez az eset Magyarországon több író és kritikust elképesztett. Ez érthető. Szomorúan kell megállapítani, hogy a magyar költészetnek nem volt és ma sincs visszhangja Franciaországban. Amellett Mécs költészetét nem is tartották méltónak arra, hogy éppen a francia közönség avassa fel. A szlovákiai magyar költő pályája kezdetén felborzolta kissé az irodalmi köröket. Mint nemzedékének minden költőjére, őrá sem maradt hatástalanul Ady verseinek olvasása. Később azonban már nem törődött a modernizmussal. El kell mondani, hogy Budapesten az első világháborút követő években sok fiatal író megszállottja lett az „avant garde”-nak. Ez a francia szó lett technikai zsargonjuk kifejezése. A szürrealizmus lázba hozta őket. Sokan tettek szert előrehaladott francia műveltségre, mint Radnóti, József Attila, Illyés Gyula, hogy a többieket ne említsük. Apollinaire-ért lelkesedtek, és lépésről lépésre követték a legújabb költői iskolákat. Mécs viszont, egy sajátos magyar hagyományhoz híven, nem törődött ezekkel az újításokkal. Az ő műveltsége egészen más volt, lényegében latin, mert nem tudott franciául. Nem volt kitve annak, hogy avantgardista elméletek rabjává legyen, amelyeket sok fiatal szellem nem is egészen helytállóan politikai eszmékkel társított. Magyarországon nem tudták, hogy a legszofisztikusabb művészet nem származik szükségszerűen forradalmi szellemből, vagy legalább is azt hitték, hogy az irodalom és a politika elválaszthatatlanul összetartozik. Ez igaznak bizonyult a magyar történelemben, de nem igazolódott be Nyugaton, kiváltképpen nem Franciaországban. A francia forradalom csak a klasszikus művészetet tisztelte, és a romantizmus első művészei „reakcióso”k voltak. Victor Hugo „a tintásüvegben levő forradalommal” kezdte, s csak később tette magáévá teljesen a köztársasági eszméket.

Mécs László lírzmusa elsősorban az avantgardizmustól kevésbé átitatott körökben tetszett. Ő hevesen kikelt bizonyos visszaélések ellen, feltárta a modern társadalom egyes sebeit, bátran fellépett az igazságtalanság ellen, tekintetével a megalázottak, a szerencsétlenek felé fordult, általában a szenvedés felé, de ezt csak az apostoli lelkületű keresztény költő minőségében tette és természetesen nem ment odáig, hogy forradalmat prédikáljon és erőszakot ajánljon. Olyan vigasztalást akart adni, ami nem a belenyugvásé vagy a bosszúé, vagy a megtorlásé, hanem az isteni jószágban való reménységé. Érdekes megállapítani, hogy Mécs László teljesen idegen volt Franciaország számára, amiképpen Franciaország is idegen volt az ő számára, amikor 1935-ben Párizsban megjelent. Ezzel szemben 1938-ban már kapcsolatba került több francia személyiséggel, így Paul Valéryvel és mesteremmel, Charles Marie Garnier-vel, aki meghívta őt a „Világ-körüli Társaságba” (*Cercle autour du Monde*), ahol pár nappal előzte meg őt a nagy finn költő Koskenniemi, akit gondosan megrostált kisebb publikum előtt volt szerencsém bemutatni. Ugyanez a közösség kedvesen fogadta Mécsét, annak ellenére, hogy a vele való társalgás nehézségekbe ütközött. Még arra is emlékszem, hogy ebből az alkalomból meghívtam egy estére Mécsét, Molnos Lipótnak és bájos feleségének társaságában. Ekkor jókat mosolyogtunk fiamon, a IV. Henrik lyceum növendékén, aki minden áron társalogni akart a költővel, de kétségbeesésében csak néhány latin szót tudott kinyögni. Ez a kis jelenet is mutatja, hogy mekkora távolság választotta el Mécsét mindattól, ami francia.

Nem érzem magam hivatottnak arra, hogy vitába szálljak Paul Valérynek Mécs költészetéről és a költő személyéről alkotott véleményével. Ő felsorolja mindazokat a szempontokat, amelyek alapján véleményét kialakította. A jövőben aligha lesz elkerülhető, hogy mindenki reá hivatkozzék, aki magyar költészetet kíván egyféle francia közönségnek bemutatni. Hangsúlyozom az *egyféle közönséget*, mert Franciaországban irodalmi szempontból többféle közönség létezik. És meg kell jegyezni, hogy a Mécs által meghódított közönség nem az, amelynek általában a magyar versek fordítását szánják. Hogy színházi szóhasználattal ez „jó közönség” volt, az kétségtelen, és ez is olyan szempont, amit nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A Mécs által elért siker nem ismétlődött meg többé, noha sok kísérlet történt más magyar szerzők érdekében. Miért ez a sorozatos sikertelenség?

Nem említek meg senki mást e dologban, csak magamat. Igénybe vettem egyik költői hajlamú és nyelvi tanulmányokban rendkívül tehetséges tanítványomat, Armand Robint és lefordítottam vele ötven Ady-verset. Ő három éven át szabályszerűen végezte magyar nyelvtanfolyamomat és hamarosan lelkes híve lett Adynak, József Attilának. Biztattam, hogy fordítsa le franciára a neki

tetsző verseket. A megszállás két utolsó évében együtt dolgoztunk azon körülmények között, amelyekről másutt írtam. Lajti István teljes erővel és a magyar irodalomban szerzett minden tudásával segítségünkre sietett. Más magyar barátainkat is ugyanúgy igénybe vettük. Armand Robinnek sikerült egy két-nyelvű kiadást megjelentetni, amelyben az eredeti szöveg mellett olvasható volt a teljes hűséggel fordított francia szöveg. Hangsúlyozni szeretném, hogy a fordítás a maga nemében a legjobban sikerült. Nos, ez a kiadás nemigen lett olvasókra, és visszhangja majdnem semmibe veszett. Pedig nem kíméltük a fáradságot. Később a Magyar Népköztársaság párizsi nagykövete, Károlyi Mihály felajánlotta egy alkalommal szalonjait, hogy az Armand Robin által készült fordításokból szavalóestet rendezzünk, amelyen neves francia színművészek adtak elő. De a Mécs-előadásokkal ellentétben csak nagyon csekély hallgatóságot tudtunk egybegyűjteni. A Párizsi Magyar Intézet ezzel párhuzamosan több alkalommal bemutatta Ady verseit. Ott is ugyanolyan kis számú közönség jött össze. A rendező gárda sem volt megfelelő arra, hogy olyan embereket hívjon egybe, akik kifelé visszhangozták volna azt, amit hallottak és megtudtak.

Ez a sorozatos sikertelenség elgondolásom szerint a kedvezőtlen körülményeknek tulajdonítható. Nem tudtunk többé olyan egységes, lelkes és tevékeny csoportot összehozni, amely képes lett volna hasonló feladatok elvégzésére. Nem tudtunk francia személyiségekből a kívánságnak megfelelő közönséget előteremteni. Legtöbbször ugyanazokkal az arcokkal találkoztunk az Intézetben, a követség szalonjaiban és más hasonló rendezvényeken. Az irodalmi osztály „előkelőségei” mutatkoztak mindenütt, megkapták a meghívót, színeltek az érdeklődést minden iránt és közben büszke közömbösségükkel tüntettek. 1935-ben és 1939-ben kevesebb ragyogásban volt részünk, viszont többen voltak igazi barátaink. Mindenekelőtt velünk voltak az összes „nemzetköziet”, akik felülemelkedtek az előítéleteken és a határokon, az egyetemi hallgatók, az irodalmárok, az el nem kötelezett írók, művészek, sőt még orvosok is, mint az elköltözött Henri Roger, a párizsi orvostudományegyetem dékánja, és az Orvostudományi Akadémia tagja, aki a Racionalista Uniót vezette, amelyet oly sok derec ember az ateizmus megtestesítőjének tartott. Ezeket mind érdekelte, hogy miképpen fejezi ki magát egy idegen nép, amelyet vagy nem ismertek vagy alig ismertek, de amelyet nem azonosítottak vezetőikkel. Mécs László, a tisztelendő atya, tiszteletre és csodálatra méltó emberként fénylett szemünkben, aki őszintén fejezi ki gondolatait és olyan formában, ami tetszik az emberi szellemnek. A házkutatásnál elvitt dokumentumokban szereplő nevek nem tartoztak a katolikus jó társasághoz, sem a vallásos ihletű irodalomhoz. Független és önzetlen gondolkodású emberek segítettek nekünk. Ezt a segítséget később nem kaptuk meg.

Tudom, hogy barátaim elvárják tőlem, hogy elmondjam nekik, miként vélekedem személy szerint Mécs költészetéről és hová helyezem őt a mai magyar irodalomban? Könnyű lenne kivonni magamat ez alól, hiszen végül is egy külföldinek nem illik magyar költőket „osztályozni”. Legfeljebb az engedhető meg, hogy elmondja, kiket kedvel? A külföldi ítélete amúgy sem jelent sokat. Nem értékelte-e túl Petőfi Béranger-t, akit a franciák teljesen elfelejtettek? Amikor a francia kritika gyakorlatilag kizárta Guy de Maupassant műveit irodalmunk nagy értékeiből, ugyanakkor kedves barátom, Benedek Marcel nem habozott leírni, hogy ő benne látja „a francia próza legnagyobb mesterét”. Egyébként bevallom, hogy némileg osztozom nézetében a francia irodalomtörténet író urak minden tiltakozása ellenére. Mondjam tehát azt, hogy Mécs nagy magyar költő? Nem tudok róla. Annyit mégis mondhatok, hogy bizonyos versei megindítanak és meghatva olvasom őket, még akkor is, amikor közönséges dolgokról szólnak. Marcel Pagnoltól hallottam egyszer: „közhelyek nélkül nincs költészet”. Gyakran gondolkoztam ezen a nyilatkozaton. Bizony vannak közhelyek Mécs költészetében, de szükséges, hogy egy vers nehezen érthető legyen, hogy egy érzelem nehezen analizálható legyen, sőt egy vers teljesen érthetetlen legyen, hogy költői műnek tartassék? Ha ez így van, akkor természetesen Mécsnél nehezen talál a kifinomult irodalmár ilyesfajta rejtvényeket. De akkor mondjuk azt, hogy önképzőkori költészettel van dolgunk? Semmiképpen. Mécsnek vannak versei, amelyekben metafizikai aggdásaiban, kétségbeesésében és küzdelmeiben részletet bennünket, amelyeken át kell esnie, hogy magához térjen és visszajusson Istenséghez. Ezek gyönyörű és megrendítő versek. Vannak azután ismét mások, amelyekben elmondja, hogy milyen élvezetet talál a természetben és általában min-

denben, amit lát. Vannak azután, amelyekben kifejeződik emberi gyötrelme, küzdelme ösztöneivel, elhatározása, hogy megfékezi őket. Versről versre találkozzunk a pap küzdelmeivel, amelyeket a világgal és magával folytat, hogy olyan-nak valósítsa meg magát, amilyennek akarja. Ez magának Mécsnek a kifejezé-se szerint is kétségkívül „örök banalitás”, de hát a legtöbb ember léte ilyen banalitásokból áll. Ebből származnak a Pagnoltól említett közhelyek. Mécs köl-tészetének másik vonása: a *Poésie orale*, a szóbeli költszet. Ezt hangjának ér-cességére, saját intonálásának tetszése szerint alkotta és nincs benne semmi cso-dálni való, hogy amikor előadta, nagyon is szuggesztív hatást gyakorolt. Ez a szavakat bizonyos drámaírók ama darabjaira emlékeztetett, amelyeket önmaguk-nak írtak és amelyeknek előadása páratlan sikert aratott. Itt kiváltképpen Sacha Guitryre gondolok, akit senki sem ért utol, amikor saját darabjait játszotta. De ezek a darabok kinyomtatva sokat veszítettek ragyogásukból, amellyel felékesi-tette, amikor eljátszotta őket. Ugyanezt éreztem, amikor Mécs elszavalt verseit kinyomtatva magam előtt láttam és olvastam. A saját mércém szerint kellett újra interpretálnom, és már nem hatottak rám annyira.

Azonkívül az elszavalt költszet nem lehet homályos, nem játszhat többé-kevesébe kifinomult ellentétekkel, vizuális elképzelésekkel, szószármaztatási cél-zásokkal. Világosnak, áttetszőnek kell lennie, hogy azonnal ráérezzünk, mert különben a szavakat unalmassá válik, és már semmit sem mond. A szóbeli köl-tészet ellentéte az ezoterikus költszet, vagyis a beavatottak számára érthető köl-tészet. Ez utóbbi nem szavalható néptermekben, nyilvánosan. Tehát abban a pil-lanatban, amikor a magyar költszet mindinkább a mi magyar barátainktól emlegetett avantgardizmus felé fordult, Mécs László elkülönült és saját útját követve csakis régimódinak, érdektelennek látszott azok szemében, akik minden örömet az elliptikus költeményekben, vagy amint a matematikusok mondják: „információval” terhelt, áthatolhatatlan költeményekben lelték. Mécs László köl-teményeit hívei körében, Szlovákia eldugott helyén alkotta és amikor máshová került, folytatta ugyanabból a forrásból fakadó alkotásait, meghílvén mindattól, amit életének ebben vagy abban a pillanatában érzett. Láttam őt dolgozni. Ti-pikus példája volt az úgynevezett öntudatlan kifejező költszetnek (la poésie du jaillissement). Ez kibuggyant a forrásból; és a költő azonnal felfogta, alig át-szűrve. Csodálható-e, ha a forrás egyenlőtlen minőségű vizet adott? Gyakran a legjobb a kevésbé jóval keveredett össze. Az olvasóra hárult a kiválasztása. De az bizonyos, hogy ezen a költszeten nem érződik az izzadság. És ez az, ami Paul Valéry leginkább megragadta.

Mindebből az is kitűnik, hogy Mécs költeményeinek sikere Franciaországban nem jelenti azt, hogy a magyar költszet berendezkedett nálunk. Csak egy epi-zódról van szó. Nemsokára már csak néhány személy emlékezik reá, és legföljebb véletlenül fordul elő, hogy valaki egy könyvtár zugában, vagy valamelyik ro-konától örökölt könyvek között rábukkan az 1938—1945 közötti években kiadott fordításokra. Igazi átütő ereje akkor lett volna a verseknek, ha visszhangot ta-láltak volna egy francia író vagy gondolkodó műveiben. Félek, hogy egyedül Paul Valéry előszava biztosítja Mécs László magyar költő párizsi és francior-szági sikerének tartósságát.

(Fordította UHL ANTAL)

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy a jövő-ben lapunknak szánt kézírataikat két példányban (egy másolattal) és a szabvány-nak megfelelő gépeléssel (kettős sorközzel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímé-lik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többletköltségeitől. — Kéziratokat nem őrizünk meg és nem küldünk vissza.

PAPI SORS '79

197.-ben R. községben a katolikus lakosság sztrájkot kezdeményezett papja ellen. A hosszúra nyúlt település Fő utcáján nem vittek transzparenszeket, nem került sor lázító beszédekre, felvonulásokra sem. Az emberek lassacskán maradtak el a templomból. Keresztelni máshová vitték a gyerekeket, esküdni is a szomszéd községekbe jártak. Ez év júniusában a harangozó — aki melleleg a sekrestyési munkákat is ellátta, beszédte az egyházi adót s délben harangozott — egyéb elfoglaltságaira hivatkozva fölmondta állását. Július 27-én a helység plébánosa látászavarokra panaszkodva fölkereste a körzeti orvost, aki kivizsgálásra küldte. Azóta betegállományban van. R-en felváltva miséznek a szomszédos papok. A hívek csak lassan térnek vissza az elhagyott templomba.

R. tipikus hegyvidéki település. Egyetlen komoly utcája, melyet Kossuth Lajosról neveztek el, egyben főútvonal. A mellékutcákat rá kilencven fokos szögben alakították ki, s a hegyre menet egyre szűkülnek. Majdnem mindegyik váratlanul ér véget, beletorkolva a csalános mezőbe, vagy a jól karban tartott szőlőbe, melyek végében ott lapulnak a présházak. Híres vörös bor terem erre-felé. Azt mondják, az itteni emberek akkor látnak utoljára vizet, amikor megkeresztelik őket. A dolgos parasztemberek szívesen ünnepelnek. Legyen név- vagy születésnap, temetés vagy keresztelő, esküvő vagy éppen válás, a szőlőben végződik, ott főzik a pörköltet, s apró kortyokban ízlelgetve isszák a bort. Részegyet egyet sem láttam.

A vasútállomás hét kilométerre van. Onnan és oda busz jár, kedélyes, családi alkalmatosság, mely inkább alkalmazkodik az utasokhoz, mint a menetrendhez. Aki busszal jön R-be, remekül művelt kukoricások rendjét látja jobbra-balra. Hajdan két rivalizáló termelőszövetkezet működött itt, s távolabb, a régi pusztán egy állami gazdaság. A szövetkezeteket egyesítették, s azóta még jobb hatásfokkal termesztik a kukoricát, a gazdaság azonban makacsul termeli továbbra is a cukorrépát.

R-nek több mint négyezer lakosa van. A legtöbben itthon dolgoznak, de akadnak, akik B-n, a városban próbálták szerencsét. Hatkor indulnak, s este hat után térnek haza. A városi ember göggjével néznek szét a sáros utcákon, és szitkozódva kerülgetik a pocsolyákat. Két vegyes bolt van a községben, a friss húst a városból hozzák szombat-vasárnapra. A boltoknak üdítő italból van a legnagyobb bevételük. Errefelé a sajátjukat isszák.

Vasárnap és hétköznap esténként az idősebbek kiülnek a kapuk elébe, és fejcsóválva nézik a fiatalokat, akik vagy a moziba, vagy a művelődési házba mennek. Mindkét intézményben gyakran rendeznek táncestélyeket és bálakat. A művelődési ház irdatlanra tervezett nagytermében ilyen alkalmakkor egy gombostűt sem lehet leejteni. Egyébként bizony csak lézengenek benne, kivéve, ha a szőlőtermesztés új módszereiről tart előadást valaki hozzáértő. Hívtak divatos együtteseket, megpróbálkoztak a b-i színházzal is, csak nem növekedett az érdeklődés. A népdalestek azonban mindig kivételek. És telt ház előtt játszik mindig a szomszéd falu citerazenekara is.

A falun keresztül turistaút is vezet. A zöld jelzés mentén lehet elérni a v-i barlangot. Szombatonként háziszákos, anorákos fiatalok ballagnak a hegyoldalon. Szép csillagos estéken behallatszik énekhangjuk a faluba.

Az r-i plébánosnak el kell látnia a volt pusztai lelképásztori teendőit is. Ott egy alkalmi épület szolgál kápolna céljaira, ezt sajnos nem sikerült belülről is látnom, mert nem találták a kulcsát. Mióta a plébános betegállományban van, nem volt itt pap. Pedig nagyon hiányolják a pusztai emberek.

Z. K. r-i tanácselnök. Bajszos, kemény ember. Asztalán telefon, a környék kézzel rajzolt térképe, amelybe valamelyik gyakornok színes filctollal berajzolta a tsz legfontosabb tábláit, s egy csomag, amelybe alighanem tízóráját csomagolta a felesége. A kárpitozott garnitúrában ülünk. Beszélgetés közben kávét hozat, s gondterhelten kavargatja a párolgó feketét.

— A plébános úr? Nézze, ez az ügy nem rám tartozik. Ha az érdekli, milyen módszerekkel igyekszünk nagyobb terméshozamokat elérni, szívesen válaszolok,

vagy ha a sertésenyésztésről akar adatokat, állok rendelkezésére. De ebben a dologban...

— Azt mondták, ön tudna mondani egyet-mást.

— Nem jól mondták.

— De hiszen ön a világi képviselőtestület elnöke.

— Csak voltam. Beadtam a lemondásomat.

— Miért?

— Rengeteg munkát ad a termelősövetkezet. Nem marad mellette időm.

— Mikor mondott le?

— 197... áprilisában.

— Akkoriban kezdtek elmaradozni az emberek a templomból?

— Erre nem tudnék válaszolni. Már nem emlékszem.

— De hiszen akkoriban fejezték be a belső tér megújítását! Messze földön híre járt a megújult templombelsőnek!

Rám néz, az asztalra ejti az öklét. Kemény munkás kéz.

— Azt mondja?

— Igen. Még a fővárosban is emlegették a főoltár új szobrát.

— Azt a szobrot?

— Azt!

Cseng a telefon. Az NDK-ból vásárolt betakarító gépnek van valami hibája. Indulatosan adja utasításait, aztán megint rám néz. Hallgatunk.

— Láta már maga azt a szobrot?

— Csak a tervét.

— És?

— Gyönyörűnek ígérkezett!

Feláll, ropogtatja a csontjait.

— Hát akkor...

Az ajtóhoz kísér, keményen megszorítja a kezem. Kint rám szakad a hirtelen jött tavasz melege. Tanácstalanul nézelődöm, aztán elindulok az italbolt felé. Hátha van valami meleg étel.

Az *r-i italbolt vezetője*. Jól megtermett, szálfagyene, javakorabeli férfi. Amikor belépek a helyiségbe, lecsavarja a rádiót, mely éppen a világ híreit mondja. Hangja mintha a pincéből dördülne.

— Parancsol?

— Valami ebédfélét szeretnék, ha volna.

A fejét vakarja, bizalmatlanul méreget, aztán elballag a raktár felé. Aszszonynevet szólít. Aztán csend támad. Egy végelgyengülésben szenvedő légy imbolyog a vakítóan fehér asztalterítőn. A konyha felől csattogást hallok, mintha húst verne ki valaki. Kellemes illatok szállnak.

Nyílik a hátsó ajtó. Az italbolt vezetője egyensúlyoz befelé tálcával, tányérral.

— Egy kis pörköltöt csináltunk, meg rántott húst.

Összefut a nyál a szájamban, alig bírom kinyögni a köszönet szavait.

— Iszik valamit?

— Mit ajánl?

Gondolkodik, aztán megint eltávozik. Hamarosan visszatér, kristályüvegben borral. Maga tölt mindkét metszett pohárba.

— Saját termés.

Koccintunk. Érzem, amint a bor szétárad bennem kellemes bizsergéssel.

— Remek.

Még egyszer feltölti a poharakat. Az enyémhez üti a magáét és iszik egy kortyot.

— Nem idevalósi, ugye?

— Nem. A fővárosból jöttem.

— Magát is az NDK-gép érdekli? Már a tv is volt itt.

— Nem. En a plébános ügyében jöttem.

Megmerevedik az arca. Feláll, a rádióhoz lép, bekapcsolja a készüléket. Böcs hang szól a világpolitikai helyzetről. Amikor visszaül az asztalhoz, sütógóra fogja a hangját.

— Nagyon vigyázzon ám! Errefelé hamar kikerül a bicska a zsebből.

— De hát én csak...

— Maga most a darázsfészekbe nyúl. És aki odanyúl, ha nem óvatos, megcsípi a darazsak.

— Tud valamit erről az ügyről?

- Én semmit. Nem járok templomba.
- De csak beszéltek itt valamit.
- Megint erősít a rádió. Valósággal bömböl a készülék.
- Minden a szobor miatt volt.

Már másodszor említik ittlétem alatt a főoltárra tervezett szobrot. A kicsinyített mását láttam annak idején. Szent Györgyöt ábrázolta. De ez a szent más volt, mint a többi. Egy tömbből faragott, az arca tele kimondhatatlan emberi fájdalommal. Kezében a lándzsa, lába alatt a sárkány ugyancsak szenvedő, könyyes emberi arccal. Megrendítően szép látvány volt. Aztán valamit rebesgettek arról, hogy az r-i plébános szerezte meg. A művész nem fogadott el érte pénzt. Az volt a kívánsága, hogy a főoltárra kerüljön, mert ott minden szem elsőnek pillanthat rá.

- A Szent György-szoborra gondol?
- Nem tudom, kit ábrázol. Mondtam, nem járok templomba.
- Mi történt hát vele?
- Nem tudom pontosan. Csak az itt elejtett szavakból hámoztam ki valamit.

Megint iszik egy kortyot, rákönyököl az asztalra, és folytatja.

— Amikor felszentelték vagy mit csináltak vele, ünnepi mise volt a templomban. Mise után szokás szerint idejöttek az emberek egy fröccsre. Vasárnaponként zsíros kenyeret is csinált a feleségem hagymával. Arra különösen jól csúszik a fröccs. Szóval mise után szokás szerint jöttek, jövőgettek, de nagy volt a csendesség. Mászor mindig akad téma. A termés, a jövő heti munka, vagy éppen a prédikáció, mikor hogy. De most olyan csönd volt, hogy vágni lehetett volna. Utoljára a tanácselnök jött be, Z. K.

- Őt ismerem.

— Szóval már volt nála. No, akkor nem is kell elmondanom, milyen kemény ember az. Bejött, lehuppant a székre, s azt mondta: „Bort!” Mindig fél litert iszik ilyenkor, csepp szódával. Vízem neki az üveget, hát rámförmed, hogy mit gondolkodok én, ilyen gyenge legény ő? Hozzak egy litert. Hoztam. Mert a magamfajta ember százalékból él kérem. Minél több bort árulok ki, annál nagyobb a százalék. Mire visszajöttem a pincéből, már zengett a kocsma. Hogy ez botrány, rajtuk fog rohogni az egész környék, ki találta ki ezt a szórnyűséget, a parasztembernek már mindent el lehet adni. És akkor Z bácsi, aki megvan már vagy hetvenéves, odaállt az elnök elé, és azt mondta neki: „Ez a te szégyened is!” Az meg ránézett, és azt mondta, de olyan halkán mondta, hogy nekem a szívverésem is megállt: „Az enyém nem, majd meglátja!” Azzal kiment. A bort se fizette ki, pedig kérem, én abból élek, amit eladok. Bevágta az ajtót. És azóta sohase jön ide vasárnap délből. Mászor jön, de akkor nem jön. Hát így volt.

- Maga látta a szobrot?

— Nem én. Nem érdekel az engem, kérem. Meg nem akarok belekeveredni ebbe az egész ügybe. Még a végén engem is elkerülnének, csak mert kíváncsi voltam rá.

- Hát azért csak nem!

— Nem? No, akkor mondok én magának mást! Amikor másnap reggel jöttem nyitni, nem is reggel, szinte délelőtt kérem, mert most kilenc előtt nem érdemes kinyitni, az üdítőt inkább a vegyesboltból veszik az emberek, ott van ugyanis literes üveggel, én meg hiába könyörgök, csak kétdecist kapok. Szóval, jövők. A plébánia előtt szoktam eljönni. Hát csak földbe gyökerezdik a lábam. A szép új körítésre valaki egy halálfejet festett. S alá is írta nyomtatott betűkkel: „VESZ-SZEN A SZOBOR!” Ez volt odaírva. És aki csak arra ment, megállt, elolvasta és bólintott. Hogy vesszen.

- És a plébános?

— Gondolom, mindent megpróbált. De hát a falunak nem kellett ez a szobor. Aztán küldöttség ment hozzá, hogy tegye vissza a régit. Az is egy szentet ábrázolt. Nem tudom kit.

- De hiszen ez az új szobor nagyon szépnék ígérkezett!

— Az lehet. De itt nem kellett. A plébános elzavarta a küldöttséget. És akkor éjjel betörték az ablakát. Délből jöttek, megcsinálták. Éjjel megint betörték. És ez így ment. A végén a biztosítónál azt mondták, hogy ők ezt nem vállalják tovább, máshová is kell ablaküveg, nemcsak a plébániára. Aztán úgy maradt, betörve.

- Tényleg sztrájkoltak?

— Azt nem tudom. De vasárnap mostanában nem jönnek. Már zsíros ke-
nyeret se csinálunk. Nincs kinek.

— Tudja, ki törte be az ablakot?

A hatalmas ember elnéz mellettem. A sarokba.

— Nem. Nem tudom, kérem. Én ugye nem foglalkozom ilyesmivel.

P. P. karbantartó. Valaki elkottyantotta, hogy ő volt a tettes. Nem így mondta,
volt, csak azt, lehetett. Szép szál fiatalember. A műhelyben kerestem meg.
Egy zetorral foglalatzkodott éppen.

— Engem keres?

— Nem tudom.

— P. P. vagyok. A járástól jött? Nem vállalom most semmiféle szerelést.

— A szobor miatt jöttem.

Felegyenesedik. Hatalmas kezét ráejti a kalapácsra.

— Mit akar maga tőlem?

— Nem tetszett magának a szobor?

Egy ládára ül. Int, üljek a másikra. Cigarettdát vesz elő. Odakínálja, tüzet ad.

— Ha tudni akarja, hát nem tetszett. Nagyon nem tetszett.

— Miért?

— Mert nem olyan, mint egy szent! Csak mint egy ember.

— De hiszen a szentek is emberek voltak!

Nagyot szív a cigarettából.

— No, és a sárkány? — Most diadalmas, jól a sarokba szorított — Maga
szerint a sárkány is ember? Mert úgy néz ezen a szobron, mintha ember volna.

— Hátha ember volt...

— Az? Hiszen az sárkány volt! A Jani bácsi meg is mutatta egy régi könyv-
ben, milyen a sárkány. Hát az nem ilyen!

— Maga törte be a plébánia ablakát?

Megkeményedik a nézése.

— Honnan veszi?

— Mondják.

— Hát, ha mondják, hadd mondják! De nekem az a szobor nem kellett,
elhiheti!

— És a szobor miatt nem járt a templomba?

— Ha tudni akarja, éppen amiatt. Mert a templom az az Isten háza, nem igaz?

— De, igaz.

— Na! De ezt a szobrot az Úristen se nézhette jó szemmel. Mert ez meg-
csúfolja a szenteket! Láttá már maga a szobrot?

— Csak kicsinyítve.

— Látja! Aztán csak beszél, meg gyanúsítgatja az embereket. Ez nem a
maga dolga. Ez a falu dolga, meg a plébánosé. Maga talán rendőr?

— Nem.

— Akkor én most adok magának egy tanácsot. Egy nagyon jó tanácsot.

— Milyen tanácsot?

— Hát csak azt, hogy üljön föl a legelső buszra, aztán menjen szépen haza.
Mert itt nincs semmi keresnivalója. Érti?

— Értem.

Feláll. Nyitja a műhely ajtaját. Még sokáig a hátamban érzem a szúrós
tekintetét.

D. A. A templom egykori sekrestyéje és mindenese. Nyolc óra is elmúlt már,
mire a házáig értem. A falu legvégén lakik, majdnem a szőlőknél. Két hatalmas
komondor tépi agyarkodva a kerítést. Lámpással kezében jön a kapuhoz.

— Kit keres?

— D. A.-hoz jöttem.

— Én vagyok. Jöjjön beljebb! Vissza! — Ez utóbbi kiáltás a két kutyának
szól. Szeretnének behatóbb ismeretséget kötni a nadrágom szárával.

A család együtt ül a nagyszobában. Columbót nézik, a detektívet. A két
gyerek már az ágyban. Az asszony a fotelben szunyókál, kezét az ölébe ejtve.

A volt sekrestyés a kisebbik szobába vezet. Ezt télen sem fűtik. Hellyel kínál,
látom, ideges.

— Hát mégsem ment haza?

— Honnan tudja, hogy haza kellene mennem?

— Miért nem ment haza? Miért jött ide?

— Szeretném látni a szobrot.
 — Akkor miért ide jött? Miért nem a templomba.
 — Azt mondták, magának van másolata a kulcsokról.
 — És ha van?
 — Kérem, mutassa meg a szobrot!
 — Láta valaki, hogy ide jött?
 — Nem hinném. Sötét van már.
 — Nem jelent semmit. Mióta az a szobor itt van, az emberek a sötétben is látnak. Vacsorázott már?
 — Még nem.
 Kenyeret és házi kolbászt tesz az asztalra.
 — Egye meg, aztán menjen szépen a szállására.
 — Szeretném, ha megmutatná a szobrot.
 Literes üvegben narancslevet tesz a kolbász mellé.
 — Hagyja már azt a szobrot! Megbolydítja itt az egész falut megint. Hát nem volt elég egyszer?
 — János!
 A felesége áll az ajtóban. Szeme csupa könyörgés.
 — Menj el vele! Ne tedd szerencsétlenné a családot.
 Az ember felém fordul.
 — Mióta lemondtam az állásomról, azt mondja, csak szerencsétlenség ér bennünket. Marhaság.
 De azért kabátot kerít a nyakába, zseblámpát vesz elő, s kulcsosomóját csörgetve várakozik, míg öltözőm.
 — Erre. Itt kevesebben járnak.
 Sikátorokon, ösvényeken vágunk át a templom felé. Kutyák hörögnek a nyomunkban, egymásnak adják a jelt, s hamarosan vonításuktól visszhangzik az egész falu, mely feketén, ellenségesen terül el a sötétben, mint az ugrásra készülő vadállat.
 — Itt várjon!
 Magamra maradok a templom hátsó bejáratánál. Szél támad, megrecsegteti a tar ágakat. Macska surran a túlsó oldal felé. Egy iramodással a kerítés tetején terem, aztán eltűnik a kert alján.
 Lánc csördül, ajtó nyikordul.
 — Majd én előre megyek. Óvatosan lépjen a nyomomban. Az alsó részbe megyünk.
 A zseblámpa fénye táncolva halad tovább, egyre lejjebb a falon. Apró reccsenéseket hallani, mintha ezer meg ezer egér szaladna a lábunk alatt.
 — Itt vagyunk.
 A szem nehezen szokja a sötétséget. De lassacskán jól tájékozódok. A sarokban a Szent Mihály lova áll, mellette színehagyott, kopott baldachin. A másik sarokban hatalmas ponyva.
 — Ez az.
 Félrehajtja a ponyvát. És a sarokban, arccal a föld felé fordulva ott fekszik Szent György szobra. Fegyvere vége letörve. Sarka alól valaki kitépte a sárkány testét. Csak a szeme néz ránk, a könyörgő emberi tekintet.
 — Csúnya munka volt.
 A volt sekrestyés-harangozó nem felel. Szeme nyugtalanul repdes a félhomályban. Attól fél talán, hogy életre kel a megcsúfolt szobor, és felé fordítja hegy nélküli lándzsáját.
 T. P-né, nyugdíjas. Kopott kendőben üldögél a buszon. Lába között füles kosár, csirkék nézegetnek belőle nyugtalanul. A lányáékhoz utazik a városba.
 — Jól teszi, hogy elmegy. Nagyon jól teszi. Pogány népek ezek. Isten bűntetése lesz rajtuk.
 — Magának tetszett a szobor?
 — Dehogy tetszett! Nem tetszett az itt senkinek. Talán még a plébános úrnak se! Azt mondom én, telebeszélték neki a fejét, hogy így elvesztette a látását. De azért ezt nem lett volna szabad. Ezt nem.
 — Mire gondol, néni?
 — Tudja, amikor a plébános urat bevitték a kórházba, összegyűltek mindazok, akiknek valami közük volt a templomhoz. Elhatározták, hogy megszabadulnak a szobortól.

Az egyik csirke félig kiszabadul a kosárból. A néni visszanyomkodja, aztán fojtott hangon folytatja történetét.

— Volt, aki azt mondta, el kell égetni. Ezt azonban leszavazták, mert féltek, hogy valaki majd utánanéző, hová lett a szobor. Akadt, aki szerint a templom sarkába lehet helyezni. Ezt leszavazták. Végül abban maradtak, hogy leviszik a raktárba.

— Ott is van — vetem közbe.

— Láttá?

— Igen.

— Meg merte nézni?

— Miért ne?

— Megmondom én. Mert az a szobor éjszakánként kísérteni szokott. Éjjel vitték le oda, lopva, mint a tolvajok, és most büntetésből kísérti a falut.

A busz nagyot nyekken egy kátyúban. Összevissza dőlünk, a csomagok is táncolnak a csomagtartóban.

— Ugye mondom? Ez a lyuk sem volt itt régen. Ez is csak azóta van.

— Nem valószínű, hogy a szobor ilyen bosszúálló.

— Nem? És a jégverés? Hát a telepi istállóút? És akkor még nem is említem a Jónás balesetét.

— Vele mi történt?

— Mondom, éjjel vitték le titokban a szobrot, és a főoltárra felállították a régít. A bűnbánó Magdolnát. A haja egész a sarkáig ér. Gyönyörű hajat csináltak neki...

— Hogy is volt az a baleset?

— Szóval, mondom, éjszaka vitték le. Nem aludt azon az éjjelen senki. Mindenki bezárkózott a házba, és ha zaj támadt, összerázkódtak az emberek. Ahogy cipelték a pince felé, mert jó nehéz volt, hat ember is alig bírta, leajtották a földre, s egy darab letört a lándzsájából. A Jónás vette föl, és zsebre vágta azt a darabot. Mondták neki, hogy szabaduljon tőle, de csak nevetett. Aztán, vagy két hónap után, motorral nekiszaladt egy autónak. Azt mondják, abba halt bele, hogy a lándzsahegy beleállt a szívébe. Ezt mondják. Az alsó utcában mellettünk van valaki, egy illető, az látta is. Az mondta. Hát azóta félnek a szobortól. Nem szeretnek beszélni se róla.

Rózsafüzért hurkol rancos ujjaira, s halkan mozgatja száját az imádság szavaival. Többet nem szól. Amikor a vasútállomáson elbúcsúzom, nem válaszol.

R. község plébánosa. Kórházi kivizsgáláson van B-n. Orvosai szerint idegkimerültségben szenved, ez okozza látászavarait, s a járásában mutatkozó bizonytalanságokat. Lassan gyógyul.

A kórház kertjében üldögélünk a padon. Itt, a hegyek karéjában biztonságban érzi magát. Üres pipáját tartja a szájában, s néha megszívja.

— Plébános úr tudta, ki zúzta be az ablakokat?

— Tudtam. Tudtam rögtön.

— Miért nem tett feljelentést?

— Az ilyen dolgokat nem lehet így elintézni. Az idő mindenre megoldást hoz. Úgy lesz, ahogy Isten akarja.

— Ha teljesen felgyógyul, visszamegy R-be?

— Természetesen. Úgy érzem, szükség van rám. A pusztán azóta sem volt mise.

— És ha megint sztrájkolnak?

— Maguknak csinálnak rosszat. Nem engem büntetnek, hanem magukat. Rám haragusznak és Istentől fordulnak el.

— Kérdezhetek valami bizalmas dolgot?

— Tessék csak!

— Plébános úrnak tetszett a Szent György-szobor?

Rám emeli tekintetét. A gyermek tisztaságával néz.

— Nem. Nem mondhatnám, hogy túlságosan tetszett.

— Akkor miért?... Úgy értem, miért szerezte meg mégis?

— Tudja, a szeme miatt. Annak a sárkánynak emberszeme volt. És úgy nézett, mint a bűnösök néznek Istenre. Esengve, hogy bocsásson meg. Hát ezért.

— Ha visszamegy főtitisztelendő úr R-be, visszateteti a szobrot a főoltárra?

— Igen.

— A szobor károsodásokat szenvedett.

— Tudom. A művész már jelezte, hogy hajlandó kijavítani a hibákat. Azt a szobrot vissza kell tenni. És vissza is fogjuk tenni, én mondom önnek.

— Miért ragaszkodik hozzá ennyire? Hisz, mint mondta, önnek sem tetszik fenntartás nélkül.

— Ami most történt, az még a múlt kísértete. Talán nem voltunk fölkészülve az élmény befogadására. Ebben én is hibáztam. És ami azóta történik, amióta eljöttem, az inkább babona. Annak pedig a mi hitünkhoz nincs köze. Hát ezért.

— Nem fél főtisztelendő úr, hogy egyedül lesz?

— Nem leszek egyedül. Sokan vannak, akik nem szólnak, mert nem mernek szólni, mert a hangosak a torkukra forrasztják a szót. És azt hiszem, azóta megmozdult otthon valami a szívekben. Rég nem voltam odahaza. De úgy érzem, megváltoztak az emberek. A Szent György-szobor megváltoztatta őket. Talán ők is azt a szemet figyelik egymásban.

A kórház kapujáig kísér. A hegyoldalban szembekap a szél. A buszmegálló-nál sokan várakoznak. Inkább gyalog indulok a városnak. Fejem fölött most gyűjtják a lámpasort.

SÁRI GÁL IMRE VERSEI

Virágok portréja

RANDEVU

Szüleimmel mindig az
eladott házban találkozom,
pedig már meghaltak,
én meg jó messze, másik
földrészen vertem tanyát.
Most, hogy kik, ők-e vagy
én ragaszkodom-e ahhoz a
helyhez, nem tudom. De tény,
megmásíthatatlan, hogy
ott találkozunk.

A minap is, ahogy így haza-
mentem, édesanyám tésztát
gyúrt. A boldogságtól
majd kicsattant az arca.

SZÓBÓL ÉRTVE

Mondd, hogy: ember. Ebből a
szóból megérted azt is, hogy
rövid az út, de azt is, hogy
megfizetsz érte fokról fokra,
ahogy beásod magad a földbe.

MAGYAR TAJ

E föld virágaiban is
emberarcokat látok
és nem tudok
szabadulni vonásaiktól:
nem hullhatnak ki
közülük nyomtalanul?

ERESSZ EL

Eressz el azt a két
kismadarat.
Hívó jelüket veszik
az anyjuknak.
Majd meglátod, tudják
merre tűnjenek el.

VIRÁGOK PORTRÉJA

Mindenfajta arc néz rám.
Életük céljára rájönni
lehetetlen. Feléjük hajtatva
lépek ellágyultan és
megindítva. Mert mielőtt
beköszönt a Tél, ők már
jelzik a hó előtt az utat.
A síron meg a tavaszt, hogy
még élek, élek, de jaj!

ANYÁM, FEKETE KERETBEN

Édesanyám állt a gyermekkori
házunk ablakában. Olyan volt,
mint életnagyságúra nagyított
mellkép: fekete ruhában, betöl-
tötte teljesen az ablakot. Csak
az arca fehérlett ki fekete
fejkendőjéből, megkelt cipóként.
Éppen egy autó reflektora vilá-
gított rá, majd egy másik fény-
csóva engem terített be s in-
tettem neki, karomat felemelve,
és ekkor vett észre, mozdult,
addig csak engemet várt, nézett
a messzibe, majd intett vissza
mosolyogva, és siettem hozzá
és ő kérdezte: — Elfáradtál-e
kisfiam?

ANYÁCSKÁM MINDEN LEVELE

Édesanyám lélekszakadva elkezdett
írni és írni. Nekem írt levelet. Ne
úgy értsd, hogy lóhalálban, kapkodva,
hanem úgy, hogy cseppentett, illetve
pergetett méz volt minden szava. S
a betűi virágporosak és az egész
levél egyetlen virágba borult alma-
fa, és meleg, napsütés, május hónap.

Egy életrevaló életforma

Lám, a gyermekek az Úr ajándékai,
a test gyümölcse jutalom.

(127. zsoltár)

Mostanában egyre inkább szorongatja az embereket a túlszűfolt, iparosított-urbanizált környezet. Az összkomfort- és szórakozás-hajszoló városba özönléssel ellentétes tendencia is megfigyelhető: a leszűkített térből, szennyezett levegőből, elviselhetetlen nyüzsgésből és zajból megindult a kiáramlás természetközeli helyekre. Legalább időnként, de ha lehetséges, végleges megoldásul igyekezünk olyan vidékre jutni, ahol égbolttal, növényvel, állatokkal testközelbe, meghitt viszonyba kerülhetünk. Nos, a folyamatok visszafordíthatatlanok; a XX. századi civilizáció tény, aminek vannak ugyan hátulütői, ám rengeteg zseniális és heroikus eredményével együtt a miénk, amit szeretünk is. Az ember erőfeszítése környezete meghódítására természetes és jogos törekvés, — ám amiként rájöttünk arra, milyen kényes dolog planétánk biológiai egyensúlya, ugyanúgy rá kell ébrednünk arra is, hogy mi magunk is igencsak kényes egyensúlyú lények vagyunk.

Riporter faggat fiatal lányokat elképzeléseikről jövőendő életüket illetően: elképesztően szűk körben mozgó vágyakról hallunk. Furcsa ez abban a korban, amelyben látszólag hatalmasan kitágultak az emberi lehetőségek. S minél inkább konkretizálják vágyaikat a fiatalok, annál szánalmasabbnak érezzük fantáziátlanságukat: lakás, autó, érdekes munkakör, utazások, társasági élet, férj, néhány gyerek... Ugyanakkor bizonyos, hogy ezek mögött a sztereotípiák mögött igazi vágyuk arra irányul, hogy mozgalmas, érdekes, telivér, eleven életet élhessenek. Úgy képzelik, a jó állás, férj, megfelelő anyagiak, stb. olyan sínre gördítik őket, amelyen végiggurulva, mindezek a megfogalmazatlan vágyakozásaik is valóra válnak. Meg akarják szerezni a kellékeket, s kirakni jövőendő életútjuk mentén: s közben egy vidéparki barlangvasút díszleteit rakosgatják, amelyek közt, végigdöcögve a keskeny nyomtávú síneken, elképesztően lehangoló élményekkel kerülnek majd ki az alagút túlsó végén.

Ami egyre jobban jellemzővé válik ránk, hogy megtervezett környezetben megtervezett életet élünk, az egyre jobban zsákutcává is lesz. Miközben ki akarjuk küszöbölni a kellemetlent, a kiszámíthatatlan bajokat és nehézségeket, miközben hallani sem akarunk sikertelenségről és szenvedésről, — valahol veszítünk életünk spontán sodrásából, mélységi dimenziójából is. Kezünkbe kerítjük az életünket, s ez a kézbe kaparintott élet egyszerűen kicsi és jelentéktelen lesz; mivel megtervezett, kiszámítható is egyben, s így nem alkalmas arra, hogy betöltsön minket. Luxuskivitelével, összkomfortjával, repülőgépeivel, víziisíivel együtt sem; még avval együtt sem, hogy bonyolult és érdekes dolgok közt manipulálhatunk esetleges szakemberként; még avval együtt sem, hogy okosan megtervezett családi keretben nevelgetjük gyermekeinket. Eleinte azt hittük, csupán egy kis biztonságra, némi összkomfortra vágyunk, és mihelyt ez megvan, újabb vágyak és nosztalgiai ébrednek bennünk. Vágyainkat csupán egy-egy lépésnyire látjuk előre, s mikor nyomukba eredünk, tévován kell fölfedeznünk, hogy senkiföldjére jutottunk.

Ahhoz, hogy az életünk élhető legyen, az kell, hogy felülmúljon minket. Ám mindaz, ami felülmúl, egyúttal kockázatos is, és kiszámíthatatlan.

A vitális erők megléte nem is olyan természetes dolog, mint első pillanatra gondolnánk. Még a természeti népek is mesterkedésekhez folyamodnak, hogy vitális erőnlétüket kondícióban tartsák. Mágikus szertartásaik, melyekkel a fenyegető hatalmakat akarják kezelhetővé tenni, azok megszelídítésén túl, saját vitális erejük fokozását is szolgálja, a majdani győzelem érdekében. Ezekre a népekre nem csupán a természettel való egység jellemző, hanem a teli-természettel, a „természetfölöttivel” való kapcsolat is. Ilyen jellegű belegyökerezettség nélkül, melyet hiedelmek által aprólékosan ritualizált életmódjuk fog egybe, vitális ere-

jük nem lenne elegendő küzdelmes életmódjuk töretlen véghezviteléhez. Amikor külső behatások nyomán ez a transzcendens gyökérzet sérül, tanúi lehetünk e népek szomorú kimenetelű talajvesztésének.

Az európai ember, a maga racionalitásával megrongálta azt a közeget, amelybe vitalitásának gyökerei nyúltak. Miközben a ráció praktikusán egyre használhatóbbá és lakhatóbbá tette a Földet, miután elkiáltottuk, hogy „nincsen kísértet”, — belátható és megmagyarázható világunk oly sima és kemény lett a talpunk alatt, hogy nemcsak gyökéreszítésre alkalmatlan, de még a megtapadáshoz is igen sikos: csúszkálunk is ide-oda rajta. Mint ahogy észak tájainak fagyos talaján végzetes biológiai elbillenést okozhat egyetlen keréknyom, úgy billen meg az ember egzisztenciális egyensúlya, ha elveszti eleven kapcsolódását a természettel, s az azt bensőséggel megtöltő tartalommal, vagyis a transzcendenssel. Emberi lény számára nincs is természetközelség természetfeletti közelség nélkül. Természetünk lényegéhez tartozik ez, ami messze túlmutat ősi félelmek atavisztikus maradványain. Az embernek nem kell szégyellnie és megtagadnia vallásra szorultságát. A XX. század emberének (fogalmazhatunk így is: a fejlett szocializmus emberének) szintűgy megvan, meg lehet a maga útja a természethez is s a transzcendenshez is, mint az őserdők tam-tam-dobos népének. Ehhez azonban előbb túl kell jutnunk lelki analfabétizmusunkon, s föl kell fedoznunk vágyaink igazi természetét.

Tanúságot szeretnék tenni most, mint azoknak a ma élő ezreknek egyike, akik lelki alapjukat, életbe való belégyökerezettségüket kereszténységüknek és anyaságuknak köszönhetik. Nem egy minden tekintetben kifogástalan és sikeres élet emelvényéről szónokolva, inkább elálmélkodva, és csöndes hálával tele amiatt, hogy az életem több volt, mint én, hogy fölülmúlt engem.

Amikor elindultam a felnőtt létbe, igen kevés elképzelésem volt. Azt tudtam csak világosan, hogy szolgálatban akarok élni, — vagyis nem elszigetelten embertársaimtól, esetleges haszonélvezőjeként annak, amit ők termelnek meg, vagy termelnek ki önmagukból, hanem mint egy azok közül, akik dolgoznak a Földön, hozzájárulva ahhoz, hogy mindnyájan élni tudjunk. Azt is tudtam még, hogy lehetőleg olyan körülmények közé kell kerülnem, amelyek inspirálnak, vagy egyenesen kényszerítenek, rászorítanak a szolgálatra. Ilyen irányba tapogatóztam a pályaválasztás terén is, s ebbe az elképzelésbe jól beleillett, hogy gyermekeket hozzak a világra. Az anyaságra ugyan nem készültem föl, szinte nem is eszméltem rá: valóság eleinte csak a szerelem s a házasság volt, s hogy evvel majd gyerekek is együttjárnak, azt elméletileg természetesnek vettem.

Nyilván különbözőképpen reagálunk az anyaság biológiájára: számomra eleinte furcsa és feszélyező volt, amibe belékerültem. Hogy rosszulleteim vannak, hogy korlátozott vagyok mozgásomban és cselekvéseimben, hogy testileg deformálódok, hogy kikerülhetetlen szenvedéseken és roncsolódásokon kell majd átmenjek, mindez, így lemeztelenített, testies valóságában csapdának tűnt, amely ellen a szuverenitását átérző és értéknek tartó élőlény szükségképpen lázadozik is. Dehát a dolgok másik aspektusa az, hogy átcsapnak rajtam az egyetemes élet hullámai, hogy egy cseppcske vagyok az óceánban, ami beláthatatlanul mozog, morajlik időben és térben. Itt az élet, ami „felülmúlt”, — s itt a „természetközeli”, a mesterséges, túlcivilizált életforma ellentéte, ami jobban egyesít a természettel, mintha egy hegyi tanyán naphosszat birkákat fejnék, fejem fölött a havasi égbolttal... Minden éhségem centrumába kerültem tehát azáltal, hogy ez a biológiai csapda bekerített: nosza, szeressem hát rosszulleteimet, növekvő hasamat, mint legvalószínűbban felismert vágyaim környezetét! S amint az ember elfogadja mindezt szeretetben, egyszerűben megakadályozhatatlan, hogy át ne süssé, ragyogja a fény, — az öröm, az erő, a valódiság sugárzása. Így válik a biológiai csapda az élet s a boldogság csapdájává.

Úgy gondolom, ép ösztönű nő számára nincs természetesebb érzés, mint hogy a benne megfogant élet jó, szent dolog, s ő felelős érte, sőt, ez az ő személyes boldogságával is összefügg. Bár igaz, hogy a természet sokat pazarol, semmibe hull egy csomó élet-kezdemény, — de én, a tudatos lény, a most élő egyed semmiképpen nem állhatok be az életet szemétre dobó tendenciák, erők, hatalmak közé. A kezem közé adatott életre vigyáznom kell, mint egy értékes lángocskára. Egyáltalán nem mint kereszténynek, hanem mint embernek volt ez számomra is egyértelmű. A kereszténységem legfeljebb ott érvényesült, hogy bizonnyára ennek is köszönhetem természetes érzékenységem épségét, hogy ösztöneim

nem tompultak el, érzelmeim nem temetődtek be az ellentétes légkör közepette. Az élet ösztönös elfogadása azonban mégis, már biológiai gyökereinél is kapcsolódik a hithez. „Eleven hit” a gyermek (József Attila), hit abban, hogy az élet nagy, jó, szent dolog, annak ellenére, vagy avval együtt, hogy kockázatos, hogy nincs életbiztosítás, de boldogság- vagy sikerbiztosítás se, sőt egészség- vagy normalitás- vagy jószág-biztosítás se, egyáltalán semmiféle biztosítás; avval a rengeteg tapasztalati ténnyel megsúlyozva, hogy általában végigszenvedjük, végignyomorogjuk az életünket, hogy sokszor kell sötétben járnunk, hogy időnként úgy tűnik, rémület, szörnyűség, borzalom leselkedik ránk. És mennyivel tudatosabban, személyesebben „eleven hit” a gyermek egy keresztény szülő számára! A gyermek vállalása egyben biznyságtétel is: Istenatyánkba vetett hitünk, bizalmunk megjelenése egy új emberi élőlény alakjában. Mit is adhatnánk többet az élet Urának, mint hogy a sötétben át Felé nyúlunk, s emberré lett hitünket nyújtjuk Neki: Itt van ez az élet, ez a lángocska, amit Tőled fogadtam. Szereitem, mint önmagam, és hiszem, hogy boldogságra szültem őt, őket. Majd eljönnek a sötét órák, amikor úgy tűnik, jobb lett volna nem születniük. De akkor is Rád nézek majd, s rájuk mutatok: ládd, Neked szültem őket, Miattad, mivelhogy Vagy, s ezért mindenem túl, érdemes élni és nagyszerű dolog embernek lenni.

A szülői s különösképpen az anyai szeretet fogalmához rengeteg giccses képzet, az önzetlenség s a mártírium sok-sok hamis elképzelése tapad. Nem is forogtán másról annyi megható történet közszájon, mint amennyit hűséges kutyaírókról s a szerető anyai szívről hallani: gondolom, az anyák maguk is érzékenyennek olykor-olykor saját szívük nagyszerűségein, s ez elég kár.

A szülői szeretet nem valami specialitás, hanem épp olyan kell legyen, mint a szeretet általában. Csak az a helyzet, hogy szülő-gyermek viszonylatban könnyebben megszűnik ez a szeretet, mint egyébként. S ez is egyfajta „ajándék az Úrtól”, ami miatt áldás a gyermek: könnyeden, természetesen, aszketikus gyakorlatok és mutatóványok nélkül történik meg az emberrel mindaz, aminek meg kell történnie.

Annaira elvesztettük érzékünket az életünk folyamata, megtörténeisé iránt! Elfelejtjük, hogy az emberi életnek van növésvonala, mint egy fának: valamilyen-né lesz. Van érzékünk a fiatalságunk iránt, — s aztán semmi több. Mintha egész további életünk a fiatalság konzerválására irányulna, majd ha már ez reménytelen, a fiatalság elmúlása feletti nosztalgia nyomja rá a bélyegét. Ez az oka annak is, hogy olyan kevés manapság a szép öregember. Alig-alig akadunk kiérett bölcsességre, megtisztult, derűt és békét sugárzó szeretetre! Öregkorunkra legtöbbször deformálódott lényekké leszünk, akik reszketően kapaszkodnak énjük állításának morzsáiba, s tragikomikus módon merevednek bele önáltató hazugságaikba. Rosszmájúság, elégedetlenkedés, állandó kritizálás teszi kellemetlenné sok öregember körül a légkört.

Pedig az emberi természetből nem szükségképpen következik az öregkori deformálódás.

Szeretéseink formálnak minket, s szeretetünk is formálódik.

A szeretet kifejlődésének, megtanulásának természetes útja az érzéketesen, az ösztönös szférán át vezet. A kisgyerek anyjával való testközeli kapcsolatának, a szeretés jellegzetesen érzékes voltának itt is, akár a maga módján a férfi-női kapcsolatban, fiziológiai fontosságán messze túlmutató szerepe van. A maga idejében létfontosságú, hogy a testközeli meleget, fészket, biztonságot nyújtó szeretet meghittén bizalmas, mintegy egymást birtokló kapcsolatot hozzon létre szülő és gyermeke közt, ám ha ez kellenél tovább marad így, az érzelmi viszony fűledtté, a személyiség szabad kifejlődését akadályozóvá válik. Mint ahogy a repülőgép szinte észrevétlenül emelkedik a kifutópályáról a levegőbe, úgy kell ösztönös érzelmeinktől átitatott szeretetünknek is csendesen fölemelkednie, s szabad, szellemi viszonyulássá válnia. Egy idő után az ösztönösség deformál. Így van ez a szerelemben is, ahol a vágy meghamisítja a szeretetet; de vannak az érzelmi-ösztönös rászorultságnak olyan formái, amelyek a szülői szeretet leple alatt lapulnak meg macakusl: kárpótlás-kicsikarás egyéb kudarcokért, nem teljesült vágyakból származó ambíciók áttevése a gyerekekre, stb. Mégis, a szülői szeretés az az érzelmi forma, ami leginkább képes a maga természetes csatornáin át megtisztulni mindenfajta ösztönös tisztátalanságtól. A szerelemben, mivel

igen szoros összefonódottságban jelentkezik a szeretet a vágygal, a tisztulási folyamat fájdalmasabb és bonyolultabb, s épp ezért sok esetben nem is történik meg. Vagy közbelép, mint hamis mentőangyal, korunk jellegzetes érzelmi betegsége, a szeretet tárgyának kicserélődése, — vagy az érzelmi-ösztönös rászorultság önzetlenségnek álcázza magát, amely képes akár a rabszolgai létforma önmegalázó aktusaira is. Mindkét esetben csonka marad a szeretet: a személycserénél azért, mert a hűség, a kitartás, a véglegesség lényeges eleme a szeretetnek, amit nem lehet büntetlenül elhagyni; — a másik esetben meg azért, mivel az álcázott rászorultság hazug állapot, s így képtelen a személyiség végső, szép kifeformálására.

A szülői szeretet képes megtanulni a visszavonulást, háttérben maradást. Tiszteli gyermeke szabad személyiségét, jogát, szükségességét annak, hogy a saját életét élje. Az ember nem magának szüli gyermekeit: a szülői szeretet lényegéhez tartozik, hogy *szabadon hagyó szeretet*.

S a szülői szeretet akkor funkcionál természetének megfelelően, ha *nyit*: vagyis nem megskoszorozódott önzés csupán, hanem arra a szeretetre tanít meg, amely mindenki felé irányulhat, s kell is, hogy irányuljon.

Gyermekemhez való természetes viszonyomon keresztül megtanulom a szeretetet. Azt a szeretetet, ami akkor is melegséget adó, ha nem testközeli; ami akkor is cselekvéskészültségben tartja az embert, ha teljesen a háttérben van; ami tökéletesen elfogad és befogad, s ugyanakkor tökéletesen tisztelőben tartja a személy szuverinitását. Van az életnek olyan szakasza, amikor minden pillanatomat a gyerekek szolgálata köti le, gondolom, ápolom őket, bajlódom jól-létükért, — s közben eszembe se jut, hogy most „önzetlen vagyok”, hogy „feláldozom ifjú éveimet”... Teljesen természetes közegben, a mindenkori perc követelményeihez spontán módon igazodva történik meg az önzetlenség, a szolgálat, az elszakadás önmagamtól. Ezt kell tennem, ha voltam olyan merész, és életet hoztam a világra. A magam egzisztenciájából indultam ki: szerettem, elfogadtam az életet, szültem. S miközben ebből eredő tennivalóim sodornak, ismét a magam egzisztenciájához jutok: szeretetem formálódik, és kifeformál engem.

A gyermekek elfogadása és felnevelése nem azért „éri meg” a szülőnek, hogy a gyermek esetleg viszonzzereti őt, hálás neki, tiszteli s gyámolítja majd öreg napjaiban. A szülői létmód „haszna” aktuális funkcionálásában van.

Felbecsülhetetlen érték az is, hogy gyermekeink hozzásegítenek életünk elviseléséhez. Egy kisgyermek jelenléte megföllebbezhetetlenné teszi az életet. Nem oldja meg azt, nem pótol minden hiányzót — s nem is szabad gyermekünket pótszernek használnunk! De a vitális erőnlét esetleges hullámmászai, boldogságunk és boldogtalanságunk történései halványabbá, kevésbé fontosakká lesznek a gyermekeink arcáról visszaverődő megvilágításban.

Egy hároméves kislány titokzatos érzékenységgel fogta föl anyja boldogtalanságát. Anyja nem sirt előtte, nem viselkedett másként, mint az átlagos anyai viselkedésmód: lénye elerőtlenedése és kétségbeesettsége azonban valami módon mégis átszivárgott gyermekébe. Egyik este lefekvéskor a gyermek meggyötört kis arccal, tág szeméből kifolyó könnyek közt azt mondta: „Én nem akarok élni! Hogyan kell meghalni?”

Esetleges szerencsétlenségünk valahol gyötörhet, ám van valami fontos feladatunk, ami szinte a zsigereinket át ragad meg: el kell látni gyermekünket; életben kell tartani gondoskodásunkkal, s ezen túl, boldogságunkkal is táplálnunk kell őt.

Felélősek vagyunk gyermekünk boldogságáért. Nem úgy, hogy megteremtjük körülötte a tökélyt, hanem azáltal, hogy lényünkben hordjuk azt a boldogság-mennyiséget, ami elengedhetetlen környezete a gyermeki boldogság mindennapi kivirulásának. A gyermeket nem csupán családja veszekedése, kriminális magatartása veszélyezteti: élete gyökereinél támadja meg és roncsolja szülei boldogtalansága is. Távolról sem arról van szó, hogy gyermekeinkre való tekintettel családi idillt kell produkálnunk ott is, ahol ez lehetetlen: a gyermeket amúgy sem lehet becsapni. De tudnunk kell, hogy a generációk nem egymástól elszigetelten léteznek, sorsuk, erkölcsiségük, boldogságuk szinte kikövetkeztethető egymásból. Ha erkölcsöm vagy boldogságom lazul, hanyatlík, szétesik, az nem csupán engem érint, hanem messzemenően érinti gyermekeimet is. Vagy úgy, hogy ők még nálam is erkölcstelenebbek és boldogtalanabbak lesznek, vagy úgy, hogy irgalmatlanul meg kell szenvedjék a maguk tartását és boldogulását.

Mindez a mérhetetlen felelősség nem szabad, hogy lebénítson, hogy gyávává tegyen az élet elfogadására. Ha egyértelmű számomra, hogy az élet érték, akkor az ebből fakadó életemen keresztül valahol egyértelművé válik ugyanez gyermekeim számára is, vétkeim és gyengeségem dacára. A hazugság-mentesség több, mint a tökéletesség. Tökéletesség ugyanis nincs: mindig lelepleződik valami kis csalás, naivitás, félszegség, gikszer. Tehát nem tökéletességre vagyok kötelezve, hanem hazugságmentességre, — csak azt se felejtsem el, hogy az önmagamnak való hazugság veszélyesebb a többinél!

Az ember önmagában is felelős az életéért, ám ezt krízisállapotokban hajlamos elfelejteni. Ha azonban arra gondol, hogy egyszer majd gyermeke is kudarc, szenvedés, halál előtt áll, jobbat nem tehet, mint hogy „előéli” ezeket az élethelyzeteket gyermeke számára. Bár az a naiv vágy tölt el, hogy gyermekünk boldogságban usszon, de nagyon jól tudjuk, hogy emberi életre szültük őt, ami nincs bebiztosítva betegség, sikertelenség, mindenféle kiszámíthatatlan szerencsétlenség és halál ellen. Szárnyaira bocsátom hát gyermekemet, hogy élje ezt az életet; történjen meg vele mindaz, ami egy emberrel meg kell hogy történjen. Aggodalmaskodó majomszeretettel mit sem segíthetek neki. Egyet tehetek: felmutatom előtte a magam életét. Vagy fel sem mutatom, ez már túlzó, színpadias gesztus lenne. Egyszerűen élem a magam sorsát öelöttem egy-két lépéssel. Ez történt velem, gyermekem: benne forgolódtam az életben, mindenféle vágyakban és szeretésekben. Beteg voltam, gyötrődtem, sirtam, megsebesültem, haldokoltam, és kitett vagyok a végső elroncsolódásnak, halálnak. De ládd, túléltem mindent, eleven vagyok most is, és azt mondom: érdemes élni. Mindez megtörténhet veled is, majd sirni fogsz esetleg, szenvedsz, — de szeretni is fogsz, nevetni, meg ragyogni. A boldogság: több.

Gondolatmenetünk elején megállapítottuk, nem ismerjük igazán vágyaink természetét, lelkileg analfabéták vagyunk. Egy-egy lépésnyire tekintve előre, minduntalan zsákutcába jutunk; kiszámítva és bebiztosítva életünket, unalomba, banalitásba bonyolódunk; önzéseinket követve elveszítjük boldogságunkat. Majd végigkövettünk, vagy inkább itt-ott érintettünk egy életformát, ami nem a kiszámítottságra és a bebiztosítottságra alapoz, s ami nem az önzés számításai szerint kalkulál: ez az életforma az, ami elfogadja, világra hozza és szolgálja az életet. Bár tökéletesen „természetesnek” látszik, de mélységesen kapcsolódik a hithez, ahhoz a hithez, ami az életet feltétlen értéknek, szentnek tekinti. S amiként gyermekeink világrahozatala, fölnevelése és szeretése egyben hitünk aktuusa is, úgy válnak ők valóban Isten áldásává számunkra.

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE!

Hivatkozással az Országos Anyag- és Árhivatal közleményére, szeretettel értesítjük a Plébánia Hivatalokat és Kedves Előfizetőinket, hogy a sajtótermékek árának változásával kapcsolatban 1979. február 1-től kezdődően az Új Ember egy példányának ára 3,— Ft, a Katolikus Szó egy példányának ára 2,50 Ft (dupla terjedelmű száma 5,— Ft), a Vigilia egy példányának ára 16,— Ft, a Teológia egy példányának ára 25,— Ft, a Magyar Kurir évi előfizetése 395,— Ft.

Ennek megfelelően módosulnak az előfizetési díjszabások is:

A Vigiliánál

egész évre:	Ft	180,—
félévre:	Ft	90,—
negyedévre:	Ft	45,—

Az Új Embernél

egész évre:	Ft	180,—
félévre:	Ft	90,—
negyedévre:	Ft	45,—

A Teológiánál

egész évre:	Ft	100,—
-------------	----	-------

ALBERT SCHWEITZER

JEGYZETEK, BESZÉLGETÉSEK, GONDOLATOK

„A legszebb emlékmű, amit egy ember kaphat,
embertársai szívében él.”

Albert Schweitzer a zeneszerző, a teológus, a filozófus és az orvos minden idők egyik legnagyobb humanistája.

„Aki valóban jószágos, sohasem lehet boldogtalan, aki valóban bölcs azt nem zavarhatják meg, aki valóban bátor, az sohasem fél.” Konfucius egykori szavai jellemzőek Albert Schweitzerre is.

Szeptember, Albert Schweitzer halálának hónapja, a lassú elmúlás időszaka, midőn a természet még egyszer, mintegy búcsúzóul, különös szépségében mutatkozik meg. Szeptember hónapja apám, Szirmai Károly *Üzent az ősz* című novellájának sorait is eszembe juttatja:

„... Kelet felől, a tölgyes irányából, elmosódó kiáltás hallatszott... Még végig-végigajongott a falu fölött a foszlányokba tépett vadlibazajlás, mikor kelet felől, most már közelebről, újból fölrepült az előbbi fájdalmas, hívó hang, de most már a szavak is kivehetők voltak.

— Hol vagy?...

Válaszul, távolból, vadludak sikongtak vissza, aztán nem hallatszott többé semmi.”

Ez a kép Albert Schweitzerre is emlékeztet, rá, aki életét egy „magasabb foglalkozás”, a hivatás oltárára tette, az őszinte, hősiés humanistára, rengeteg munkájára és önfeláldozó, önmegtartóztató életére. Amikor Albert Schweitzer elszánta magát a nehéz feladatra, hogy Afrikába menjen, az akkor távoli és titokzatos kontinensre, olyan indítókok alapján tette ezt, melyeket Georges Hourdin, Simon Weil *La pensateur et la grâce* című könyvének előszavában a következő szavakkal jellemez:

„... des plus hauts subjects, les seuls qui finalement important, l'amour a Dieu, le malheur humain, la bonne utilisation du temps, le renoncement, la charité, la pratique des vertus surnaturelles.”

Azaz „... a legfontosabb és az egyedül fontos dolgok: az Isten szeretete, az emberi szerencsétlenség, az idő jó kihasználása, a lemondás, a jótékonyág, a természetfeletti erők gyakorlata.”

Elsősorban a beteg négereken akart segíteni. Akkoriban Schweitzer már hit-tudományi és teológiai doktori címmel rendelkezett, az orvosdoktori cím mellett. Mégis egyetlen gondolat vezette, csak orvos akart lenni, s tágabb értelemben: segítő, tanító, misszionárius az egyszerű szenvedő emberek között.

„... un être qui ne peut ni parler, ni être exprimé, qui disparaît sans voix dans la masse humain, petit griffonnage sur les table de L'Histoire; un être pareil à un flacon de neige en plein été, est-il réalité ou rêve, est-il bon ou mauvais, précieux ou sans valeur.” (... lét, mely nem tud beszélni, mely nem fejezhető ki, amely eltűnik minden hang nélkül az emberi tömegekben, egy kis vonás, vagy „firkálás” a történelem asztalán; lét, mely hópehelyhez hasonlítható a nyár közepén, akár valóság, akár álom, jó vagy rossz, nemes vagy értéktelen.)

Így látja Robert Musil franciára fordított könyvében (*Tonka*) azt az embert, amilyen Albert Schweitzer is lenni akart. A francia fordítás szavait idézte egy német nyelvű beszélgetésük során Albert Schweitzer.

Amikor időről időre beutazta Európát, csak azért tette, hogy a koncertjeiért és megjelent könyveiért kapott pénzen őserdei kórházának létét biztosítsa, annak létalapot teremtsen. Ott nemcsak orvosi segítséget nyújtott a betegeknek, hanem — és ezt külön is ki szeretném emelni — egy rendkívül fontos szempontot is hangsúlyozott és ennek megértésére nevelte őket. Igyekezett megértetni betegeivel, hogy aki segítséget kap, annak magának is segítenie kell, mégpedig a munkájával. Albert Schweitzer ezt az egyén érdekében tette, de ezek az egyének a közösség alkotórészei. Ez is bizonyítja mély bölcsességét.

„Nagy különbség van a tudás és a megértés között” — mondta egyszer Hannes Alfen svéd professzor, aki 1970-ben a francia Louis Neel-lel nyerte el a fizikai Nobel-díjat. Albert Schweitzer emberbarát volt, de ugyanakkor jó emberismerő is. Mindkét jó tulajdonságának hasznát vette a gyakorlatban. Ahogy a közmondás tartja: „Ha egy éhezőnek segíteni akarsz, akkor ne halat adj neki, hanem horgásbotot”.

Ebből az elvből kiindulva alapította Lambarénét is.

Többször találkoztam Albert Schweitzerrel európai utazásai során, de máshol is. Közös beszélgetéseink emléket értekes kincsként őrzöm. Sokkal fiatalabb voltam nála, s minden vele folytatott eszmecsere különleges gazdagodást és egyben bátorítást is jelentett számomra.

Nagyon gyakran megegyeztek nézeteink az élet problémáit, hétköznapijait és ritka ünnepnapjait illetően. Arról is többször beszélgettünk, hogy ma a szeretetet, egymás kis világának megbecsülését, a betegek iránti részvétet és segíteni akarást sokszor hiába keressük. Bleuer professzor, az egyik svájci elmegógyintézeti klinika volt igazgatója ezek hiányát a következőképpen fejezi ki:

„... A „tulajdonképpen”, ami a beteg és az orvos közt feszül, nem az amit mi pszichologizálásnak nevezünk, és az sem amit például egy művészeti tárgyban a szakkritika alapján meg lehetne határozni..., hanem egészen más, megfoghatatlan és eszményi, ami a jó emberben öntudatlanul is él.” A humánumot, a Schweitzeri értelemben vett leginkább mindennek felettinek tartom. Ehhez csatlakozik a valódi érdeklődés és segíteni akarás, nem azért, mert „illik”, hanem mert a lélek természetes igénye. Ebben a gondolatmenetben egyébként teljesen egyetértettünk Schweitzerrel beszélgetéseink során. Mindig a szeretetet és a jóra való törekvést hangsúlyozta, s elmosolyodott, amikor „apáink” kedvenc mondását idéztem: Ne ítélj meg felebarátodat, hisz te sem tudod, mit tennél a helyében. Schweitzernak a humánumról vallott felfogása egyébként sok pontban egyezik azzal, amit Bleuer professzor fejteget: „A szeretet, a szellem és humánus közössége tulajdonképpen létünk alapja. Adottak a maguk természete szerint, s hatnak is, ha mi azt a talajt melyen hatni tudnak, nem rántjuk ki alóluk.”

„A régi időkben a mi kultúránkban is volt még olyan orvos, akinek az odaadásában és a jóindulatában hittek a betegek — folytatja Bleuer professzor. Ma minket, orvosokat és pszichiátereket valósággal elszakítanak betegeinktől, egyre nő az űr közöttünk, s mindkét fél egyre elhagyatottabbá válik. A beteg kezdi elveszíteni orvosát, és az orvos elkezd, nem orvos lenni”.

Ezek voltak azok a megfontolások, melyek alapján Schweitzer 40 éves korában mint befutott, már világhíres szakember, félbeszakított mindent és elkezdte az orvosi egyetemét. Ahogy maga mondta beszélgetéseink során: „Elhatározásaim indító oka többek között az volt, hogy láttam: a gyakorlat, vagy az elmélet egymás nélkül, vagy akár egymással társulva, de humanizmus nélkül, nem elegendők, üres teret hagynak maguk mögött.” Ezt mondta, közben megigazította nadrágtartóját, mely készült lecsúszni a válláról s ezzel nadrágja állását is láthatóan veszélyeztette. Ingujjban volt és így a zakója sem mentette, nem „szépítette” a helyzet súlyosságát. „Oda se neki” — mondta. Utána megpödrötte dús bajuszát, előbb az egyik, majd a másik s aztán egyszerre mindkét kezével. Úgy tudom, hogy ezek a kedves és talán kissé komikus mozdulatok sokszor igen komoly megbeszélések menetét is kedvezően befolyásolták, nemcsak akkor, amikor az első világháború alatt egy ideig a franciák internálták, de akkor is például, amikor Gabon vezetőivel voltak egy időben nézeteltérései.

„Ma az emberek nagyon igénybe vannak véve — folytatta még mindig a nadrágtartójával bibelődve —, sokan a tisztéségek után járnak, másoknak pedig enélkül is sok a tisztése, és így minden idejük rá is megy. *Onus est honos* — és ez így is van. Így aztán a mai orvosi világban a beteg nemigen találkozik élő humanistával. Minden írásba van rögzítve, de úgy, ahogy Seneca mondta: *pessima tempora, plurimae leges*.”

De hadd idézzem ismét Bleuert, aki nagyon sok dolgot jól lát, s akinek fejtegetései közelebb visznek Schweitzer megértéséhez: „Ma űr tátong a betegek körül, s ők ezt érzik is. Érzik a kórtermekben, ahol rövid vizitek sora váltogatja egymást: osztályos orvos, a beteg magánorvosa, az osztályos nővér az injekcióval, a főnővér, aki ellenőriz és szervez, a takarítónő, aki virágokat visz és helyez az asztalokra, a főorvos, akit már másutt várnak. De a betegek ugyanezt érzik már akkor is, amikor a telefonhoz nyúlnak és egy orvost hívnak fel, aki vagy »nincs ott«, vagy nem ér rá.”

„Nálunk mindenki ráér és mindenkit meg tudunk hallgatni, mert minket sehol sem várnak, és nem kell értekezletekre sietnünk” — mondta Schweitzer. — Persze ez nem jelenti azt, hogy nekünk nincs dolgunk. Sokan, nagyon sokan várnak ránk s olykor sok minden hiányzik, de ennek is megvan a maga jó oldala. Nálunk nincs formalitás, s ha 18 órát dolgozunk is, érzi az ember, mennyi pozitívum van a munkája mögött. Persze, sokszor kívánom, hogy minden nap kétszer olyan hosszú legyen, mert sok tervem van még, sok mindent szeretnék még megvalósítani. Aztán rengeteg levelet is kapok, de ezekre is válaszolok. Kézzel írom a válaszokat, csak a levélborítékokat címezik meg, de ezt Te is tudod” — mondta. Olykor tegezett, máskor meg magázott, szóban és írásban is ritmusban váltakoztak a *Du-k* és *Sie-k*.

— És milyen a helyzet az egyetemeken? — kérdezte.

Sokszor panaszkodnak barátaim és ismerőseim, kísérleti intézetek alkalmazottai, egyetemi klinikák igazgatói, egyetemi dékánok és rektorok, tehát mindenki, munkakörétől függetlenül, természetesen elsősorban magánbeszélgetések során, de olykor hivatalosan is. 8—9 órát töltenek el naponta adminisztratív ügyekkel, kis személyi veszekedések elsimításával, intrikák, rágalmak kivizsgálásával, fontoskodó ifjú kollégák, hallgatók, vagy mások ügyeivel, az állandóan változó jogszabályok tanulmányozásával. Kutatásra alig marad idő. S mindezeket saját magam is megerősíthetem.

„— Hasonlókat tapasztaltam jómagam is utazásaim közben” — mondta Schweitzer.

— Ám mindig lesznek olyanok, mint Ön is — vettem közbe, — akik nemcsak saját életükkel törődnek, hanem nagy áldozatok árán segítségére sietnek a tehetetleneknek, az elesetteknek, ugyanakkor a tudományt is előbbre viszik; s nemcsak a kutatásban, hanem a kutatás eredményeinek a gyakorlatba való átvitelében is élenjárók.

Schweitzer bólogatott: „— Persze ez másokra is vonatkozik, itt volt például a Vöröskereszt megalapítója...” — Elhallgatott és elgondolkozott. Láttam, hogy számos gondolattal játszadozik, vagy Henry Dunant egykori világában „bolyongott”, aki hozzá hasonlóan a Béke Nobel-díjat nyerte el 1901-ben, de úgyszólván nyomorban élt, mert ezt is felajánlotta a nagy ügy szolgálatára. Vagy talán az egyik orgonakoncertjére gondolt, vagy az újabb kultúrfilozófiai előadásaira, s egyúttal a világbéke további és eredményesebb propagálására?

„Adj valamit vissza testvéreidnek boldogságodért...” Ezek azok a mondatok, melyeket 1896-ban Günsbachban, a pünkösdi vakáció idején fogalmazott meg először, s melyek aztán elindították az orvosi hivatás felé vezető úton, mely bambuszból épített kórházi barakkok és az evangélikus misszióban az éjszakai virrasztások felé vezetett. Egy ilyen ébren töltött éj során fogalmazta meg filozófiájának gyakorlatban is megvalósított alapelvét, „az élet tiszteletét”. Schweitzer ideológiája nem maradt papír-idol, valósággá lett, törvényeinek megírásához nem volt szükség vastag könyvekre, ő a szeretet és a segíteni akarás törvényét követte. Mindenhol önzetlen lélekkel támogatta az igaz és hasznos életet.

— „OM MANI PADME HUM”, minden mozog, minden mozgásban van, ez a felirat áll több buddhista templom falán Katmanduban, Nepal „költői” magasságokban fekvő fővárosában, és az Ön tanai és élete is bebizonyították, hogy ez a mondat mennyi igazságot rejt magában — ilyesmit mondtam neki egyszer.

„— Hasonlóan fejezte ki magát az első materialista filozófus Herakleitosz, — válaszolta —, bár nem is az a fontos, ki volt az első, aki ezt a bölcs mondatot ki mondta, hiszen az élet úgyis ezt az örökérvényű törvényt követi.”

— Igen, a megállás már a visszafejlődés veszélyét rejtje magában — mondtam. Valóban, így is van. Aztán elmeséltem annak a felderítő utamnak a történetét, mely Ephesusba, azaz Ephesosba vezetett, melyet ma más néven hívnak a törökök. Itt élt és működött Herakleitosz és később itt élt Szűz Mária is. Ott találtam rá Szent Pál sírjára.

A földből alig kiemelkedő kő jelezte egy lerombolt görög templom helyén a nevezetes helyet.

Albert Schweitzer mesélt harcairól, az újabb időkben felmerült nehézségekről, akadályokról is. Nekem is tudomásom volt a gaboni kormány egyes szerveinek álláspontjáról, de azért mindig sikerült eddig a problémákat megoldania és egyben a kormány hivatalnokait is meggyőznie, hogy nem lehet ezeket a törzsükhöz, családjukhoz szokott beteg embereket, akik Lambarénében is a családjukkal együtt

élnék, szereteteik körében, s ott is a megszokott ételeket eszik, egyszerre eddigi környezetüktől kiszakítva egy európai kórházhoz hasonló viszonyok között ápolni. Egy ilyen kórházban még betegek lennének, lelki betegekké válnának és megszöknének. Schweitzer nem hagyta cserben védenceit. — „Bármít tennél, tedd egész szívedből” — mondta egykoron Konfutse Kína dombjai között.

Emlékeztettem Schweitzert, hogy ő is idézte e gondolatot egyik beszédében. „— Igen, valahol emlegettem — mondta —, ha talán nem is pontosan ezzel a szöveggel. A Talmud egy bölcs mondatára is hivatkoztam nemrég: Aki egy emberéletet megment, egész világot ment meg!”

Természetesen fontos gyakorlati kérdésekről is beszélgettünk. Elmagyarázta a gyógyszer-beszerzések módjait, a csomagolást és a szállítást. Bizony nagy utat tett meg minden készítmény, míg a távoli Lambarénébe nem ért. Szavai nyomán ismét útrakeltünk gondolatban Bordeaux-ból Dakarba, egykori hajókkal, s Dakarból a folyó mentén Lambarénébe. Egy-két megtörtént komikus esetet is elmesélt. Amikor az egyik törzsfőnököt vizsgálta, azt mondta, nagyon lassan ver a szíve... „Nem baj, ráérek, nem sietős az utam...” Sehogy sem akarta megérteni, hogy Schweitzer szívbetegekre következtet e „lassúság” alapján.

„Wer dieses Leben kennt, hat dieses Leben überwunden” — idézte Schweitzer Upanisadent. „Aki valóban jó, az nem lehet szerencsétlen, aki valóban bölcs, az nem lehet zavaros...” illetve azt nem lehet zavarba hozni — egészítettem ki Konfucius' szavaival. Albert Schweitzer a legnagyobb csodálatomra azonnal folytatta a mondatot: „...aki valóban bátor, az nem fél soha”. Igen, ismerem ezeket az írásokat és bölcs mondásokat — mondta nevetve, és közben megint megigazította kissé lefelé csúszó nadrágját. S ez a mozdulata ebben a pillanatban most Szent-Györgyi Albert mozdulatára emlékeztetett. Amikor Szegeden bejött az egyik előadásra — ritkán tartott előadást a negyvenes évek elején —, lógott a nadrágszíja. Mi, „golyák” akkor csodálva néztük a nagy Nobel-díjast, majd mindannyian önkéntelenül a nadrágszíjára néztünk. Amikor pillantásaink nyomán észrevette a „bajt”, szerény egyszerűséggel, minden zavartság nélkül ugyanazzal a mozdulattal igazította meg, mint most Schweitzer. Közben arról beszélt, hogy az embernek nem kell, sőt nem is szabad sem az életben, sem a kémiában a dolgokat és a képleteket kívülről megtanulnia. A kívülről való tanulás egy kissé primitív dolog, terheli az ember agyát. Amit értünk, azt úgyis el tudjuk magyarázni. Csak az a fontos, hogy az ember tudja, minek hol lehet utánanéznie.

— „H₂O a víz — mondta —, de ezt sem fontos és semmit sem fontos kívülről tudni.” Mint kezdő kerültem Szegedre. Szent-Györgyit, a Nobel-díjast sokan irigyelték — jó szokás szerint —, de sok bölcs mondását, lendületét és kutatásainak eredményeit magammal vittem az életbe, és ezeknek nagy hasznát vettem. Későbbi találkozásaink során, különböző országokban, többször említettem is ezt neki, de ő csak szerény kezlegyintéssel vett erről tudomást, s rögtön időszzerű érdeklődési területére terelte a szót.

Most Schweitzer is majdnem ugyanazokat a szavakat mondta, mint a nagy tudós, aki csodálatosan sokoldalú. A tudomány vagy a művészet egyetlen területének ismerete, vagy tanulmányozása nagyon kevés lett volna számára s nem elégítette volna ki. Ő számos területet „uralt”, s az egyes szakok határterületeit is jól ismerte. Nagyvonalú, zseniális áttekintő képessége megmentette attól, hogy másodrangú, lényegtelen dolgokkal foglalkozzék.

Albert Schweitzert számos európai és amerikai egyetem meghívta. Könyvei nagy elismerést biztosítottak számára a tudományos világban. Ki tagadná, hogy Bach organumúveinek általa készített hangfelvételeit csodálattal hallgatjuk ma is. Orvosi működése során az idők folyamán barátok és segítőtársak csatlakoztak hozzá, s mind nagyobb számban támogatták humanista célkitűzéseinek keresztülvitelében.

Norvégiai „vándorlásaim” során, különösen Oslóban és Bergenben figyelemmel kísértem Albert Schweitzernek Max Tau, a skandináv író és kiadó által publikált könyveit. Tau támogatása jelentős szerepet játszott abban, hogy Schweitzer humanista és tudományos működése alapján megkapta a Béke Nobel-díjat.

Nem szándékozom Schweitzer életének számos és általánosan ismert részleteire kitérni, bár ezek mindegyike az emberiség egészének számára is fontos. Talán meg kell emlékeznünk a fiatal orvosok seregéről. Ők a borzalmas második világháború után elzarándokoltak hozzá a messzi Afrikába, hogy tanuljanak tőle és nagy élettapasztalata révén is segítségében részesüljenek. Albert Einstein, aki akkoriban Thomas Mann szomszédja volt Princetonban, és Wignerrel is hosszú

sétákat tett, a következőket írta: „Egy ember, akinek élete saját maga számára elvesztette értelmét, nem életképes”. Bár Einsteinnek igaza volt, én mint orvos nem tudtam e mondatot teljesen elfogadni, hiszen ezeken is segíteni kell, éppen Albert Schweitzer és mások példája nyomán.

Nemcsak orvosok, hanem zenetudósok is segítségért fordultak Schweitzerhez, az orgonaművészettel és az orgonaépítéssel kapcsolatban. Albert Schweitzer a művészet, a tudományok, a politika és az irodalom számos nagy emberével baráti viszonyban volt. Thomas Mann többször meghívta Amerikába, és Einsteinnel együtt azt ajánlották telepedjen ott le, hogy az általa tervezett négykötetes filozófiai és művészeti munkáját befejezze. Az első két kötetet 1973-ban megjelentették, a két utolsót Schweitzer már nem írta meg.

Az egyik beszélgetésünk alkalmával említette, azzal a gondolattal foglalkozik, idézem „... auch eine systematisch konzipierte wissenschaftliche Serie auszuarbeiten, die nach Inhalt und Aufbau wie eine Vermittlung zwischen wichtiger theoretischer Grundlegung und praktischer Auswertung und Anwendung in Rahmen interdisziplinärer Koordination anstrebe.” Azaz röviden összefoglalva: a gyakorlati és elméleti vonatkozások, tudományos eredmények összeegyeztetése és rendszeresítése, ezek leírása és alkalmazása lett volna a célja munkájának, mely aztán a tudomány különböző vonatkozásainak rendszeresítését és alkalmazását akarta célszerűen biztosítani, illetve kivitelezni.

Schweitzer az az ember volt, akire talán ez a közmondás jellemző: „A kivétel erősíti a szabályt”. Élete és munkássága eltért attól, amit „az iskolában tanítanak”. Egy másik közmondást is szívesen idézett: „Die besten Jahren sind nicht immer die guten”, de ez rá nem vonatkozik, mert nála minden év és életkor egyformán sikeres volt és jó termést hozott. Munkásságát az egység és a rendszeresség jellemzi. Időtállót alkotott minden területen. Minden, amit elkezdett, keze alatt tartóssá, egységessé vált. Albert Schweitzer, mint ahogy azt már sokszor és sokan megállapították, a nagy humanisták közé tartozik, akinek kijelentései és cselekvései is univerzális jelentőségűek és általános értékűek.

Az irodalomtörténet számon tartja jellegzetes és egyéni biográfiáját, mely afrikai élményeit is magában foglalja. A filozófia becsüli Kantról szóló kitűnő munkáját és más, említett könyveit, kultúrfilozófiáját is. A zenetörténet nagyra értékeli 720 oldalas Bach-monográfiáját.

Az orvostudomány kiemeli orvosi működésének és példamutatásának nagyságát. Az egész emberiség köztudatában mint nagy békeharcos és humanista él. Bátran mutatott rá az atomenergia háborús felhasználásának és a fegyverkezési versenynek nagy veszélyeire.

Albert Schweitzer másokkal egyidőben engem is megkért, hogy utazásaim és különösen neves tudósokkal és politikusokkal való beszélgetéseim, levelezésem és konzultálásaim során a humanizmus és a béke, az atomfegyverek és a fegyverkezési verseny veszélyeire külön is felhívjam figyelmüket. Ezen kéréseinek természetesen szívesen eleget tettem. Leveleit baráti hangon írta. Schmidt kollégámnak, vagy apámnak is; akinek nevében csomagokat is küldtem neki:

„Tausend Dank für Deine liebe Gabe... Wir sind zur Zeit sechs Ärzte und fünfzehn europäische Helferinnen. Ich habe auch einige eingeborene Helfer, die beachtliches leisten...” Miközben bennszülött segítőtársairól és az ápolókról írt sorait olvassuk, lelki szemeim előtt látni véltem, ahogy a félmeztelen négernek nevetve fatörzseket emelgetnek játszói könnyedséggel, darabokra vágják őket és óriási csomagokat cipelnek a hátukon a folyótól a földszintes kórházi épületek felé, s a betegeket leemelik a kizikócsikról, Schweitzer vizsgálóasztalára helyezik őket, miközben a barakkok között meztelen gyermekek, a betegek családtagjai játszadoznak.

Vagy nekem írt kedvesen, közvetlenül, hol *Du*, hol *Sie* megszólítással:

„... Was Du mir über Deine Behandlungsmethode schreibst, ist mir sehr interessant, wie auch Deine Intervention bei Kennedy. Was Du mir über Atomangelegenheiten berichtest, ist mir sehr wertvoll...”

Mit besten Grüßen an Dich und Deinen Dein Albert Schweitzer...”

— írta majdnem mindig kézzel, csak a borítékokat címezte meg olykor másvalaki.

Minden neki tett „szolgálatért” kedvesen köszönetet mondott, minden elintézt ügyért talált elismerő szavakat, a javaslatokkal kapcsolatban pedig mindig érdeklődött a részletek után s ugyanúgy nagyon érdekelték az újabb eljárások.

Rajtam keresztül került apámmal is kapcsolatba. Jellegzetes, kiegyensúlyozott írása, energikus tollvonásai gondolatban is élém tűnnek, egyes szavait ma is magam előtt látom. Még 90 éves korában sem remegett a keze, nem változott az írása.

Albert Schweitzer mindig segítőkész volt. Teljesen kilátástalannak látszó ügyekben is megkísérelt — tudása és kapcsolatai bevetésével, saját magát nem kímélve — valamit tenni.

Sokszor az irigykedő kispolgárok voltak azok, akik Albert Schweitzer ellen agitáltak, rágalmazták és szidták, mert úgy érezték, hogy emberi nagysága kikezdi egoizmusukat. De melyik nagy tudóst, vagy művészt nem támadtak meg és nem rágalmaztak a leghetetlenebb vádakkal? Albert Einsteinre még 100 000 Reichsmárka fejdíjat is kitűzték Hitler idejében, a harmincas években. Amikor 1959-ben egy könyvet akartam kiadni, egy neves kiadó, aki már azóta halott, csak azon feltétellel akarta kiadni, ha Schweitzer előszavát törölöm. Ugyanaz a kiadó valamikor Hitler „Mein Kampf”-ját minden további nélkül kiadta.

Albert Schweitzer nem él már közöttünk, és mégis hallani vélem nyugtató hangja csengését késő esteken, s ma is, amikor róla írok. Úgy tűnik, itt ül velem szemben s látom levélíró keze mozgását, hallom: az orgonán játszik, vagy sétál, nagy, nyugodt évtizedeket, korokat áthidaló léptekkel. Talán éppen az elzászi háza előtt, vagy annak kertjében. Olykor úgy tűnik, Lambarénében ül az óriás fa alatt, vagy kis motorcsónakon tűnik tova a folyón. Talán éppen európai útjára készül. S a nekünk írt levele már útban van, az, amelyben a következők állanak: „... Lieber Freund... Ich habe in nächster Zukunft eine grössere Reise vor. Trotz meines hohen Alters bekommen mir solche Ausflüge bestens...” Igen, magas kora ellenére is nagyon jól viseli el e nagyobb utazásokat.

Tudta, hogy nem elég szeretetről és testvériségről, a filozófiáról és a szociológiáról, a társadalom neveléséről és felépítéséről csak szónokolni, könyveket írni, hanem a cselekvésre is szükség van. A szavak nem gyógyítják a sebeket, még a legkisebbeket sem. Schweitzer halott. Nem valódi háborúban esett el, hanem az élet harcában halt meg — maga és mások lelkének védelmében esett el.

„A béke problémái a világban” című, a Béke Nobel-díj átvételekor tartott előadásának szavai jutnak eszembe: „... Minden nép, a primitívek és a fél-primitívek is magukban hordják a humanizálás lehetőségét”, „... a célunk az, hogy a jövőben ne háborúval oldjuk meg a népek közti vitás kérdéseket, hanem békés úton. Csak egy eddig még el nem képzelhető általános, minden képet átfőrlő, a szellemi fejlődés révén juthatunk el idáig.”

Talán még az utolsó leveleinek egyikéből kellene idéznem, abból a levélből, melyben megköszöni a 90. születésnapjára küldött baráti soraimat. Ebben a levélben magáz. „... Lambarene 1965. ... Ich danke Ihnen für die Liebe Wünsche zu meinem 90ten Geburtstag. Ich selber kann es nicht fassen, dass ich in diesem Alter noch rüstig bin und Arbeit leisten kann.

An diesem meinem Geburtstag zu erfahren, dass ich in der Welt so viele Freunde habe, hat mich tief bewegt.

Herzlich Albert Schweitzer.”

„... Magam is alig tudom felfogni, hogy ebben a korban még van erőm és tudok dolgozni. Ezen a születésnapomon mély benyomást tett rám, hogy megtudhattam, milyen sok barátom van világszerte.”

Igen, mindannyian tudjuk, hogy milliók tisztelik, de azok nem mertek írni neki életében, vagy nem ismerték elég jól.

Mindig jól esik rá gondolnom. Mindig erőt ad, amikor írásait lapozgatom, s büszkén dobban meg a szívem, ha rezzenés nélkül írt leveleit pergetem. Hadd búcsúzzam tőle *Apám a ravatalon* című versének soraival:

*Búcsúzó, mert tudom, hogy hiába
... kiáltok, s nem felel rá szó;
csak a vén óra ketyeg a falon,
azt ketyegi, hogy nincsen irgalom:
mind így múlnak el a világ nagyjai
és kicsinyei, mindenki, aki
fakereztet vagy szobrot álmodott,
de pihenést mindig a föld adott.*

ÉBREDÉS

Irtó CSERNÁK ÁRPÁD

Zénó sem tudta, mint ahogy általában senki sem tudja, hogy mikor került ebbe a sötét alagútba és mikor kezdte el a rohanást. Idővel nem mérhető, kilométerekben nem számlálható út állt mögötte, mégis úgy érezte, mintha egy helyben topogna. Csattog az aszfalt a talpa alatt, egyre fáradtabb, mégis rohan, mert egyszerűen nem tehet mást. Cipőjén a vastag, merev műanyagtalp, lábán a műszálas zokni is nehezíti a futást; izzik a lábfeje, ám nincs megállás, rohanni kell. Egyszer elkezdte, maga sem tudja mikor, maga sem tudja, miért, de aki egyszer belekerült ebbe az alagútba, annak rohannia kell. Száguldanak is sokan; hallani a talpak csattogását, a motorok berregését. Mégis úgy érezte mintha teljesen egyedül futna a koromsötét alagútban, igaz, néha a járművek reflektorfényébe kerül, olykor kigyulladnak előtte a piros féklámpák, de arra hamarosan rájön, ezek nem igazi fények, mint ahogy a neonreklámok, amelyek embernagyságú betűkkel rárikoltanak: OTP — LOTTÓ — TOTÓ — CASCO — SUPERFILT... sem azok. Villódnak, vakítják a szemét, az alagút mégis kilátástalanul sötét.

Amikor elkezdte a futást, kis tarisznya volt az oldalán, tele várakozással. Akkor még úgy gondolta: csak éppen átszalad ezen az alagúton, aztán megérkezik. Maga sem tudta, mint ahogy általában senki sem tudja, hova, de reménykedett, hogy a végére ér. Talán egy város lesz ott, fehér házakkal, széles utakkal, lassú mozgású, barnabőrű emberekkel, vagy egy fényes mező, aranyló búzával, izmos lovakkal, vagy egy sűrű-zöld erdő madárfüttyel, széllel; a közepén tisztással, maga sem tudta, de akkor úgy gondolta, ha végigfut az alagúton, máris megérkezik.

Eszeveszetten rohant a többiekkel együtt, hogy minél előbb kiérjen, hiszen fülsiketítő a zaj, elviselhetetlenné kezd válni a füst, a benzin- és olajbűz, a sötétség. Rohannia kell annak reményében, hogy így előbb eléri az alagút végét, ahol igazi fény várja, de minél jobban igyekszik, minél görcsösebben szorítja ökölbe a kezét és dobálja a lábát, vicsorit és ráncolja a homlokát, minél görcsösebben iparkodik, hogy kijusson, az alagút annál sötétebbnek, egyre hosszabbnak látszik. Futni kell, már csak azért is, mert a többiek is futnak, nem lehet őket feltartóztatni, akadályozni az előbbre jutásban, akkor fellöknék, eltaposnák, elgázolnák. Mögötte végeláthatatlan tömeg és autósor, a sebesség egyre fokozódik, mert akik gyalogosan loholnak azok is lépést akarnak tartani a kocsikkal. Az egyikben loboncos, sárgahajú nő az üveg mögött, a másikban fehérhajú ember, sötét szemüvegben, a harmadikban gutaütés előtt álló vörös arc és mind rosszulnán nézték Zénó lassulását, legalábbis ő így érezte, pedig a sárgahajú nő, az őszhajú és a vörösképző ember teljesen kifejezéstelen arccal meredt előre, talán már nem is reménykedve abban, talán már nem is várva arra, hogy egyszer kiérjenek az alagútból, mintha már megszokták volna, hogy ez így teljesen rendjénvaló, hiányozna is már nekik a sötétség, a zaj, a piros, sárga és zöld jelzések, a volán a kezükből, már nem is tudnának lábra állni, futni aztán végképp nem, pedig annak reményében ültek valamikor a kormány mögé, hogy így hamarabb és könnyebben keresztüljutnak az alagúton.

Örületig fokozódó hangzavar, hirtelen felbukkanó és továbbvágató alaktalan árnyak, a semmi faláról visszaverődő jelentés nélküli hangok. Zénó alatt csattogtak a vastag, merev műanyagtalpak, lábfeje már érzéstelenedett, mellkasában érzi a szív vergődését, bőrén az izzadság patakjaiba tapadó műszálas garbók, ingek, pulóverek fullasztó melegét. „Sapkát vegyél kisfiam, mert megfázol!” — hallotta édesanyja sikollyá merevedő aggódó szavait, de sapkáját már elhagyta valahol futás közben; csapzottan lóg arcába hosszúra nőtt haja. A tarisznya amivel annak idején futásnak eredt tele várakozással, egyre elviselhetetlenebbül nehéz hátí-

zsákká, batyuvá, csomaggá vált. Egyre nagyobb terheket cipelt a hátán, de már maga sem tudta, hogy mik vannak abban a zsákban, hogyan, mikor kerültek bele azok a tárgyak amelyek benne vannak, nem tudta, miért kell hurcolnia. Volt abban régi és modern stílgarnitúra, nagy festmények brüsszeli, és családi fényképek blondel keretben, kamaszkori szorongások és egy favillamos, népművészeti tárgyak: ládák, tálasok, tékák, aztán gépek: tv, rádió, magnó, lemezjátszó, írógép, hajszárító, régi és új könyvek; értékesek és értéktelenek, ott hevert May Károly, Jókai Mór és Gárdonyi Géza összes regénye, Rejtő Jenő, Marx és Engels művei, Selye János három könyve, Németh László, Kodolányi János, Thomas Mann, Dosztojevszkij és sok más kisebb és nagyobb író, gondolkodó, költő számtalan vaskos kötete, sok-sok könyv, papír, apró cetlik, amikre csak úgy följegyzett valamit útközben, betűkkel és számokkal teleírt füzetek, érettségi bizonyítvány, diploma keménypapírból, sok barátságnak hitt ismeretség és sok szerelemnek hitt futó kaland, mind ott tömörült egyre növekvő hátizsákjában, de már maga sem tudta pontosan, hogy mennyi és mi, és főképpen azt nem, mit kezdjen velük, de úgy érezte vinni kell valamennyit, fől sem merült benne más lehetőség; vinni kell terheinket, koloncainkat és futni kell, rohanni, loholni érpattanásig, izületroppanásig, szívszélhűdésig, rákig, hiszen mindenki ezt teszi, mindenki rohan kávéval, alkohollal, nikotinnal serkentve vagy kábítva magát és talán csak akkor van vége, amikor megáll a szív. Akkor vége van a túlekedésnek, a rohanásnak, akkor jutunk a Fény birodalmába, az Örök Fényességbe, a Nírvánába, vissza az Ős Végtelenbe, vagy nevezzük ahogy akarjuk; akkor van vége az alagútnak, vagy akkor sem, ki tudja, hiszen igazán hiteles szavú hírnök onnan még nem érkezett.

Ilyen kérdésekkel és kétségekkel loholt Zénó a sötét alagútban. Egész teste izzott, a háta görnyedezett a mázsás súlyok alatt, az agya pedig járt, mint a motolla, a lába is járt, egyre gépiesebben, már nem is tudott róla, nem is érezte; megszokottá vált, mint a kerekek fordulatszám.

Örjítő a tömeg és a ricsaj, villognak a lámpák; mégis teljesen egyedül érezte magát a sötétségben. Nemcsak káprázat ez az egész? Nemcsak valami belső vagy külső kényszer hatására lohol? Nemcsak kényszerképzet, rossz álom győtri? Nem pusztá képzelődés ez, amit valóságnak érez, gondol? Képek, kérdések, lépések monoton csattogása. Csodálkozva vette észre, hogy bár a fények továbbra is villogznak, a ricsaj továbbra is fülsiketítő, a cipők, csizmák, bakancsok továbbra is kopognak, csattognak, dörögnek, még sincs sehol senki, sehol semmi; mintha tömegek rohannának körülötte, mintha járművek milliói tolonganának, de sehol egy emberi arc, sehol egy kézzelfogható, valóságos tárgy, sehol egy érzékszervekkel érzékelhető forma, csak a sötétség és benne észvesztő magány.

Végigzuhan az aszfalton. Csend lett. Nem az a fajta csend ami megnyugtatta az embert, hanem robbanás előtti csend, dobhártyáján lüktetéssel, zizegéssel, mintha hosszú, vastag drótokat húznának és dörzsölnének össze. Egész testen végigborzongott a félelem. Nem lép rá senki, nem üti el semmi, mégis mintha elcsattognának feje fölött a talpak, elzúgnának feje fölött a kerekek. Főlnézett: a távolban ismeretlen fény gyúlt ki váratlanul, de menten ki is hunyt. Parányi fénypont, lágyabb, melegebb mint az eddigiek, és csöndet hozó. Fölvillant, megmutatta magát a derekát. Körülnézett: egyre távolabbról, egyre homályosabban villant a fény, aztán vaksötét lett, s ez egészen anyagszerűvé vált. Karját előrenyújtotta; megpróbálta kitapintani az alagút falát. Matatott a sötétség sűrű bársonyai között. Sehol a fal, sehol az alagút fala! De hisz ha nincs fal, nincs alagút sem! — villant át agyán a felismerés. Lázas izgalommal toporgott jobbra-balra, előre-hátra, minden irányba. Sehol sem talált falakat. Hangosan felnevetett.

Elrohantak — gondolta — elrohantak a képzelt alagútban, a képzelt falak között, a képzelgéseik felé. S hirtelen eléri őket az érpattanás, a szívinfarktus. Egy pillantás hátra, aztán az egészet elnevezik „élet”-nek. „Ez az élet” — mondják sóhajtozva, bólogatva — „hát igen, ez az élet”. — Pedig nem ez! Nem ez!! — üvöltötte el magát Zénó az égig érő koromszín magányban. Hát akkor mi? Ezt még nem tudta, de így is különös, megmagyarázhatatlan nyugalom fogta el. Mintha újra kigyulladt volna a csillagnyi, emberarcú fény. Elindult abba az irányba. Már nem voltak eleve adott irányok; értelmét veszítette a jobb és a bal, az előre és a hátra, csak az a parányi fény villant meg hívogatón. Most mintha hosszabb ideig világított volna, aztán ismét elenyészett.

Lefejtette izzó lábfejeről a műanyagtalpú cipőt és a műszálás zoknit. Fájó talpát a földre tette: a föld sima és hűsítőn bársonyos volt. Lassú, nyújtott léptekkel elindult; minden lépés egy simogatás. Sóhaj szakadt föl lázas mellkasából; régen fölszakadásra váró sóhaj. Zsákját egyik kezével a hátára dobta, másik kezén óvatosan kinyújtotta elgémberedett ujjait. Vagyok — gondolta. Ment. Csak a fel-felvillanó fényt tartotta szem előtt. Mintha úton menne. Holott még mindig határtalan, kontúrtales volt körülötte a homály.

Batyujában a sok lim-lom után, a megmaradt tárgyak mellé igazi értékek is kerültek: asszonyölelés és gyereksírás, igaz barátok tekintete és szava. Megismerte a szerelmet és a szeretetet. Egyre biztosabb léptekkel haladt. Az irányjelző, emberarcú fény egyre gyakrabban gyúlt ki a sötétség posztóján.

Megismerte az apaságot, a fájdalmat és az igazi félelmet. Megtanult könnyörögni és áldozni, hinni és lemondani. Fiával és szerelmével együtt a megsemmisülés szélén állt, csaknem összeroppan, amikor mindent legyőző erővel megszólalt benne egy számára eddig ismeretlen hang szelíd nyugalommal. És akkor megtörtént a csoda: a fia újjászületett. Megismerte a föltámadás érzését. A halál kapujából visszafordult gyermek apjának hóval belepett kabátgallérjára hajtott a fejét. Átölelték egymást. Halkan megszólalt az anya: Vigyázz, megfázik.

Hatalmas lótuszvirágként nyílt ki a reggel, közepébe ragyogó gyémánttal, elérhetetlen távolságban, mégis karnyújtásnyira, de a hajnal átmenete nélkül, egyik pillanatról a másikra, váratlanul és tündöklőve megmutatva mindazt, ami eddig az éjszaka sötétjében rejtkezett: madarak röptét, virágok szirmát, a fák égre rajzolódó ágait, lovak vágóját, lobogó sörelyét, a halakat az áttetsző vízben, a járomban az ökröket és a különös fát, égre nyúló ágaival. Zénó azonnal megismerte, bár eddig sohasem látta. Tudta és megvallotta: ez a hitem fája. Már nemcsak sejtette, hanem pontosan látta maga előtt az utat: a végtelenből jön és a végtelenbe visz, láthatatlan cél felé. Ezen az úton nincs célszalag, nem kecsket serleggel, oklevéllel, pozícióval, rendjelekkel, mégis ezen kell haladnia, ez az egyetlen emberhez méltó út. Úgy érezte: a szíve helyén nyolcszögletű kristályban lótuszvirág nyílik.

Letette zsákját, eldobta terheit. Tudta: ami igazán lényeges az körülötte, felette és őbenne van. Még sohasem érezte magát ennyire szabadnak, erősnek, könnyűnek. Tudta: mától kezdve gyökeresen megváltozik az élete; érezte elhivatottságát, önmegvalósításának végtelen lehetőségeit. Kötelessége szétvinni az örömhírt.

— Tessék fölébredni! — kiáltotta a mütös. Néhány középerős pofont adott Zénónak.

Kinyitotta a szemét. Ködös képet látott: a kórterem aijtájában mintha ott állt volna a felesége és a kisfia. Távoli duruzsolásként ért el hozzá az orvos hangja:

— A műtét jól sikerült, de nagyon le van gyöngülve...

Játék és komolyság

A gyermek játszik, odaadón és önfeledten. A tárgyak könnyedén és akadálytalanul engedelmeskednek varázsos képzeletének. Elégedett és boldog, beteljesültnek érzi vágyait. Nem hiányzik semmije, nem bántja, akadályozza semmi. Egészen belefeledkezik a játékba, betölti annak öröme, amit csinál.

Ez a boldogság azonban törékeny és veszélyeztetett. Előbb-utóbb véget ér: elronthatják azok, akik játszanak, lerombolhatja külső erő. Ezért komoly minden igazi játék: tűnékeny, sőt veszendő. Csak az játszhat igazán, aki átérzi felelősségét: „jól” (tehát a törvényekhez, vagyis a valósághoz hűen) kell játszania, „nehogy sirás legyen belőle”.

Fájdalomná válik-e minden öröm? Vagy van végtelen és tökéletes boldogság, olyan játék, amely oltalmába is veszi azt, aki játszik? A kétségbeesés fenyeget a biztonságnak e reménye nélkül...

Az alkotó ember tevékenységének — és szemlélődésének — csúcspontján fedezi föl újra a játékot. Kettős összhanghoz jut el: gondolkodásában összhangba kerül a valóság és az igazság, alkotásában tervei és megvalósításuk. „Gyerekszínház” lesz számára mindkettő: a legnagyobb erőfeszítés és pihenés egyszerre. Felszabadult és boldog: az anyag engedelmeskedik alkotó gondolatának, gondolatai viszont a valóságnak. Ember és világ, valóság és igazság, művész és mű harmóniája csendül ki a játék örömeiben.

Ez a játék azonban mélységesen komoly: nemcsak mesteri, sőt művészi fokú szakmai tudás, hanem bölcs és érett életalakítás is kell hozzá. Platón szerint Athén bölcs öregjei „a vénék értelmes gyermekjátékával” kormányozták államukat. Az igazi bölcs „komolyan játszik” és „játékosan komoly”. Felszabadult és felelős, elkötelezett és független egyszerre. Teljes odaadással belemerül mindenbe, anélkül, hogy elsüllyedne benne, szabad marad mindentől, anélkül, hogy megvetné.

Ez a legkomolyabb játék: az ember megérkezett, vágyai nem hajszolják tovább: „ott van” benne, abban leli kedvét egészen, amit csinál: „l'art pour l'art” a szó legnemesebb értelmében — magában hordja értelmét, boldogságát.

Az ember minden játéka törékeny, minden öröme elillan. Csak az a boldogság hozhat teljes megnyugvást, lehet tehát teljes joggal öncélú játék, amely teljes és végtelen, mindenkinek föltárt tökéletesség. Minden más öröm nemcsak magához vonz, hanem túl is mutat önmagán. Derűt kelt és komolyságra int. A bölcs ember derűs, mert belekóstolt az igazi boldogságba — de komoly, mert fájdalmasan érzi, hogy elveszitheti. E komolyság nélkül könnyelműen eljátszhatná boldogságát, e derű nélkül kétségbeesne.

A játékosan komoly ember elteli humorrall: azért tud a maga valóságában látni mindent, mert hozzáméri a nála nagyobbhoz. Úgy lát mindent, hogy túl is lát rajta. Mint anya gyermekét: azáltal veszi egészen komolyan, hogy tud szívből is mosolyogni gyerekes, vagyis múltó kicsinységén. Azért tudja igazán, hogy mit ér, mert tudja, mi van még nála több.

A humor az egyedül reális emberi látásmód: nem aggodalmaskodik, de nem is lelkesedik fölöslegesen vagy hamisan: nem vesz semmit sem tragikusan komolyan, csak annyira, amennyire annak komolysága megérdemli.

Egyetlen egyet értékel halálosan, sőt a halálnál is komolyabban ezen a világon: az embert. Szívéből szól Jézus felszabadító életprogramja: „Azt akarom, hogy életűk legyen és egyre bőségesebb legyen.” Föltétlenül igenli az emberéleket, mindent megtesz azért, hogy az ember élete egyre élőbb, tágasabb és boldogabb legyen. Ezért nem nyugszik bele semmilyen félmegoldásba: megnyugvást csak a tökéletes és egyetemes boldogságban talál.

A játékosan komoly humor itt találkozik a keresztény ember szemléletmódjával. Megértheti és magáénak vallhatja az evangélium figyelmeztetését az „egyet-

len szükségesről". Csak a szeretetben beteljesült végtelen és tökéletes Együttlét boldogsága, az üdypség: az egyetlen igazán fontos, az egyetlen egészen komoly valóság az életben, ehhez képest minden más csak viszonylagos és átmeneti.

A keresztény ember tele van humorral: komoly derűvel, derűs komolysággal. Élete — Alexandriai Kelemen gyönyörű szavával — „isteni gyermekjáték”, előjátéka a mennyei életörömnnek.

Felelős a boldogságáért: elérheti, de el is tékozolhatja. Derűje komoly — de a remény kizárja belőle a kétségbeesést. Tudja, hogy az élet játék: örömet élvezhetjük, de ilyen formában nem tarthatjuk meg. Ez az öröm azonban mégsem véget ér, hanem átalakul és beteljesül: hiszen előjátéka annak a tökéletes, felszabadult boldogságnak, amely Isten szeretetében vár reánk.

Imre Timkó

Napjaink

A IX. MAGYAR BÉKEKONGRESSZUS UTÁN

1978 december elején az Országház kongresszusi termében tartotta meg az Országos Békétanács IX. kongresszusát. A főtitkári beszámoló számvetést készített a magyar békemozgalomnak az elmúlt öt év során végzett munkájáról, amely minden téren eredményesnek bizonyult. „Hozzájárult a szocialista nemzeti egység erősítéséhez, amelynek legfőbb összekötő ereje az építőmunka, a hazafiság, a demokratizmus és a béke... Azt valljuk — hangsúlyozta a továbbiakban Sebestyén-Nándorné —, hogy a nemzeti összefogás erősítése, a szocialista közösség országainak határozott és összehangolt fellépése, a béke és a haladás híveinek világméretű offenzívája az az erő, amely elháríthatja az enyhülési folyamat útjában álló akadályokat.”

A kétnapos tanácskozás vitájában a Magyar Katolikus Püspöki Kar nevében felszólalt Timkó Imre görög katolikus megyés püspök: „Mi, katolikus keresztények kezdettől fogva szívesen csatlakoztunk az országos, az európai és a világ békeszervezeteinek kezdeményezéseéhez — állapította meg többek közt. — Azokkal maradtunk mindvégig szolidáris együttműködésben, akik következetesen vallják, hogy a béke ügye csak a békés együttélés és a kölcsönös építő együttműködés útján valósulhat meg... Ezért munkálkodunk együtt — megalakulása óta — a Hazafias Népfronttal és a magyar békemozgalommal. Ez az együttműködés a béke ügyéért érzett felelősségtudatunkon alapszik.”

Erre a felelősségtudatra figyelmeztet minket II. János Pál pápa uralkodásának kezdetétől fogva. Első megnyilatkozásaiban a béke és az emberek közti megértés alapvető szükségességéről szolt, a béke és a hit iránt tanúsított hűségünkről, amely az evangélium, Krisztus üzenetének megvalósítását is jelenti. Lateráni székfoglalójában, a római hívek előtt, beszédét ugyan az Örök Város lakosságának címezte, de nyugodtan felfoghatjuk az egész emberiségnek, valamennyi város és falu lakóinak szóló útmutatásnak: „Megszüntetni a gyűlöletet, az ellenségeskedést, a rosszakaratot, mindenfajta gonoszságot a társadalmi és a személyek közötti kapcsolatokban. A szeretet legyen erősebb... Egyedül a szeretet épít. A gyűlölet rombol, szétfelbontja a társadalmi életet...” Utalva a II. vatikáni zsinat tanításaira, a világiak apostolságával foglalkozó határozatra, a világi hívőket, bármilyen foglalkozásúak legyenek is, Krisztus teste, az egyház és hazájuk, nemzetük, valamint az emberiség közjáva építésére szólította föl.

A IX. magyar békekongresszus végén beterjesztett és egyhangúlag elfogadott állásfoglalás megjelöli a következő esztendő feladatait. Többek közt ezt olvas-

hatjuk: „A békemozgalom építse és fejlessze kapcsolatait az értelmiséggel, annak kiemelkedő képviselőivel. A tudósok, az írók, a művészek műveikkel, kutatásaik tény- és érvanyagával, az elmére és szívre egyaránt ható alkotásaikkal, a béke melletti hitvallásukkal erősíthetik a népek közti barátságot, s tehetik még vonzóbbá, meggyőzőbbé az emberiség jövődjéért küzdő mozgalmat...”

Békemozgalmunk megköszöni, a jövőben is kéri, igényli és segíti az egyházi személyek, a hívők hazai és nemzetközi béketevékenységét...”

A kétnapos tanácskozás befejeztével az újjáalakult Országos Béketanács megválasztotta tisztségviselőit. Az elnökség tagjai lettek a magyar katolikus papság képviselőiben Íjjas József kalocsai érsek, az OBT Katolikus Bizottságának elnöke és Bíró Imre kanonok-plébános, az OBT Katolikus Bizottságának titkára is.

II. János Pál pápa október 17-én, a Sixtus-kápolnában bemutatott koncelebrált szentmise végén az egész egyházhoz és a világhoz intézte szavait, arra kérve a hívőket, segítsék megvalósítani az egész emberi család szorosabb egységét. „Összintén hozzá akarunk járulni — hangsúlyozta a Szentatya — a béke, a fejlődés, a nemzetközi igazságosság ügyének előmozdításához. Nem politikai szándék vagy evilági érdek vezet bennünket. Az emberek és a népek mai égető problémáihoz vallási és erkölcsi indítókokkal szólnunk hozzá.”

A IX. magyar békekongresszus után, ismerve a békemozgalom további teendőit és célkitűzéseit, melyek az egész magyar nép törekvéseit fejezik ki s így harmóniában vannak a hívő emberek, az egyházak törekvéseivel is, a katolikus keresztények hitüktől, vallásuk tanításaitól indítva vesznek részt a továbbiakban is a hazai és nemzetközi békemunkában, amihez II. János Pál pápa apostoli programja, az egyház és a világ érdekében folytatott tevékenysége sok erőt és biztatást ad mindannyiunknak.

NAPLÓ

LÉLEK A BETŰK MÖGÖTT*

Jelenits István rendkívül szép kiállítású könyve igazi eseménye a katolikus könyvkiadásnak. Nem „szakkönyv”, de szerényen emlegetett szakszerűtlensége voltaképpen rendkívüli felkészültséget rejt, melyet a szerző úgy ad elő, úgy tár olvasója elé, hogy az sokszor észre sem veszi, mint „szedték rá”, hogyan vált a szentíráskutatás legújabb eredményeinek részesévé, ismerőjévé. Jelenits István műve ékesszólóan cáfolja meg azt a vélekedést — mely nem egyszer aggodalom formájában is jelentkezik —, hogy a hívővel fölösleges megismertetni a kutatás, a tudomány mai állását, mert az lelkében „zavart kelt”. Ennek épp az ellenkezője igaz: mindenki igényli, hogy tudomása legyen ezekről. Persze tudósítani csak ilyen áttetszően tiszta, világos, szép nyelven, az ismeretek ily gazdag birtoklásával lehet és érdemes. Sajnos van olyan irányzat is, mely modern fegyverzetben

jelentkezik ugyan, de a kényes kérdések előtt meghátrál, s ezeket szívesen mossa el. Jelenits István vonzó egyszerűséggel és természetességgel kezeli ezeket, természetes hát, hogy választát mindenkori autentikusnak, helyesnek érezzük. Ha arról beszél, hogy az evangéliumokban nem minden Jézusnak tulajdonított példabeszéd, intés és kifejezés származik közvetlenül tőle, ez az ő előadásában egy pillanatig sem kelt meglepetést, természetesnek fogadjuk el, amit állít, s legfeljebb akkor fogunk kételeyeket érezni, amikor a szentbeszédben vagy a hitoktatásban félévszázaddal ezelőtti álláspont alapján hallunk ugyan-ezekről a kérdésekről.

Mert Jelenits István könyve a hit-tudomány hazai állapotának, egyfajta „tudathasadásának” hű tükörképe. Könyvét szakmunkák, publikációk, népszerűsítő írások sokaságának kellett volna megelőznie, melyek már bevitték volna a köztudatba a tudományok új eredményeit. Ezzel szemben néhány kiemel-

* Jelenits István: Betű és lélek (Szent István Társulat, 1978)

kedő teológusunk, filozófusunk és exegetánk ilyen jellegű írásai még szakmai körökben sem keltenek egyöntetű helyeslést, hogyan ismerné hát a nagyközönség azokat a szakmai eredményeket, melyekben maga a szakma sem látzik egyezni.

Jelenits István ezzel szemben egy ele-gáns gesztussal egyszerűen „népközelbe” hozta ezeket a vitatott — vagy pontosabban: értetlenül fogadott szentírástudományi igazságokat. Teszi ezt minden-fajta nagyképűség és tudóskodás nélkül — mert akinek a tudomány a kisujjá-ban van, annak nem kell különösebb erőfeszítéseket tennie a terhek megeme-léséért —, olyan magas színvonalon, hogy azt bizvást nevezhetjük világiro-dalminak is, s olyan egyszerűséggel, hogy művét bárki olvashatja s mindenki megértheti.

Módszere látszólag pofonegyszerű: sor-ba veszi Jézus életének, halálának és csodálatos föltámadásának eseményeit, ahogy az evangéliumok beszámolnak ró-la, s amint Szent Pál értelmezi őket, s hozzájuk fűzi a huszadi századi ember természetes reflexióit. Ahogy köze-lít ezekhez a gondolatokhoz, ahogy el-mondja első benyomásait róluk, abban mindnyájunkhoz hasonlít. Hisz valóban a század nagy és félelmetes élménye, hogy a tudomány hatalmas eredményei, az emberiség fejlődésének új perspektí-vái, az életforma addig nem is sejtett új alakzatai mellett félelmetes hiányok is ásítoznak, s nemhogy nem szabadul-tunk meg az emberlét szorongásaitól, hanem inkább épp a mi korunkban vált e szorongás egy nagyhatású filozófia, az egzisztencializmus kiindulópontjává és ezzel az emberi kultúra és világzem-lélet egyik meghatározójává. Jelenits István nem tagadja e szorongó érzés meglétét, sőt jogosságát sem. De makacs következetességgel figyelmeztet: van ki-út, van a menekülésnek nyilvánvalóan adott lehetősége, csak éppen helyesen kell értelmeznünk Jézus intéseit és sza-vait, és abban a szellemben kell beren-deznünk életünket, életvitelünket, ahogy ő szabta meg.

A kötetnek talán ezért is legizgalma-sabb fejezete az imádságról szóló. A szerző kiindulópontja szerint az újszó-vetségi Istenkép alapvetően meghaladja az őszövenségit, mert „Atyá”-ról beszél, a mi atyánkról, akit ha igazán mélyen és teljes magasságában akarunk meg-ismerni és megérteni, akkor magunkba kell tekintenünk. Mert „a mi bűnös, sokféle tisztátalanságtól megfertőzött (Mk. 7,21-23.) szívünkben is lakik vala-

mi gyöngédség, szépség, s ez Istenre villan, ebben Isten arca ragyog föl. Fön-séges az Isten, azért *mennyei* Atya, de fönségében nem rosszabb, embertele-nebb minálunk. Inkább ami jó bennünk szorongatottan, sok rosszal kiegyezve él, az benne töretlen s egyetemes körü. Azért lehet gondviselő s ajándékosztó atya mindenkinek.”

Ez után a modern ember számára oly vonzó és csábító elemzés után tér rá a szerző arra az imádságra, amely mint-egy a maga fókuszába rántja az összes többieket is: a Miatyánkot közelíti meg, mint minden más imádság ősképet, kez-deményét, mint az imádságos gyakor-lat példáját.

Érdemes néhány szóval összefoglal-nunk, milyen következtetéseket von le Jelenits István az imára vonatkozóan, hiszen sokáig úgy látszott, hogy az em-bernek természetes igénye, hogy imád-kozzék, manapság azonban mind többet hallunk az imaélet válságáról, átala-kulásáról. Jézus imádságának legjellem-zőbb vonása az egyszerűség — írja a szerző. Nyilvánvaló hát, hogy ennek máris vannak a mi számunkra is hasz-nosítható következményei: Isten nem fellengzős szavakkal és magasztos gesz-tusokkal kell megközelítenünk, s az ima közben nem magunkra kell fi-gyelnünk, hanem Órá. És mert maga Jézus tanította a Miatyánkot, nem árt, ha napi imádságaink közben többször is előkerül, hiszen — nagyon szép kép-pel érzékelteti Jelenits István — „gyer-mekkorunk óta ennek égboltja alatt élünk. Szüleink ezt imádkozták értünk, amikor még meg sem születtünk. Anyánktól tanultuk meg, amikor még alig értettük meg az emberi beszédet. Anyánk, az Egyház mondatja s együtt mondja velünk, minden szentmisén. Ha-lálunk óráján is ezt szeretnénk imádkoz-ni.”

A *Betű és lélek* azon alapszik, hogy napról napra olvassuk a szentírást. S ha az ember esetleg a napi hajszában, a fölöslegesen feltornyozott tennivalók között nem is talál időt a szent köny-vek rendszeres olvasására, Jelenits Ist-ván könyve mégis arra inti, hogy he-tente több idejét és nagyobb energiáját kell erre fordítani. Újra és újra ráéb-reszt, hogy az evangéliumoknak és Szent Pál leveleinek nemcsak betű szerint való értelme, hanem mélyebb jelentése is van, melyet csak az tud felfogni és tovább építeni önmagában, aki veszi a fáradságot a szentírási részletek szelle-mének megértésére is.

André Breton írja a szürrealista manifestumban, hogy az emberiséget látszat szerint még a logika irányítja, de a szigorúan vett logikai eljárások segítségével csak másodrendű problémákat oldhatunk meg. Jelenits István könyve ennek ellenkezőjét bizonyítja: az észre és a szívre, a lélek nyitottságára épülő következetes logika igenis megoldást adhat az emberiség legnagyobb kérdésére, a lét értelmére és hogyanjára. Nincs szükség szellemi kalandorkodásra és kalandozásra. Nyugodt szívvel lemondhatunk az emberiség nagy válságainak mélyéről felnövekvő filozófiák kietlen, látszólag mégis útmutató megoldásairól. Életünket a túlvilágra kell irányítanunk — ahogy erről Gabriel Marcel elmélkedik —, hiszen lehetetlen nem éreznünk, hogy épp erről a túlvilágról való lemondás, illetve létezése gondolatának kényelmes vagy kétségbeesett elvetése az emberiség nagy megrázkódásainak

egyik oka. „Kétségtelenül sose fogjuk tagadni — írja Gabriel Marcel —, hogy a túlvilágnak ilyen állítása kockázatot is jelent, 'szép kockázatot', melyről az ókori bölcsélet beszélt, mégis az a kérdés lényege: ha az ember elutasítja ezt a kockázatot, nem kerül-e olyan útra, ami előbb-utóbb a pusztulásba viszi?” Ezen a jelképes úton rendkívül értékes útjelző Jelenits István új műve, mely nem szűnő ragyogással irányítja figyelmünket legigazibb célunkra: Isten rendelésének megértésére, és akaratának követésére.

Még egyetlen megjegyzést: olykor szóvá tettük, hogy a Szent István Társulat egyik-másik kiadványa nem mindenben felel meg rendeltetésének vagy a kiadó irányában megnyilvánuló várákozásnak. Úgy hisszük, Jelenits István könyve igen magasra állított mércéje is lehet a kiadónak.

SÍKI GÉZA

RENOIRTÓL PICASSÓIG

A múlt század közepétől századunk elejéig nagy francia festőművészek válogatott alkotásaiból huszonkét mestermű került a budapesti közönség előtt bemutatásra a moszkvai Puskin-múzeum anyagából. Az udvarias válogatás nem kizárólag a legjelentősebbeket bocsátja közszemlére a Szépművészeti Múzeumban. Renoir nagy vászna, a „Békás tanya” korai műve, látványos, érdekes, de még korántsem vetekedhet az egykori porcelánfestő felülmúlhatatlan finomságú, életteljes portréinak színvonalával, amelyek feledhetetlenül élnek emlékezetünkben, különösen az érzékletesen testközelben felidézett női báj varázsát örökítve meg. Jean Francois Raffaelli, Pizzaro, Henry Lebasque, Louis Forrain, Sisley, Émile Othon Friesz, Albert Marquet, André Lurçat egy-egy tája, jele, nete, városrésze tetszést vált ki, tanulságosan kiegészítve, mint jobbra műhelymunka, igazi remekműveiket. Hoszszabban állunk meg Claude Monet java-korabeli „Szénakazal”-jánál: mögötte karcsú facsoporttal és a távoli, késő délutáni, szétszórt fényű, sejtelmes égbolttal, önkéntelenül érezve, hogy ez a nagy festő átszellemülten száguldott ecsetjével, hogy a feltárló látványt egyeztesse belső látomásával.

Sokáig állunk Paul Cézanne, az utána következő festőgeneráció útjelző mestere „Halastó hídval” című vásznánál: a sū-

rű, zöld bozótokon csak nehezen áttörő fények cikázásánál, és megértjük, hogy ennek a nagysókára fölfedezett festőlángésznek a képei miért oly maradandó becsűek, napjainkban is. Minél tovább szemléljük ezt az első benyomás után kissé kuszált, alig megnyugtató hatású tájképet, annál határozottabban észleljük elválaszthatatlan azonosulásunkat a természettel, még ha azelőtt nem is volt intenzív kapcsolatunk vele. Úgy vésődik emlékezetünkbe egy-egy Cézanne-kép, mint önvallomás, portré az emberről, akinek a lelke szólal meg fátkban, vízpartban, ránk szitáló napsugárzásban.

A kiállításnak négy kimagasló élménye: Van Gogh csodálatos portréja Doktor Rey-ről, Matisse „Spanyol nő”-je és Picasso két műve, egy kubista felfogásban ábrázolt, keresztretjtvényszerűen bonyolult és megvesztegetően élőnvalóságos csoportos nőalakja, és egy páros portréja vándorctrkuszosokról: egymás mellett ülő nő és férfi, szív-facsaróan kiábrándult arccal bámul a semmibe. Nem hagyhatók említés nélkül Gauguin tahiti nőfigurái, színeinek keleti pompában csillogó révülete, nemkülönben Fernand Léger „Női portré”-ja és két fej-grafikája, azon sajátos igényével, hogy az embert tárggyiasítsa és a tárgyat átszellemítse.

A Matisse-kép látnoki eleganciáját azonban nem csodálhatom eléggé. Számomra a csúcspontot jelentette.

HAITS GÉZA

A MAGYAR IRODALOM — HANGLEMEZEN (I.)

Miközben egyre-másra jelennek meg a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat kiadásában a nagy sikerű komoly- és tánczenei felvételek, szinte észrevétlenül sokasodnak azok a lemezek, melyek nagyon megfontolt és tudatos kulturális nevelő és ismeretterjesztő program részei. Kicsit felületesen úgy jellemezhetnénk e célkitűzést: a magyar irodalmat hanglemezen is bevinni a hétköznapi napokba. Aki nem ér rá elmenni egy színházi előadásra, akinek nincs ideje rendszeresen előadókra járni, fölteheti a lemezt s máris részese lehet az élménynek, mely ha vizuálisan nem követhető is, a nagyszerűen megválogatott művészek jóvoltából mégis teljes akusztikus élményt ad. Ezúttal röviden azokat a lemezeket tekintjük át, melyek 1977-ben jelentek meg, de még mindig kaphatók a lemezboltokban.

Kezdjük drámairodalmunk klasszikus remekművével, a *Bánk bánnal*, amely még 1976 legvégén került forgalomba. A lemezen a dráma eredeti változatát hallhatjuk, nem az Illyés Gyula-féle „igazítást”, s ez alighanem helyes, hiszen bármily ésszerűek is e változtatások, a klasszikus szöveg az eredeti marad (a közvélemény Móricz Kemény-átiratát sem tudta megemészteni sosem, noha nemes szándék és fontos igény kielégítése vezette őt is). A felvétel a Nemzeti Színház Marton Endre rendezte előadását hallhatjuk (Hungaroton SLPX 13781—83). Bánk bán szerepében Sinkovits Imre teremti hiteles légkört, Gertrudist a hangjával és intellektusával remekül bánó Ronyecz Mária szólaltatja meg, Biberach kiválasztása ugyancsak rendezői „telitalálat” volt: Őze Lajos valóban remek intrikus, s ugyancsak kivételes élményt szerez Avar István Tiborc lázadó szerepében.

Irodalmunk egyik legtalányosabb alkotása a *Csongor és Tünde*. Tulajdonképpen a magyar *Varázsfuvola*, melyben nem lehetetlen szabadkőműves motívumokat épp úgy feltételeznünk, mint a népmese elemeit. Remek ötlet volt lemezeze venni, hiszen színpadon sajnálatosan ritkán hallhatjuk ugyan, de a mű televíziós változata a „családi szereposztás” tehertételeivel is jelentős közönség-sikert aratott, s igencsak megmozgatta a fiatalokat, ami megint csak külön figyelmet érdemel, hiszen ők a tantervek „jóvoltából” hovatovább alig-alig szereznek ismereteket a régi magyar irodalom kö-

reiből. Kivételesen szép a lemezeket tartalmazó doboz művészi címképe (Herpai Zoltán munkája), izgalmas Rónay György bevezető tanulmánya, s valóban élményt adó Vámos László rendezésében a színészi munka. Csongor szerepében Huszti Pétert hallhatjuk, kinek a hanganyaga nem a legszebb ugyan, átélése és a szereppel való azonosulása mégis teljesen meggyőző, Balga tenyeres-talpas bölcselkedéseit Szirtes Ádám szólaltatja meg, a három vándor pedig három „nagyágyú”: Kállai Ferenc, Bessenyei Ferenc és Mensáros László. Mirigyet, akárcsak a tévéváltozatban, a lemezen is Gobbi Hilda alakítja — remekül. (Hungaroton SLPX 13789-92)

Színészeink legkiválóbbjai szerepelnek az *Osszeállítás Karinthy Frigyes műveiből* című lemezen is, melyet Bende Miklós szerkesztett. Láthatóan ő is szembeállta magát az irodalomtörténetírás izgalmas kérdésével: humoristának volt-e igazán jelentékeny Karinthy Frigyes? Igennel felelt, így a lemezen az író humoros-szatirikus írásából szerepel a legtöbb. Mindenekelőtt a halhatatlan *Tanár úr, kérem-ből*, mely nem egyszerűen satirikus írás, hanem a magyar irodalom egy fontos regényfolyamának is megindítója (Móricz: *Légy jó mindhalálig*, *Forr a bor*, Kosztolányi: *Aranyrákány*; Márai: *Bébi vagy az első szerelem*), a társadalmi ellentétek feloldásának és kivetítésének egy olyan sajátos kísérlete, melytől egészen talán Ottlik nagy műve sem érintetlen. Nem kerülhetett sor a *Krisztus és Barabbás* előadására, pedig ez az egyik legregebb Karinthy-írás, s szívesen hallottunk volna verseiből is néhányat. Ez azonban kötekedésnek is hathat, hiszen ami a lemezen szerepel, az is kivételes élményt szerez, elsősorban Gábor Miklós, Domján Edit, Darvas Iván és a hangjával izgalmasan gazdálkodó Schützlla jóvoltából. (Hungaroton SLPX 13672)

Az *Ifjú szívekben élek* című lemez az Ady-évfordulóra jelent meg Vezér Erzsébet válogatásában. Annak idején a Jelenkorban nagyon izgalmas vita folyt Latinovits Zoltán reveláló erejű és sikerű Ady-lemezéről, s a vitában megszólaló kitűnő irodalomtörténészek (Pór Péter, Rába György, Rónay György stb.) erős fenntartásaikat hangoztatták a kitűnő művész Ady-értelmezésével kapcsolatban. Meglehet, igazuk volt, mindenesetre „zsebre vágta” azokat, akik ezen a lemezen szólaltatják meg Ady költeményeit. (Emlékezzünk csak az Erkel Színházban megrendezett nagy Ady-

-ünnepségre: az ott hallható szavakat sem ragadták el a hallgatót!) Egy-két „izgalmas”, temperamentumos előadás (Kútvolgyi Erzsébet) s néhány becsület, korrekt versértelmezés (Bálint András) mellett Ady, aki annak idején felrázott egy országot, csendes unalomba fullad. (Hungaroton SLPX 13786)

Hézsér Zoltán rendezésében *Tajtékos* ég címmel jelent meg összeállítás Radnóti Miklós verseiből. Valamennyit Gáti József mondja el. (Hungaroton SLPX 13673) Szeretném őszintén megvallani elfogultságomat: nem rajongok Gáti József szavataiért, ugyanakkor végtelenül tisztetem áldozatos erőfeszítéséért, ahogy a jó magyar verset igyekszik propagálni és értelmezni. A versek válogatása kitűnő: Radnótinak arról a korszakáról nyújt keresztmetszetet, amikor igazán nagy költővé nőtt. Nem tudom, helyes volt-e a lemezt az *À la recherche*-sel lezárni, a *Razglednicák* helyett. Ez azonban mit sem változtat a lényegen: az egyik legnépszerűbb költő lemeze példája lehet a hozzáértő válogatásnak,

s a színészi azonosulás mindig tiszteltet parancsoló kísérletének.

Illyés Gyula hetvenötödik születésnapján jelent meg az a lemez, melyet a Magyar Rádió és a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat közösen adott ki. Ez a kiadvány valóban kortörténeti dokumentum, hisz a költő maga mondja el jó néhány versét, többi között a *Zrinyi, a költő*. Illyés legszebb verseit hallhatjuk, melyek immár beleépültek a magyar költészet halhatatlan mezei közé. S aki például egyszer is meghallja az iskolai tananyagban meglehetősen megkoptatott *Nem menekülhetsz*-et Sulyok Mária elementáris tolmácsolásában, az rögtön megérzi, hogy az igazán nagy költő mindig új arcát mutatja a világnak, s már kimerítettnek hitt versei is új életre kelnek, ha hasonló tehetség szólaltatja meg őket. A lemezborítón Juhász Ferenc autográf köszöntőjének szövege olvasható. Elkelt volna egy ismertető szöveg is... (Hungaroton SLPX 13812)

(R. L.)

Tájékoztató

Az őszi hónapokban jórészt csak a verseskötetek között akadt néhány figyelmet érdemlő szépirodalmi kiadvány. *Tandori Dezső Még így sem* (Magvető) című verseskötete egyértelmű elismerést keltett a kritikusok között, az olvasóban azonban halvány kétségek is ébrednek: vajon nem túlságosan sokról mondott-e le a kiváló tehetségű költő, hogy megtalálja a szavakkal szinte kifejezhetetlent, illetve, hogy nem lesz-e kísérletének eredménye túlságosan kicsiny az áldozat nagyságához viszonyítva. *Kalász Márton* a lassan kiteljesedő költők közé tartozik, önkifejezése jó ideig görcsös volt. Új kötete, a *Hajlék* (Szépirodalmi) azonban már a pálya csúcsát sejteti: korábban gubancba húzott gondolatai kisimulnak, szépen, harmonikusan, áttetszően vall a világról és benne önmagáról. Tehetséges, sokra hivatott költő *Labancz Gyula Szüntelen képmás* (Magvető) című verseskönyvében nagyon sok ígéretes költeménye olvasható. Ezek arra vallanak, hogy egy alapvetően zárt világú, filozófiai meghibettségű, intellektuális költőnek is lehet új mondanivalója, oly sok szép kezdemény és jelentékeny eredmény után is. *Kárpáti Kamill Ezüstöntő* (Magvető) című kötete ritkán hallható, rendkívül temperamentumos, dinamikus, kitűnő képekkel dolgozó lírikusról hozott hírt. A most indulók közül értékes, komoly, elmélyült költőnek ígérkezik *Katona Judit*, akinek

Farkasének (Magvető) címmel megjelent kötetében néhány igen szép vers olvasható.

A meglepően kevés regény közül szakmai körökben feltűnést keltett *Kiss Irén: Állóképje*, amely sejtésünk szerint kulcsregény. A mai egyetemisták és értelmiségi fiatalok útkereséséről, gyakori céltalanságáról, vágyairól és tétovaságáról rajzol érdekes, de egyenletlen képet. Nem válik regénye előnyére, hogy főhősét kissé idealizálja, így a mérleg, melyen meg akarja mérni nemzedékét, eleve nincs hitelesítve.

A *Zeneműkiadó* újdonságai közül három érdekes, a modern zenével foglalkozó műre hívjuk fel olvasóink figyelmét. *Breuer János Tizenhárom óra Kadosa Pállal* címmel kitűnő riportkönyvet írt, mely értékes forrása lesz majd az avantgarddal foglalkozó kutatóknak. *Kadosa* gazdag zeneszerzői és pedagógusi életműve rengeteg tanulságot kínál, s a riporter igyekszik is feltárni valamennyit. Izgalmas lapok szólnak a könyvben *Kassákról* és *József Attiláról*. *Várnai Péter Beszélgetések Luigi Nono-val* címmel hasonló műfajú könyvet tett közzé. Luigi Nono a legmodernebb zenei törekvések egyik izgalmas alakja. Pályája a nagy egyéniségeket szárnyra bocsátó Darmstadtban vette kezdetét. A vele való beszélgetésnek az ad különös jelentőséget, hogy legtöbb pályatársával ellentétben Nono etikus, elkötelezett alkotó maradt, aki épp ezért a hagyományos zene olyan összetevőit is megőrizte, melyeket kortársai mindenestől elvetettek. Merre

vezet a zene útja? Van-e kiútja, kilátása? — ezek talán azok a kérdések, melyek minden művészetet kedvelő embert foglalkoztatnak. Nono egyenes, becsületos választ ad rájuk. **Feuer Mária Pillanatfelvétel** című riportgyűjteményében a legújabb magyar zene kísérleteivel kapcsolatos ellentétes nézetek ütköznek egymással. Vannak, akik elítélik az Új Zenei Stúdió munkáját, vannak, akik a fejlődés egyetlen útját látják benne, tehát a vélemények szélsőségesek, olykor polárisan ellentétesek. A könyv értéke, hogy nem ítéletet hirdet, hanem megértésre ösztönöz, s azt sugallja, hogy e kísérletek mellett vagy ellen végül is az idő szavaz majd.

*

Béky Gellért Szent Józsefről írt könyve (Vallás és Élet sorozat, 1978) beosztásában és szemléletében Jean Galot hasonló című művével tart rokonságot, a téma megközelítésében és kifejtésében azonban lényegében véve eredeti következtetésekre jutott. Manapság, amikor a szentek kultusza érezhetően csökkent, nagy szükség van az ilyen jellegű könyvekre, melyek maradandó életutak továbbvivő, egyházunk egészébe beleépülő és ma is megélhető tanulságait emelik ki és állítják újra az érdeklődés homlokterébe, megtisztítva őket a fölöslegesen rájuk ragadt mitikus elemektől. Ezt a munkáját a japán misszióban tevékenykedő teológiai tanár Béky Gellért, kitűnően végezte el.

ÚJ LEMEZEK:

A Hungaroton-Melódia közös magyar-szovjet hanglemezsorozat öt újdonsággal jelentkezett. David Ojsztrah karmesterként és heggedűművészként szerepel egy-egy Csajkovszkij-felvételen (különösen a **Heggedűverseny** tolmácsolása elbűvölő). Szvjatoszlav Richter Csajkovszkij b-moll zongoraversenyét adja elő az egyik lemezen (itt a „kísérő” karmester Herbert von Karajan), **Schumann és Grieg versenyműveit** a másikon. Aki csak egyszer is hallotta e két kitűnő művészt a hangversenyteremben, annak teljesen fölösleges bármit mondanunk az előadások jellemzéséről. **Muszorgszkij dalaiból** a kor egyik nagy énekesévé nővő Jevgenyij Nyeszterenko szólaltat meg egy csokornyit. Művészetét talán Budapest fedezte föl először, s nem méltatlanra pazarolta közönségünk az elismerést...

*

Galló Olga a Népszava munkatársa volt 1944. március 19-ig, a német megszállás napjáig. 1944 októberét már az auschwitzli haláltábor C lágerében szenvedte át, s iszonyú megpróbáltatások közepette élte meg végül 1945 májusát, a felszabadulást Burgweidben. Könyve, a **Tíz hónap Babilonban** — a

szerző kiadásában — e két dátum között született, azokban a barakkokban, hevenyészett szállásokon írta, ceruzacsontokkal a kezében, nemegyszer sötétben tapogatózva, amelyek tanúi voltak sorsa keserű eseményeinek, hányattatásainak. Szenvedéstörténete azé az emberé, akinek semmi más bűne nincs, csak az, hogy ember, amilyenek megszületett. Naplója egyszerű, nem toladó, nem hangoskodó, nem akar történelmi ítéletet mondani: olyan, amilyen az írója. Tiszta írás ez. Nincs benne gyűlölet, nincs benne felbujtás, pedig minden emberi megcsúfolásáról, hozzátartozóinak, kedveseinek kálváriájáról számot ad, de talán éppen ezért nincs benne felejtés sem. És ez az utóbbi a szerény, igaz szövegű, hitelesen valló könyv legfőbb, napjainkban is érvényes tanulsága. Az indulatokat, a jogos haragot elmoshatja az idő, de az emlékezetet soha. Galló Olga kötetének ezért kellett megjelennie.

*

A **Képcsarnok** adta ki (5000 példányban!) „a kortárs magyar képzőművészek jobb megismerése — mint a kötetben olvassuk —, a műkereskedelem színvonalának emelése érdekében a vállalat dolgozói és műgyűjtők számára” a **Művész életrajzok** című ismertető füzetet, egyfajta magyar képzőművészeti kislexikont. Festőink, grafikusaink, szobrászaink és éremművészeink legfontosabb életrajzi adatait, munkásságuk jellemzőit tartalmazza. Tasnádi Attila szövegezte meg (a Művészeti Lexikonban és más enciklopédikus összegezésekben jóval tartalmasabb és pontosabb eligazításra akadáhatunk), Szij Rezső lektorálta, B. Varga Sándor szerkesztette, a művészeti díjak táblázatát Zombory György állította össze. A sok bába közt azonban, ha nem is a gyermek, de jó néhány olyan név is elveszett, melyek nélkül kortárs magyar képzőművészetről érdemben beszélni nem lehet. Nem találjuk Kondor Béla, Lossonczy Tamás, Szenes Zsuzsa, Somogyi József, Gyarmathy Tihamér, Mikus Sándor stb. nevét. Találtunk viszont sok olyat, akiket legfeljebb a „beavatottak” ismernek, a szakma szűk elitje.

*

A **GONDOLAT KIADÓ** meglepetése, a téli könyvvásár eseménye volt Széchenyi István Naplójának — kár, hogy még mindig csak válogatott anyagú — kiadása, Sötér István kitűnő bevezetőjével. Az 1814-től 1860. április 1-ig — ahol sajnálatosan megszakad — keztezett, eredetileg német nyelven írt Naplót Jékely Zoltán és Gyórfy Miklós fordította magyarra. Nemcsak a nagy magyar politikus intím arcképe rajzolódik ki előttünk, hanem az esendő emberé is, a hívó léleké is. — **Kulcsár Zsuzsanna Rejtélyek és botrányok a**

középkorban című könyve nem nyújt sem többet, sem kevesebbet, mint amit a címe ígér. Már-már a pletykák szintjén avat be híres vagy hírhedt emberek magán- és közügyeibe. Ahhoz, hogy tudományos értékű munka lehessen, hiányzanak a megnevezett források, kutatási hivatkozások, mert vajon honnan, miből összegezi a szerző a középkor „régebbi és legújabb történeti kutatásainak eredményeit”? Az igényes olvasó erre is kíváncsi. Így könyve valójában botránykrónika, ha mégoly érdekes, fordulatos, olvasmányos is. Hadd jegyezzük le ide a szerzőnek könyve egészére is vonatkoztatható megjegyzését: „Milyen különösek is a történelem

útjai! Ahol a legsötétebb bűnök megteremnek, ott tiszta erények is kisarjadhatnak.” — A Magyar História sorozat legújabb kötete Merényi László munkája, a Boldog békeidők... Az 1914 előtti éveket dolgozza föl, a viszonylagos nyugalomnak azt a század eleji, szűk időszakát, amely egyúttal a Monarchia alkonyát, a dualizmus válságának kiteljesedését is jelenti, amikor a hazai gazdasági és politikai ellentmondások, a társadalmi igazságtalanságok mélyén robbanások, megrázkódtatások érlelődnek, s ha pillanatnyilag a társadalmi-történelmi mozgások le is fékeződnek, tudjuk, végül is az első világháborúba torkollanak.

BALÁZSOVICS MIHÁLY VERSEI

Ikon

Hideg falak
Egy férfi nézi önmagát
Az ég kékjébe merevült a szárnya
Zokog
Felette arany
A sötétbeérett-arc
Tiéd is lehetne

Tükröt tart

gyanúsak lettünk mindannyian.
jóban rosszban megbélyegezettek.
létünk s nemlétünk hasonlatok
miérték nélkül teremtsorsot, vigaszt...
aztán kibékül önmagával a mosoly,
fanyar tükröt tart az időtlennek...

És egy arc

szempillarezdülés
a sarkon
megcsavarodik a lámpaoszlop
radarként nyelem a csendet
a létezést — fulladást
előttem vonalak:
egyeneselek kuszáltak
és egy arc
mely túl van
a háromdimenzió... ..

Elhelyezhetetlen

csak a partok
az igaziak, a valódiak?
— vagy állandóságuk látszatát
makacsul megőrzik?
kérdéseim
válaszaim, mint pikkelyezmek
rólam levedlettek rég.
úszom az árban.
szemben, előre?
mindegy.
a fönt. a lent.
(a lényegét csak megközelíti
a szó, és elbotol.)
létem az árban.
hasonló egy jeladáshoz
mely az égben fogant, és itt ...
itt elhelyezhetetlen.

Korál és előjáték

az ablak mélységét
nem láthatja a szem,
ó csillogni megfejtethetetlenül!
(önmagad belsejében záródol kinyitódasz a végtelenre:
saját testedre: történetedre, mint a harmat.)
és csillogni megfejtethetetlenül...

R É S U M É

L'étude de Mgr József Cserháti, évêque de Pécs, parue sous le titre *L'Eglise servant dans le monde*, constitue l'étude de fond de notre numéro de Février. Le moment est venu où l'Eglise devra répondre à la question de savoir si le christianisme vieux de deux mille ans est toujours capable au tournant de notre époque aux cent visages de donner une réponse qui saura éclairer et guider dans la direction de l'avenir; puis, s'il est toujours à même de mobiliser des forces suscitant le nouveau type d'homme créateur et une nouvelle société dotée d'une véritable fraternité humaine, répondant aux exigences de l'étape actuelle du développement historique. Au Concile, l'Eglise a tenu à envisager son propre renouveau interne et c'est précisément cet effort novateur *ad intra* qui l'a conduite à prendre en considération le monde contemporain dans lequel elle s'incarne et à tenir compte de ses aspirations dans lesquelles la volonté de renouveau de toute l'humanité se traduit. Toute l'entreprise de renouveau *ad intra* de l'Eglise serait compromise si elle l'avait conçue sans s'être confrontée avec le monde moderne. Profondément pénétrée du message évangélique qui constituait d'ailleurs toujours les fondements de sa doctrine sociale, l'Eglise a été amenée à reconnaître la nécessité de réorganiser les liens existant entre les membres de la société, les nouvelles dimensions conférant un sens plus profond aux relations humaines... Par la suite, l'évêque Cserháti entreprend l'analyse détaillée des tâches que l'Eglise a à assumer dans le monde. Pour y procéder, il adopte le plan de la Constitution „*Gaudium et Spes*”: 1° Aide que l'Eglise veut offrir à tout homme; 2° Aide que l'Eglise cherche à apporter à la société humaine en se mettant au service de l'unification du monde, de la construction de la communauté des nations, de l'amélioration des rapports mutuels entre les peuples aussi bien qu'en servant la cause de la paix; 3° Aide que l'Eglise cherche à apporter à l'activité humaine, dans notre cas à nous, sous forme de coopération avec le pouvoir d'Etat établi, avec la société au sein de laquelle l'Eglise vit et ceci, dans tous les cas où cette coopération est jugée nécessaire et compatible avec la mission de l'Eglise. Il ne serait pas raisonnable de masquer les problèmes ou de farder les tâches — fait remarquer l'évêque. Dans notre pays, tout en enregistrant des progrès remarquables sur le plan du rapprochement entre l'Etat socialiste et l'Eglise, on ne peut prétendre que tout se passe sans soulever des difficultés, voire sans provoquer de temps en temps des tensions même. Nous sommes fondés à dire que tant que l'Eglise vivra dans une société dotée d'une autre conception du monde, on aura toujours des sujets à discuter. Sous le rapport de la vision du monde, l'opposition demeure irréductible, l'Eglise et l'Etat socialiste ne formeront jamais un. Toutefois, dès qu'il s'agit de la prospérité d'ici-bas de la communauté humaine — et sur-plan, c'est là l'unique but qui ne regarde pas moins les chrétiens que les non-chrétiens — l'Eglise et l'Etat peuvent se reconnaître et s'entraider.

Dans son article *Nouvelles Données concernant Didák Kelemen, serviteur de Dieu*, le Père Raymond Rákos, O. F. M. Conv. (Rome) publie de nouveaux documents relatifs à l'illustre prédicateur franciscain hongrois, Didák Kelemen (1ère moitié du XVIIIe siècle) en vue de son procès de canonisation. — Prof. László Boda de l'Académie de Théologie catholique de Budapest expose dans son étude les principes fondamentaux de l'herméneutique qui se propose comme but la compréhension aussi totale que possible du texte. L'une des méthodes

indispensables à ce que véritable message de l'auteur puisse être dégagé du texte, consiste dans la recherche du sens exact des termes de langage qui servent de médiateurs entre l'auteur et l'interprète. En même temps, le Professeur rappelle que tout essai d'interprétation critique comporte un élément subjectif, notamment la personne de l'interprète lui-même. — L'Abbé László Kiss fait connaître la vie et la pensée théologique de Rudolf Bultmann. — Péter Vasadi rend un dernier hommage à László Mécs, éminent prêtre poète catholique, disparu en Novembre 1978. Nous saisissons cette occasion pour publier les pages que le linguiste de renom, Aurélien Sauvageot, Professeur de la chaire d'Études finno-ougriennes à l'École Nationale des Langues Orientales Vivantes, a consacrées à László Mécs dans son étude *La Poésie hongroise en France* (cf. le tome XII [1975] des ÉTUDES FINNO-UGRIENNES publiées par le groupe d'Études finno-ougriennes de ladite Ecole).

Géza Síki: *Vies de prêtre '79* — Mária S. Gyurkovics analyse les motivations personnelles qui sont à l'origine de l'attitude de recevoir et de transmettre la vie et esquisse le développement que la personnalité connaît dans sa nouvelle condition de générateur ou de génératrice de vie. — Endre Szirmai: *Albert Schweitzer* — Une nouvelle d'Árpád Csernák — Les poèmes de Mihály Habán, Imre Sári Gál et Mihály Balázsovics.

INHALT

Der einführende Artikel unserer Nummer wurde von József Cserháti Diözesanbischof von Pécs geschrieben. Titel seines Beitrages: Der Dienst der Kirche in der Welt — die drei Gebiete der Diakonie. Die Frage die die Kirche heute beantworten muss, lautet nach der Meinung des Autors wie folgt: ist das zweitausendjährige Christentum imstande in einer Zeitwende die mehrere Gesichter hat, nach vorn zeigende Weisungen zu geben. Ist es imstande solche Kräfte zu mobilisieren, die den Erwartungen des Zeitalters entsprechend den schaffenden Menschen und eine gerechtere und brüderlichere Gesellschaft in die Kontinuität der Geschichte hinstellen können? Auf dem Konzil suchte die Kirche die innere Erneuerung, doch hätte keine Reform einen Sinn, wenn sie nicht den allgemeinen Wunsch der Menschheit nach erneuerung vor den Augen gehalten hätte. Die Kirche erkannte aus dem evangelischen Gehalt ihrer Lehre die Notwendigkeit einer Neuregelung der menschlichen Kontakte und die neue Zielrichtungen der „Lebensrelationen“... Bischof Cserháti analysiert die dreifachen Aufgabenkreise der christlichen Diakonie: den Dienst an der menschlichen Person, den Dienst an der Einheit der Menschheit und an den Frieden, sowie die Möglichkeiten einer notwendigen und erlaubten Zusammenarbeit mit der Staatsmacht und mit der heute lebenden Gesellschaft. Es wäre sinnlos die Probleme verschleiern zu wollen — bemerkt der Bischof. Neben den grossen Erfolgen auf dem Gebiet der Annäherung zwischen der Kirche und dem ungarischen sozialistischen Staat bestehen auch Schwierigkeiten und es kann sogar auch zu Spannungen kommen. Wir können sagen, dass auf diesem Gebiet immer Fragen aufgeworfen werden, die man überprüfen muss. Und das solange die Kirche in einer von anderer Weltanschauung geprägten sozialen Gesellschaft lebt. Auf weltanschaulichem Gebiet kann man die Tatsache eines Gegenüberstehens nicht ändern, die Kirche und der sozialistische Staat werden nie „zusammen sein“. Aber in den Fragen dieser Welt können sie sich im Dienste des Menschen gegenseitig anerkennen und sogar einander helfen.

Raymond Rákös (Rom) bearbeitet die Dokumente der Heiligsprechung des ungarischen Franziskaner Mönches Didák Kelemen. — László Boda Professor an der Budapester Theologischen Akademie schreibt über die Grundprinzipien der Hermeneutik. — László Kiss berichtet über Leben und Werk des berühmten protestantischen Exegeten Rudolf Bultmann. — Im Herbst vorigen Jahres starb der einstmals sehr bekannte und beliebte Priesterdichter László Mécs. Nach einer

kurzen Würdigung aus der Feder von Peter Vasadi, bringen wir bei dieser Gelegenheit eine Studie des namhaften französischen Philologen und Literaturwissenschaftlers Aurélien Sauvageot, betitelt: Die ungarische Poesie in Frankreich — die Episode László Mécs. Sauvageot berichtet hier von den zwei erfolgreichen Dichterlesungen in Paris, wo László Mécs seine Gedichte persönlich vorführte. —

Géza Siki: Priesterschicksal '79. — Mária S. Gyurkovics: Über den Berut Mutter zu sein. — Endre Szirmai: Zum Andenken an Albert Schweitzer. —

Im Literaturteil eine Erzählung von Árpád Csernák, Gedichte von Mihály Habán, Imre Sári Gál und Mihály Balázsovics.

CONTENTS

The main study of our present number is an essay by József Cserháti, Bishop of Pécs, entitled: „Service of the Church in the World”. „The Church now has got to face the question whether the 2000 year old Christendom is able to answer the problems of this turning-point of era, to provide orientation in our days and guidance for the future. Is the Church now capable to mobilize forces that — conforming to the demands of our age — place the new, creative Man, and a more humane and really genuine fraternity of humans into the continuity of history? In the Council the Church aimed at internal renewal, yet, no reforms whatsoever would have been of any use if they had not considered the aspiration and trends of the whole mankind to renewal. The Church started from the biblical message to recognize the necessity of the rearrangement of human interrelationships, the tendencies and increased weight of ‚vital relations’...” Bishop Cserháti fully analyzes the triple scope of activity of diacony: the service of the individual; the service of the unity of mankind; of the solidarity between peoples and nations, of their reciprocal friendly relations, and of peace; and finally, using the possibility of necessary and admissible co-operation with the state power. „There is no point of concealing problems or to disguise mistakes — he remarks. — In the rapprochement and encounter of the socialist State and the Church, beside the incontestable great results achieved so far, there exist still difficulties, sometimes even tensions. We daresay, there will always be points to revise for a Church living in a socialist state which has a different ideology. As far as ideology is concerned, the fact of opposition cannot be changed, the Church and the socialist State can never be reduced to a common denominator, in the context of this world, however, they can mutually recognize and assist each other in the service of the common goal: the prosperity of humanity.”

Raymond Rákos deals with the new documents of the canonisation of the Hungarian monk: Didák Kelemen in his article entitled: „New data on the servant of God”. — László Boda: Basic Questions of Interpretation-treats the basic principles of hermeneutics, and analyzes relevant linguistic studies. — László Kiss introduces the life and activity of Rudolf Bultmann. — Péter Vasadi commemorates László Mécs, famous Catholic priest-poet. In this connection we bring the dissertation of Aurélien Sauvageot, well-known French philologist on the Hungarian Poetry in France; the Episode Mécs. (Translation by Antal Uhl). —

Géza Siki: Priests' life in 1979. — Mária S. Gyurkovics: A way of life of great vitality. — Endre Szirmai: Albert Schweitzer. — Árpád Csernák: Awaken (short story). — Poems by Mihály Habán, Imre Sári Gál and Mihály Balázsovics.

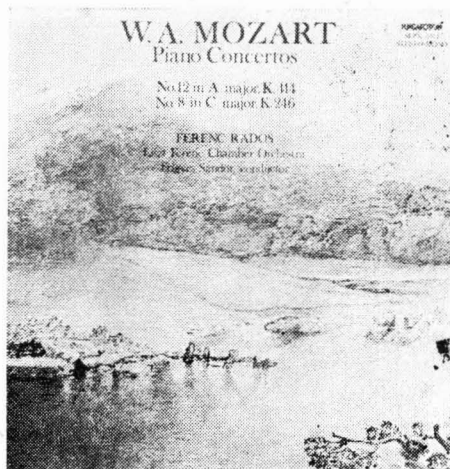
HUNGAROTON HANGLEMEZ AJÁNLAT

REGI MAGYAR DALOK
BENKŐ DÁNIEL FELDOLGOZÁSAI
 Csajbók Terézia, Ferencz Éva, Kalmár Magda,
 Lugosi Melinda, Tokody Ilona — szoprán
 Borbás György, Csapó Károly — bariton
 A kibővített Bakfark Consort
 Benkő Dániel vezetésével

SLPX 12008

Ára: 70,— Ft

MOZART

A-dúr zongoraverseny K. 414
 C-dúr zongoraverseny K. 426.
 Rados Ferenc — zongora
 Liszt Ferenc Kamarazenekar
 Vezényel: Sándor Frigyes

SLPX 11912

Ára: 70,— Ft

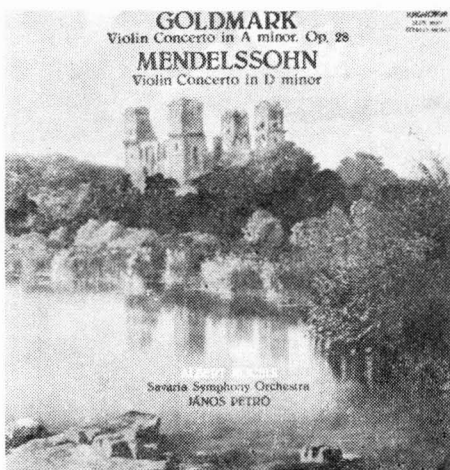
HAYDN

A patikus — vígopera három felvonásban
 Kalmár Magda, Kincses Veronika — szoprán
 Fülöp Attila, Rozsos István — tenor
 Liszt Ferenc Kamarazenekar

Vezényel: Lehel György

SLPX 11926—27

Ára: 140,— Ft

GOLDMARK

a-moll hegedűverseny, Op. 28.

MENDELSSOHN

d-moll hegedűverseny
 Kocsis Albert — hegedű
 Szombathelyi Szimfonikus Zenekar
 Vezényel: Petró János

SLPX 12007

Ára: 70,— Ft

Gancz Miklós munkája